

Intervenció amb famílies i atenció als infants en risc social

CFGS.EDI.M01/0.10

CFGS - Educació infantil

Aquesta col·lecció ha estat dissenyada i coordinada des de l'Institut Obert de Catalunya.

Coordinació de continguts
Carme Zaragoza Domènech

Redacció de continguts
Alicia García López
Montserrat Sorribas Pareja
Estrella Izquierdo Hernández
Virginia Romero Rosales
J. Montserrat Boyero Martín
Núria Casanovas i Mussos
Diego de Haro i Nieto
Àngels Gil i Fernández
Carmen Marín i Prieto
Anna Riera i Camps

Adaptació de continguts
Alicia García López
Montserrat Sorribas Pareja

Agraïments

A les revistes Guix, Infància, Educació Social, Perspectiva Escolar, Família i escola, Sàpiens, Escola Catalana, Protagonistes-Ja, i el País Semanal, que han permès, a través dels seus articles, exemplificar els arguments teòrics i ser font de reflexió per a professors i alumnes.

Primera edició: setembre 2010
© Departament d'Ensenyament
Material realitzat per Eureka Media, SL
Dipòsit legal: DL B 25952-2016

Llicenciat Creative Commons BY-NC-SA. (Reconeixement-No comercial-Compartir amb la mateixa llicència 3.0 Espanya).

Podeu veure el text legal complet a

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/es/legalcode.ca>

Introducció

Si analitzem la història podrem comprovar que l'infant no ha tingut mai l'atenció que rep avui dia en el nostre entorn cultural. S'ha passat d'ignorar les característiques pròpies de la infantesa esperant el seu creixement i la seva contribució com a individu adult a la societat, a dedicar el màxim d'atenció a aquest període de la vida, atorgant a l'infant el màxim de possibilitats i de benestar perquè el seu desenvolupament sigui l'adequat i sigui feliç.

Aquesta nou tractament de l'infant és paral·lel als progressius i cada cop més accelerats canvis en la nostra manera de viure. Els avenços científics i els canvis tecnològics que comporten han anat modificant les condicions de vida: del camp s'ha passat a les ciutats, dels oficis manuals i artesanals a les grans indústries i la producció en sèrie, de la valoració de la vellesa com a font de saviesa, a l'admiració per la joventut, de la cultura de l'esforç a la cultura del gaudi, de les famílies extenses a les famílies nuclears i monoparentals, i d'un món laboral bàsicament masculí, a la incorporació de la dona al mercat laboral.

De la mà d'aquests canvis hem entrat al que anomenem estat del benestar, on, malgrat tot, segueix havent-hi dificultats de vida. És en aquest marc on s'inclou aquest mòdul. L'atenció assistencial dels infants adquireix un doble significat, una doble funció: la de fer possible la conciliació de la vida familiar i laboral, amb altres serveis educatius i amb espais alternatius a les famílies amb dificultats per fer-se càrrec de l'educació dels seus fills.

Hem passat del concepte de beneficència, lligada a un nombre d'infants relativament reduït i en la qual l'escassetat de recursos econòmics tenia un pes gran, al concepte d'assistència, amb una franja de població molt més àmplia i per motius també molt diversos, no sempre de tipus econòmic.

En aquest mòdul veureu quin és el marc legal del qual partim referit a Catalunya, emmarcat dins les lleis i la Constitució espanyola, i dins l'espai europeu que fan referència a l'infant i a la família.

Sempre és important la coordinació entre educadors i família: les entrevistes, les xerrades orientatives, els possibles tallers... són eines que faciliten una educació conjunta. L'infant viurà la seva estada als centres educatius més favorablement si la família hi col·labora i interactua que no pas si només representa un mer tràmit obligatori per l'edat. Hem dit que sempre és important la coordinació entre educadors i família, però encara ho és més quan l'infant té alguna dificultat, sigui de l'ordre que sigui. La informació que la família traspassi a l'educador facilitarà el millor coneixement de les circumstàncies de l'infant i l'educador hi podrà adequar la seva tasca; d'altra banda, l'educador també podrà informar els pares del dia a dia dels seus fills i filles, i podrà donar pautes d'actuació davant les dificultats que sorgeixin pel camí, oferint als pares els recursos socials dels quals poden disposar o adreçar-los, si és el cas, als professionals adequats.

En cada unitat tindreu una breu introducció que us indicarà el contingut que

després trobareu per a cadascuna d'elles. Disposareu del contingut més teòric en format paper, la qual cosa us anirà bé per poder treballar en qualsevol lloc i en qualsevol moment, i d'uns exercicis, activitats i informació nova o complementària al web, que haureu d'anar resolent d'acord amb les pautes i el guiatge del vostre professorat.

Els exercicis que us proposarem per a cada unitat no van tan encaminats a memoritzar dades sobre cada teoria i autor, que també, sinó a trobar el substrat, el cos teòric, que justifiqui el perquè de la vostra actuació com a educadors. Seran exercicis de caire pràctic que us portaran a conèixer la realitat de l'educació avui dia i us aportaran recursos per a la vostra futura dedicació professional. D'altra banda, també teniu el que anomenem annexos, amb informació complementària per il·lustrar-vos amb exemples o amb lectures els conceptes que anem introduint, així com una bibliografia per obtenir més material i aprofundir en aquells temes que siguin del vostre interès.

Resultats d'aprenentatge

En finalitzar aquest mòdul l'alumne/a:

1. Planifica programes i activitats d'intervenció socioeducativa dirigits a nens i a nenes acollits en centres de menors, analitzant el model d'atenció a la infantesa de la institució i la normativa vigent.
2. Planifica els programes i les activitats de formació amb les famílies justificant el paper que té en l'educació i el desenvolupament integral del nen i de la nena.
3. Implementa activitats socioeducatives dirigides a nens i nenes en situació de ric o acollits en centres de menors relacionant-les amb els objectius i les estratègies metodològiques de la intervenció.
4. Implementa activitats i estratègies que afavoreixen la col·laboració de la família en el procés socioeducatiu dels nens i de les nenes relacionant-les amb les característiques i necessitats que tenen i els objectius de la intervenció.
5. Avalua el procés i el resultat de les intervencions socioeducatives amb els nens i les nenes acollits en centres de menors relacionant l'avaluació amb les variables rellevants i els protocols establerts en la institució.
6. Avalua la importància i el resultat de les intervencions amb les famílies identificant les variables rellevants en el procés tot justificant-ne l'elecció.

Continguts

Intervenció socioeducativa amb infants en risc social

Unitat 1

Planificació de programes i activitats d'intervenció socioeducativa amb infants en risc social

1. Planificació de programes i activitats d'intervenció socioeducativa amb infants en risc social
2. Programes i activitats d'intervenció socioeducativa amb infants en risc social

Unitat 2

La implementació de programes i activitats socioculturals amb infants en risc social

1. Els programes i activitats socioculturals amb infants en risc social: la seva implementació
2. La documentació d'ús dels centres d'acolliment
3. El maltractament

Intervenció socioeducativa amb famílies

Unitat 3

Els programes i les activitats d'intervenció amb famílies

1. Planificació de programes i activitats d'intervenció amb famílies
2. Recursos d'intervenció

Unitat 4

La implementació d'activitats i estratègies de col·laboració amb les famílies

1. Implementació de programes i activitats d'intervenció amb famílies
2. La intervenció amb les famílies

Planificació de programes i activitats d'intervenció socioeducativa amb infants en risc social

Alícia García López, Estrella Izquierdo Hernández, Virginia Romero
Rosales i Montserrat Boyero Martin

**Intervenció amb famílies i atenció als infants en
risc social**

Índex

Introducció	5
Resultats d'aprenentatge	7
1 Planificació de programes i activitats d'intervenció socioeducativa amb infants en risc social	9
1.1 El concepte de planificació	10
1.2 La infància	12
1.3 Organismes internacionals oficials o governamentals	13
1.3.1 L'Organització de les Nacions Unides per a l'Educació, la Ciència i la Cultura (UNESCO)	14
1.3.2 El Fons de les Nacions Unides per a la Infància (UNICEF)	14
1.3.3 L'Organització Mundial d'Educació Preescolar (OMEP)	14
1.4 Organismes no governamentals	15
1.5 Legislació sobre la infància: drets i protecció	16
1.5.1 La Convenció sobre els drets de l'infant	17
1.5.2 La societat de l'estat del benestar	21
1.6 La protecció dels menors, aspectes jurídics	25
1.6.1 La pàtria potestat	25
1.6.2 La tutela	26
1.6.3 La guarda i custòdia	26
1.6.4 La curatela	26
1.6.5 L'acolliment familiar	27
1.6.6 L'adopció	27
1.6.7 El defensor judicial	27
1.6.8 L'emancipació	28
1.7 Menors infractors	28
2 Programes i activitats d'intervenció socioeducativa amb infants en risc social	31
2.1 Programes i serveis d'atenció a la infància com a resposta a diverses situacions familiars	31
2.1.1 El sistema de salut	31
2.1.2 Intervenció en l'àmbit educatiu	32
2.1.3 El Pla estratègic nacional d'infància i adolescència	33
2.1.4 Pla integral de suport a la infància i l'adolescència de Catalunya	33
2.2 Programes de caràcter assistencial i de suport a menors en situació de risc	37
2.2.1 Serveis adreçats a infants menors de 3 anys	38
2.2.2 Programes de suport a les famílies en situacions especials	39

Introducció

Tota intervenció ha de ser planificada. Segons A. Garcia i J. M. Ramírez (1996), “planificar no és un exercici estètic que es justifica a si mateix, sinó una activitat instrumental al servei d’una oferta d’atencions als ciutadans. Permet «pensar» prèviament quina és la millor oferta possible, tenint com a referència les necessitats existents i els recursos disponibles; concreta els beneficis que espera obtenir d’aquesta oferta; aporta racionalitat per descriure els processos de producció més adequats; i estableix controls útils per constatar els resultats i efectes que s’aconsegueixen, a fi de reordenar el procés de la forma més convenient”. Amb aquesta finalitat es desenvolupa, dins dels continguts, el concepte de *planificació* i quines són les principals actuacions que cal dur a terme abans d’aquest procés.

D’altra banda el terme *infància* ha anat canviant al llarg de temps. Des de l’antiguitat, molts pensadors s’han preocupat per la infància, però la majoria de la societat valorava els infants com a adults en potència i no entenia la infantesa com una etapa preciosa amb característiques i necessitats pròpies. Es pot afirmar que, al segle XVIII, el filòsof francès Jean-Jacques Rousseau va fer palesa l’existència de la infància en la societat, tot destacant-ne la importància i la necessitat d’una educació adequada.

Amb l’arribada de la modernitat, es va incorporar un nou model d’infància que té molt en compte l’afectivitat. Es valora que la gent desitgi tenir fills no solament amb l’objectiu de garantir la permanència humana, sinó perquè tenir fills obre les portes a un possible intercanvi afectiu, ofereix l’oportunitat d’estimar-los i deixar-se estimar. Els intercanvis afectius adquireixen valor en ells mateixos. En realitat tota la societat comença a protegir i a estimar la infància.

A poc a poc la infància esdevé quelcom valuós que cal protegir. Després de la Segona Guerra Mundial milers d’infants arreu del món van quedar desemparats, sense família i sense llar. L’impacte de la guerra i la postguerra va ser molt negatiu en tota la societat, la qual tenia greus mancances. Aquesta situació va provocar a Europa i Amèrica una sensibilitat especial envers els infants que havien quedat al carrer. Aleshores van sorgir els organismes de protecció de la infància que han tingut un paper decisiu en el reconeixement, la difusió i el control dels drets de la infància. En aquesta unitat trobareu que, per aquesta raó, es fa esment d’aquesta classe d’organismes, tant dels internacionals i oficials com dels organismes no governamentals.

Els estats creen lleis i posen en marxa diferents accions per tal de garantir els drets dels infants, es creen departaments estatals encarregats de vetllar pel benestar i la protecció dels infants. Els poders públics tenen cura dels infants des d’aquells àmbits que tenen més relació amb la infància com són la sanitat, el benestar social i ensenyament. D’aquesta manera, es fa referència tant a la Convenció dels drets dels infants, que recull els punts tractats de la Declaració dels drets dels infants,

com a les lleis que, en el marc de l'estat del benestar, es despleguen a l'Estat espanyol, i a les diferents figures jurídiques per a la protecció dels menors.

El que s'ha esmentat anteriorment està descrit en l'apartat "Planificació de programes i activitats d'intervenció socioeducativa en menors".

En aquesta unitat també s'explicitaran els programes i serveis d'atenció a la infància com a resposta a les diferents situacions familiars definits pel Departament de Sanitat, des de l'àmbit educatiu, i el Pla estratègic i el Pla de suport de la infància i l'adolescència a Catalunya. També es farà esment dels programes de caràcter assistencial i de suport a menors en situació de risc.

En tot aquests programes i serveis, però sobretot en els programes definits pel Departament d'Ensenyament, trobareu reflectit el fet que els educadors i les educadores esdevenen, per tant, peces clau a l'hora de tenir cura dels infants, educar-los i protegir-los.

Resultats d'aprenentatge

En finalitzar aquesta unitat l'alumne/a:

1. Planifica programes i activitats d'intervenció socioeducativa adreçats a infants acollits en centres de menors analitzant el model d'atenció a la infància de la institució i la normativa legal vigent.
 - Identifica les diferències entre els diversos tipus de models d'atenció a la infància en la Unió Europea.
 - Identifica i descriu les característiques més significatives de la xarxa de serveis socials d'atenció a la infància.
 - Analitza la legislació vigent en relació als serveis de l'atenció a la infància.
 - Descriu l'estructura organitzativa i funcional dels diferents centres d'atenció a la infància.
 - Estableix els canals i mecanismes de coordinació i intercanvi d'informació amb altres professionals implicats en el procés.
 - Valora la importància del treball en equip en l'èxit de la intervenció.
 - Identifica la funció d'educador infantil en els serveis socials d'atenció a la infància.

1. Planificació de programes i activitats d'intervenció socioeducativa amb infants en risc social

Vivim una època de grans canvis i reptes socials, educatius, econòmics, demogràfics i culturals, que alhora comporten canvis ideològics, en els comportaments i les actituds. Sota aquesta perspectiva esdevé difícil conjugar fenòmens com la globalització, l'eliminació de fronteres, la progressiva individualització, l'envelliment de la població..., amb el desig d'una millor qualitat de vida per a tothom.

En un esforç per mantenir un estat de benestar, cada vegada més incert, i la cobertura de les noves demandes socials generades pels canvis, els polítics s'ocupen de planificar i posar en marxa tot un seguit de nous serveis socials.

Aquest ampli ventall de mesures polítiques ha provocat una gran "eclosió" d'activitats orientades a la intervenció socioeducativa. La rellevància que, als nostres dies, ha pres aquesta intervenció ha fet que esdevingui imprescindible, i alhora ha comportat una important millora ideològica, conceptual i pràctica, i s'ha passat d'uns programes assistencials clàssics a una dimensió de treball comunitària, preventiva i d'ajuda.

Els avantatges de l'acció educativa planificada

La planificació de l'acció educativa permet que el final de les accions educatives esdevingui el començament de les noves actuacions, i permet explicar de manera coherent el fet que els agents educatius no tan sols han de pensar a intervenir, sinó que han de trobar solucions i actuacions que permetin portar a terme amb èxit processos educatius que afavoreixin tant el desenvolupament social i personal com l'augment de la qualitat de vida dels agents que han estat els destinataris de la intervenció.

Ateses totes aquestes raons, els especialistes manifesten al mateix temps que per dur a terme una intervenció socioeducativa de qualitat i adaptada a les necessitats socials actuals són necessaris:

- Uns serveis, institucions i centres clarament organitzats i que utilitzin en la seva pràctica educativa unes dinàmiques quotidianes, motivadores i enriquidores, en les quals els infants se sentin tractats com a persones i a partir de les quals es puguin potenciar relacions humanes dins i fora de la institució.
- Tècniques educatives que ajudin a trobar les respostes més adequades a les necessitats específiques dels infants i de les seves famílies, de manera especial en el cas que aquesta realitat presenti una problemàtica d'alt risc social.
- Disposar de professionals que coneguin el món de l'educació especialitzada, és a dir, professionals que facin unes aportacions eclèctiques en les quals es tingui en compte tant el marc teòric-pràctic de l'educació com la teoria i la pràctica de la intervenció social.

Les transformacions socials i culturals...

...que ha experimentat la nostra societat han provocat un canvi en l'estatus social dels infants. Com a conseqüència de tot això, s'ha produït un canvi en el concepte d'infància de manera que l'etapa infantil ha passat a tenir sentit per si mateixa i no com una etapa de "trànsit" abans d'arribar a ser una persona adulta.

La gran complexitat del procés d'intervenció socioeducativa demana com a necessària una planificació prèvia i adaptada a les necessitats i característiques específiques dels infants destinataris de la intervenció i del context social que els envolta.

La qualitat de vida...

...ha provocat que la pràctica socioeducativa esdevingui molt complexa; les noves necessitats socials exigeixen unes actuacions que incloguin molts paràmetres: des del desenvolupament normal de l'infant fins a la prevenció de la seva inadaptació o el tractament de les seves possibles desviacions socials.

A fi d'afrontar aquest objectiu, i defugint els mètodes d'improvisació que han estat emprats al llarg de dècades per dur a terme l'acció educativa en l'àmbit social, els agents de la intervenció han anat acumulant un bon bagatge com a professionals, fet que s'ha vist afavorit pels anys d'experiència i uns aprenentatges teòrics i metodològics que els ha aprofitat a nivells d'alta qualitat en el decurs de la seva pràctica.

Aquesta qualitat i aquesta millora ha estat possible, en conclusió, perquè, any rere any, la tasca dels educadors s'ha vist enriquida per uns principis ideològics, teòrics i pràctics que els ha dut a **comprendre, planificar, organitzar i posar en marxa i avaluar** la seva acció educativa.

1.1 El concepte de planificació

A l'hora de dur a terme una intervenció socioeducativa de qualitat, els diferents agents educatius han de començar, de manera necessària, per una planificació. El procés de planificar comporta anticipar i preveure una sèrie d'accions, estratègies, recursos i professionals que delimitaran i donaran cos a la intervenció proposada.

La planificació és necessària per possibilitar processos d'ensenyament i d'aprenentatge d'una major qualitat en l'àmbit de l'educació social" A. Parcerisa (2002). *Didáctica en la educación social. Enseñar y aprender fuera de la escuela* (pàg. 53).

Però, **què significa planificar?** Si us fixeu en la definició popular de planificació es pot argumentar que planificar és tot just el contrari d'improvisar, comporta detectar necessitats reals, optimitzar els recursos existents i operar de la manera més acurada per obtenir els millors resultats.

Si es vol acotar d'una manera teòrica i taxativa el concepte de planificació socioeducativa, la tasca esdevé més difícil, ja que com sovint succeeix en ciències socials, cada autor aporta la seva pròpia definició. D'aquesta diversitat de definicions, aquí es farà esment de dues, la de Garcia i Ramírez (1996) i la de Rivas (2000) que, a més de complementar-se, tenen la virtut de fer un recull exhaustiu dels factors i de les variables que cal considerar abans de dur a terme qualsevol intervenció. Aquests autors argumenten que:

"Planificar no és un exercici estètic que es justifica a si mateix, sinó una activitat instrumental al servei d'una oferta d'atencions als ciutadans. Permet "pensar" prèviament quina és la millor oferta possible, tenint com a referència les necessitats existents i els recursos disponibles; concreta els beneficis que espera obtenir d'aquesta oferta; aporta racionalitat per a descriure els processos de producció més adequats; i estableix controls útils per constatar els resultats i efectes que s'aconsegueixen, amb el fi de reordenar el procés de la forma més convenient."

Garcia i Ramírez (1996) Diseño y evaluación de proyectos sociales (pàg. 23)

“Planificar és preveure i decidir cursos d'acció capaços d'assegurar la realització d'un objectiu. A partir del diagnòstic d'una situació problemàtica, la planificació permet afrontar-la d'una forma organitzada, coordinada i racional, escollint, d'entre totes les possibles, les alternatives d'actuació que apareixen com les més adequades, factibles, eficaces. Els criteris que justifiquen aquesta selecció han de ser explícits i coherents amb els objectius del treball social, la política institucional, la problemàtica detectada i les característiques de les persones que la pateixen.”

M. J. de Rivas (2000). *Manual de treball social* (pàg. 187).

La difícil tasca de planificar

Volem millorar..., però estem demanant una utopia?

“La planificació ens ajuda a conjugar la utopia amb la realitat, a harmonitzar el que és i el que hauria de ser, a analitzar on som i fins a on volem arribar.” G. Pérez Serrano (1997).

Elaboración de Proyectos Sociales (pàg. 9).

La definició de planificació ens ha de servir per treure conclusions sobre què suposa planificar i quins paràmetres s'han de considerar abans de començar una intervenció educativa.

Per tal de sintetitzar totes les idees tretes d'aquestes definicions la taula 1.1 recull un seguit d'actuacions que haureu de dur a terme abans d'entrar en un procés d'intervenció.

TAULA 1.1. Principals actuacions prèvies al procés d'intervenció

Actuació	Descripció
Conèixer la realitat en què s'ha de intervenir.	És necessari que el professional de l'educació tingui l'experiència i la preparació teòrica suficient per detectar, d'una forma global, quines són les característiques de l'entorn que impregnaran la seva intervenció.
Partir de les necessitats.	Precisament en l'àmbit socioeducatiu, el que no sobra són recursos, i per això, en cada intervenció, s'haurà d'anar al centre de les carències i mitjançant una avaluació i detecció eficaç, intentar pal·liar o solucionar al màxim aquestes necessitats.
Definir objectius.	Uns objectius clars, coherents i realistes, són l'eix que marcarà la direcció de l'acció, “allà on es vol arribar”, “allò que es vol aconseguir”.
Prioritzar les accions.	En una intervenció no n'hi ha prou de conèixer la necessitat, sinó que els educadors i les educadores han de conèixer el grau de prioritat d'aquesta necessitat, s'ha d'actuar en una línia descendent en el temps on a dalt es dissenyaran les actuacions més urgents i imprescindibles, per anar baixant vers intervencions més secundàries.
Escollir la millor alternativa d'actuació.	La forma, és a dir, el model de “com intervenir”: metodologia, estratègies, tècniques..., marcarà l'èxit o el fracàs d'aquesta intervenció. L'anàlisi i l'elecció de la millor alternativa serà una eina imprescindible prèvia al començament del treball.
Optimitzar els recursos.	Relacionat amb l'apartat de necessitats i seguint el mateix discurs, en l'àmbit socioeducatiu s'està acostumat a “realitzar molt amb poca cosa”, les carències abans mencionades han fet que uns dels seus aprenentatges clau sigui vers l'optimització de recursos, des dels materials, els personals, els financers... etc.
Avaluar els resultats.	L'avaluació, al llarg del temps, és un fet imprescindible en tota intervenció. Aquesta informació permetrà conèixer amb certesa si les accions són adequades o no, i ens servirà per mantenir la línia d'actuació, o realitzar les modificacions oportunes abans que sigui massa tard. Aquest procediment evitarà la pèrdua de temps o de recursos pels professionals i possiblement un fracàs de la intervenció.

1.2 La infància

La visió de la infància ha anat evolucionant al llarg del temps

La visió de la infància no és única, per a molts, la infància és el període que va des del naixement fins a la pubertat. En alguns països, la paraula *infant* s'utilitza per definir els menors de set anys, però segons la Convenció dels drets de la infància el terme es pot utilitzar per designar tots els menors d'edat.

El concepte d'infància no ha estat sempre el mateix sinó que ha anat evolucionant al llarg de la història. De fet, no va ser fins ben entrada l'època moderna quan va sorgir el concepte d'infància que tenim actualment.

A Grècia i a Roma, l'interès per la infància és reduïa a concebre la descendència com una propietat més. De fet, a la Roma antiga l'entrada en la família no era determinada pel naixement, sinó pel moment en què el pare acceptava o reconeixia el fill o filla, és a dir, es tractava d'un naixement social. De fet, en aquella època no era estrany que un pare rebutgés un fill natural i seguidament n'adoptés un altre amb el qual no tenia cap vincle de relació sanguínia.

En el model cristià de família...

...els fills són acceptats i reconeguts com a tals senzillament per la relació biològica que hi ha entre ells i els seus pares.

A Europa no va ser fins a l'eclosió de la moral cristiana quan aquesta situació va començar a canviar i va sorgir un nou model de família que beneficiaria els infants. Un altre canvi va ser el fet que el matrimoni va començar a ser la unió de parella més freqüent: l'estabilitat que això va representar també va repercutir positivament en la infància.

Al llarg de l'edat mitjana també es van anar produint una sèrie de canvis socials positius per als nens i les nenes. De mica en mica, la infància va anar adquirint valor com ho il·lustra per exemple el fet que l'infanticidi va esdevenir delictiu. Però malgrat que la seva situació va anar millorant a poc a poc i malgrat les aportacions fetes per les teories d'Avicena (980-1037) o del rei Alfons X el Savi (1221-1284), la infància va ser ignorada.

Al segle XVII van destacar pensadors com Comeni (1592-1670), Joan Baptista de la Salle (1651-1684) o Vicenç de Paül (1581-1660). En aquest segle va contrastar la tendresa que la infantesa despertava en alguns amb la severitat amb què d'altres concebien l'educació.

Es pot dir que la infància no va ser realment descoberta fins al segle XVIII, amb la publicació de l'*Emili*, obra de Jean-Jacques Rousseau. Aquest autor va recollir les idees que el pensador romà Quintilià havia expressat sobre la manera en què els pares han de tractar els fills. En l'*Emili*, Rousseau reclamava que les emocions i les fases de maduració dels infants fossin respectades o dit amb les seves pròpies paraules:

“La natura vol que els infants siguin nens abans de ser homes, si nosaltres volem pervertir aquest ordre produïrem fruits precoços que no tindran ni maduresa ni sabor i aviat es marciran.”

Jean-Jacques Rousseau: *Emili, o l'educació*.

En Rousseau l'ús dels termes “nens” i “homes” en comptes d’“infants” i “ésser humà” són expressions antropocèntriques pròpies de l'època.

La modernitat va incorporar un nou model d'infància que tenia molt en compte l'**afectivitat**. Es valorava que la gent desitgés tenir fills no tan sols amb la finalitat de garantir la permanència humana, sinó perquè tenir fills obria les portes a un possible intercanvi afectiu, oferia l'oportunitat d'estimar-los i deixar-se estimar. En la modernitat els intercanvis afectius adquireixen valor en ells mateixos. En realitat, a partir d'aleshores tota la societat va començar a protegir i a estimar la infància.

Grans figures de la pedagogia com J. H. Pestalozzi (1746-1827), M. Montessori (1870-1952) o O. Decroly (1871-1932), per esmentar-ne només algunes, van contribuir al fet que **infància** i **escola** esdevinguessin conceptes íntimament relacionats. Aquest és un fet clau en tot el procés d'elaboració del concepte d'infància.

Tots aquests canvis en la concepció de la infància per part de la societat europea van cristal·litzar en la Declaració universal dels drets de la infància (1959) i sobretot en la Convenció sobre els drets de la infància (1989).

Després de la Segona Guerra Mundial milers de nens i nenes arreu del món havien quedat desemparats, sense família i sense llar. L'impacte de la guerra i la postguerra va ser molt negatiu en tota la societat, la qual tenia grans mancances. Aquesta situació va provocar a Europa i a Amèrica una sensibilitat especial envers els infants que havien quedat desemparats. Aleshores va ser quan sorgiren els organismes dedicats a la protecció de la infància que han tingut un paper decisiu en el reconeixement, la difusió i el control dels drets dels infants.

Actualment, es poden classificar aquests organismes de defensa dels drets humans i dels drets de la infància en funció de la relació que tenen amb els governs. Segons aquest criteri hi ha dos tipus d'organismes, els governamentals i els no governamentals, més coneguts com a *organitzacions no governamentals* (ONG).

1.3 Organismes internacionals oficials o governamentals

L'Organització de les Nacions Unides (ONU) va ser fundada el 1945 amb l'objectiu de facilitar la cooperació en temes de dret internacional, pau, seguretat i drets humans, entre d'altres. Actualment la seu de l'ONU és a Nova York i té 192 estats membres. Per poder complir els compromisos amb els drets, els diferents estats han anat creant organismes que tenen la missió de vetllar pel seu compliment. Entre aquests organismes destaquen la **UNESCO**, l'**UNICEF** o l'**OMEP**.

La senyora Charpentier i les seves filles...

...en aquest quadre el pintor francès Pierre Auguste Renoir (1841-1919) va representar una escena de la plàcida vida d'una família burgesa a finals del segle XIX.

La seu de l'ONU a Nova York amb la torre de 39 pisos de la Secretaria General en primer pla

1.3.1 L'Organització de les Nacions Unides per a l'Educació, la Ciència i la Cultura (UNESCO)

L'Organització de les Nacions Unides per a l'Educació, la Ciència i la Cultura (UNESCO) va néixer el 1945 i actualment té la seu a París. Aquesta organització governamental té com a objectiu:

“Contribuir a la conservació de la pau i de la seguretat –mitjançant l'educació, la ciència i la cultura–, la col·laboració entre les nacions amb la finalitat de garantir a tothom, sense distinció d'ètnia, de sexe, de llengua o de religió, el respecte universal de la justícia, de la llei, dels drets humans i de les llibertats fonamentals que la Carta de las Nacions Unides reconeix a tots els pobles.”

La UNESCO, malgrat no ser un organisme específic d'atenció a la infància, el 1972 va incorporar un programa d'educació preescolar. A l'actualitat, la seva missió amb referència a la infància consisteix a donar suport al desenvolupament d'una política internacional que promogui l'atenció a la infància d'una manera integrada, i un sistema educatiu que inclogui el desenvolupament de manera global del benestar dels infants.

1.3.2 El Fons de les Nacions Unides per a la Infància (UNICEF)

La seu de la UNICEF a Nova York

L'organització va ser creada el 1946 a través d'una resolució de l'Assemblea General de l'ONU com a Fons Internacional d'Emergència. El 1953 va canviar de nom pel de Fons de les Nacions Unides per a la Infància (The United Nations Children's Fund – UNICEF). En els seus inicis, tenia com a principal objectiu atendre els milions de nens i nenes europeus que van quedar desemparats en acabar la Segona Guerra Mundial. Avui dia, aquest objectiu s'ha ampliat fins a garantir els drets dels nens i nenes d'arreu del món.

La UNICEF té nombrosos programes, entre els quals s'inclou l'atenció i l'educació de la infància preescolar i la de les dones embarassades. Entre els diferents programes i campanyes també s'inclou la lluita contra les malalties i la fam.

1.3.3 L'Organització Mundial d'Educació Preescolar (OMEP)

Amb seu a París, l'Organització Mundial d'Educació Preescolar va ser fundada l'any 1948 i té com a missió promoure l'educació dels nens i les nenes des del naixement, i treballar per assolir les condicions que en garanteixin el benestar, la salut i un desenvolupament correcte en el si de la família, les institucions i les comunitats.

Entitat consultiva de l'UNESCO, de la UNICEF, del Consell Econòmic i social (ECOSOC) i del Consell d'Europa, l'OMEP reuneix diferents professionals de la pedagogia, la psicologia i el dret, entre d'altres. En la seva organització cap persona pot ser exclosa per motius de creença, gènere, nacionalitat, ètnia, etc.

Altres organismes governamentals de protecció de la infància

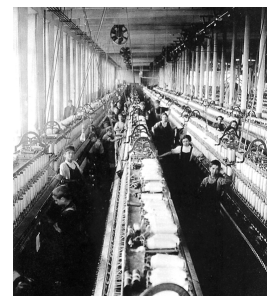
Hi ha altres organismes que malgrat no estar especialitzats en l'atenció a la infància, entre les seves diferents accions també promouen l'exercici dels seus drets. En són exemples l'Organització Mundial de la Salut (OMS), la Xarxa Mundial de les Nacions Unides per al Desenvolupament (PNUD), el Consell d'Europa que va impulsar el 1992 un Projecte de polítiques de la infància, o el Parlament Europeu, que amb la resolució A3-0172/92 va aprovar la Carta Europea dels drets de la infància.

Infància i violacions de drets humans

Malgrat els avenços, després de dues dècades encara hi ha milions de nens i nenes als quals es nega el dret a l'educació, a tenir habitatge on viure o a la salut. Són víctimes de la violència i dels abusos: tortures, assassinats, reclutament il·legal i explotació laboral o sexual.

Es calcula que, a tot el món, entre 100 i 150 milions d'infants viuen al carrer, i la xifra no para de créixer. D'aquests, entre el 5% i el 10% han fugit de les seves llars o han estat abandonats per les seves famílies.

Dades publicades el 2009 per Amnistia Internacional a propòsit del 20è aniversari de la Convenció sobre els drets de la infància.

Al final de la dècada de 1920, a les fàbriques era habitual trobar infants que treballaven.

1.4 Organismes no governamentals

Un organisme o organització no governamental –les ONG que sovint apareixen a la premsa– és una entitat de caràcter privat, sense ànim de lucre, amb finalitats i objectius definits pels seus integrants i com a norma general s'ha creat amb independència dels governs locals, autonòmics, nacionals o internacionals.

Gran part del prestigi de més d'una ONG ve donat per la seva independència dels poders polític.

Des d'un punt de vista jurídic poden adoptar diferents formes com ara la d'associació, fundació... La complexitat estructural d'una ONG varia en funció de si la seva mida és petita, mitjana o gran. Les ONG mitjanes i grans acostumen a estar formades per un cos de persones voluntàries i un equip tècnic, formats per professionals, que cobre un sou, mentre que les petites acostumen a estar formades exclusivament per persones voluntàries.

Les diferents ONG es poden relacionar entre elles i formar una xarxa, plataformes, grups de pressió, o a través de las diferents federacions autonòmiques o estatals en las quals intercanvien informació, opinions, criteris d'acció i codis ètics de conducta.

Per a molts, la missió de les ONG consisteix en denunciar els incompliments dels drets i sensibilitzar la població sobre la realitat en què viu un 80% de la població del nostre planeta. L'obligació dels estats, en canvi, consisteix en fer que els drets siguin respectats i procurar de satisfer les necessitats de la seva població. Malauradament són molts els països en els quals la població roman desatesa i en aquests casos són les ONG les encarregades de desenvolupar les accions necessàries per millorar la qualitat de vida de la població afectada.

De manera directa o indirecta les ONG atenen les necessitats d'una infància que sovint presenta necessitats severes

Les ONG acostumen a treballar sota el paraigües dels drets humans, però poden especialitzar-se en diferents camps d'acció com, per exemple:

- Promoció i denuncia dels drets humans: Amnistia Internacional, Associació contra la Tortura, SOS Racisme, etc.
- Ajuda humanitària: Creu Roja, Mitja Lluna Roja, Metges sense Fronteres, etc.
- Protecció del medi ambient: Greenpeace, Word Wide Fund for Nature, etc.
- Cooperació pel desenvolupament: Cooperacció, Educació sense Fronteres, Entrepobles, Intermón-Oxfam, Mundubat, etc.
- Ajuda a la infància: Fundació Vicenç Ferrer, Save de Children, SOS Infància, etc.

De la mateixa manera que passa amb els organismes governamentals, pràcticament totes les ONG es beneficien d'una manera o d'una altra a la infància. Per exemple, una organització especialitzada en drets humans treballa pels drets de la infància a través de les accions que duu a terme, ja que una societat en què no es respectin els drets humans, tampoc es respectaran els drets de la infància.

1.5 Legislació sobre la infància: drets i protecció

L'infant, durant el procés de creixement, és un subjecte vulnerable i per tant necessita d'una protecció especial. El reconeixement d'aquesta vulnerabilitat planteja la necessitat d'una normativa específica que garanteixi i reguli la seva protecció fins que sigui adult.

L'Estat, en l'exercici de les seves responsabilitats, ha d'assegurar als infants els mateixos drets i ha de garantir tots aquells recursos socials, materials o culturals a les persones que en tenen cura, per evitar situacions que l'afectin negativament.

L'Estat espanyol és membre de la Unió Europea i de l'Organització de les Nacions Unides, un fet que té repercussions tant en l'àmbit polític com en el jurídic, ja que la legislació espanyola, tant l'estatal com l'autonòmica, no pot negar ni contradir la Declaració dels drets humans, la Convenció sobre els drets de l'infant, ni qualsevol altre tractat o acord internacional que el Govern espanyol hagi ratificat. Aquest criteri jeràrquic que imposa el dret internacional ha de ser respectat per tots els

estats membres que assumeixen la responsabilitat d'elaborar les lleis, els plans i els programes necessaris per fer respectar els drets en el seu país.

A la pràctica això significa que la protecció de la infància a casa nostra té com a marc de referència la Convenció sobre els drets de l'infant, que va entrar en vigor el 2 de setembre de 1990. Sobre la base d'aquesta convenció l'Estat espanyol i la Generalitat de Catalunya poden concretar de quina manera fer respectar els drets, fins i tot poden ampliar-los si consideren que hi ha llacunes, però mai poden negar ni contradir la Convenció.

La vulnerabilitat dels infants...

...durant el període de creixement no ha d'impedir considerar-los subjectes individuals de ple dret en una societat democràtica.

1.5.1 La Convenció sobre els drets de l'infant

Elaborada el 1989 per decisió dels estats membres, la Convenció recollia els punts tractats en de la Declaració dels drets de l'infant (1959), segons els principis de llibertat, justícia i pau al món que defensa l'Organització de les Nacions Unides, als quals es va donar una forma jurídicament vinculant.

“Si altres lleis nacionals o internacionals aprovades per l'estat dispensen millor la protecció al nen i a la nena que aquesta convenció, seran vàlides aquestes lleis i no la Convenció.”

Principi 41 de la Convenció sobre els Drets de l'Infant.

Trobareu la declaració de Drets dels infants a la Convenció sobre els Drets de l'Infant (bit.ly/2NZ4SXU) o a la Convenció sobre los Derechos del Niño (bit.ly/1f3daU4).

La **Convenció** recull tot el que fa referència als drets humans, és a dir, reconeix els drets civils, polítics, econòmics, culturals i socials. La Convenció consta de dos protocols facultatius i un total de 54 articles organitzats en tres grups per facilitar-ne l'estudi i una visió més clara: un primer grup el formen els **drets individuals** dels infants, com el dret a la vida, a la llibertat, entre d'altres; un segon grup són els **drets dels infants amb relació als altres éssers humans**, com la llibertat d'expressió, de pensament... I un tercer grup és el que formen els **drets relatius a la família**, tenint en compte que són els pares o els tutors qui garantiran el compliment dels drets dels menors.

Janusz Korzak i Englantyna Jebb

El pedagog i metge polonès Henryk Goldszmit, conegut com a Janusz Korzak (ca. 1878-1942), i l'activista britànica fundadora de Save the Children, Englantyna Jebb (1876-1928), van ser els precursors dels reconeixement dels drets dels infants i de les normatives que avui regulen la protecció dels infants als diferents països.

Aquestes dues persones van iniciar el camí que duia de la necessitat del reconeixement d'uns drets específics pels infants a la seva concreció en un document, la *Declaració de Ginebra* (1924) que va evolucionar fins a esdevenir la *Declaració dels Drets de l'infant* aprovada el 1959, i que més endavant va donar pas al reconeixement efectiu internacionalment d'aquests drets després de l'aprovació de la Convenció sobre els Drets de l'infant el 1989.

Els principis de la Declaració dels drets de l'infant adoptada per l'Assemblea General de les Nacions Unides, per resolució 1.386 (XVI), de 20 de novembre de 1959, feia referència, en el preàmbul, als deures que la humanitat té envers la infància i feia referència també a la Declaració dels Drets Humans del 1948 alhora que considerava que l'infant, per la seva immaduresa física i mental, necessitava d'una protecció i atenció especials.

Una declaració...

...és un document de bones intencions en el qual queden recollits els principis i les voluntats, que no té, però, un estatus jurídicament vinculant pels estats que la subscriuen.

La Declaració del 1959 proclamava el dret a la protecció especial per créixer; el dret a tenir un nom i una nacionalitat; el dret d'aquells infants que tinguin impediments físics, psíquics o socials a rebre les atencions particulars necessàries; el dret a créixer a l'empareda i sota la responsabilitat dels seus pares, a no ser separats d'ells llevat d'excepcions, el dret a l'educació i al joc, i a figurar entre els primers en rebre auxili i ajuda en qualsevol circumstància.

El gran problema de la Declaració de 1959 era la falta d'obligatorietat jurídica pels països signants. Era necessari incidir en aquest punt si es volia que la protecció arribés a ser realment efectiva. En aquest marc es va aprofitar l'Any Internacional de l'Infant (1979) per endegar un seguit d'iniciatives i convertir la *Declaració* en un instrument jurídic que tingués força legal.

A llarg d'una dècada, la Comissió de Drets Humans de les Nacions Unides va treballar a la recerca del consens entre diferents organismes, societats, cultures i religions fins que es va redactar el document de la Convenció, que finalment va ser aprovat per l'ONU el novembre del 1989 i va entrar en vigor el setembre del 1990.

Aquest document té força de llei per a tots aquells estats que el van ratificar i representa un compromís voluntari per adaptar la legislació de cada país a les normes de la *Convenció*. Pretén ser un instrument d'acció per a la millora de les condicions de vida dels infants i insta els estats al foment de polítiques i recursos que protegeixin els drets dels infants. Per aquest motiu, trobem frases que demanen una implicació activa dels estats com les següents:

- Els estats partícips **prenen totes les mesures apropiades** per a garantir que els infants estiguin protegits contra...
- Els estats partícips garanteixen al màxim possible...
- Els estats partícips **es comprometen a assegurar als infants** la protecció i la cura necessàries...
- Els estats partícips **vetllen** perquè l'infant...

La Convenció dels drets de l'infant és un document jurídicament vinculant que conté una **clàusula de difusió** per donar a conèixer àmpliament els seus principis (art. 42), i que preveu un **mecanisme de control** sobre el grau d'acompliment (art. 43). La Convenció fa referència també a la necessitat de donar prioritat a l'**interès del menor**, en totes aquelles normes que s'estableixen des de les administracions de cada un dels països i que l'afecten de manera directa o indirecta.

La Convenció dels drets de l'infant ofereix una imatge global de la infància i introdueix la idea de l'**interès superior de l'infant**. Què entén la Convenció per *infant*?

Quan les famílies no garanteixen els drets o no cobreixen les necessitats dels menors, els estats han d'intervenir per fer-ho.

"Tot ésser humà menor de 18 anys, tret que en virtut de la llei que li sigui aplicable hagi assolit la majoria d'edat."

Article 1 de la Convenció sobre els Drets de l'Infant.

L'infant és reconegut com a subjecte de dret, al qual se li reconeixen drets civils i polítics i deixa així doncs de ser un objecte passiu de protecció.

La *Convenció* té 54 articles en els quals se subratlla la responsabilitat principal de la família i la necessitat d'una protecció i unes atencions especials de l'infant tant abans de néixer com després; posa èmfasi en la importància del respecte dels valors culturals de la comunitat a la que pertany l'infant i el paper essencial que la cooperació internacional té per a l'efectivitat d'aquests drets. Els articles es poden agrupar en quatre categories:

- **De supervivència:** els drets a tenir un nivell de vida adequat i a l'accés a l'atenció mèdica.
- **De desenvolupament:** inclouen els drets a l'educació, a la informació i a la llibertat de pensament.
- **De protecció:** incorporen la protecció contra tota forma d'explotació o separació arbitrària de la família, o davant de qualsevol tipus de maltractament o abandonament.
- **De participació:** el dret a ser escoltat i tingut en compte en les decisions de tot allò que l'afecta, i el dret a expressar la seva opinió.

Malauradament, l'evolució en les condicions de la infància en el món no ha estat igual a tots els països signataris del document i es podria establir una clara diferència entre les societats riques, en les quals els infants viuen en un notable benestar, i les societats pobres, en les quals les condicions dels nens i les nenes continuen caracteritzant per una vulnerabilitat extrema tal com passava a Europa durant els pitjors anys de la Revolució industrial. De l'anàlisi d'aquestes diferències es desprèn que hi ha dues realitats:

- Un món en el qual els infants gaudeixen per llei de la protecció dels seus drets, amb polítiques de benestar social que els ofereixen un marc on poder desenvolupar-se i, quan es vulneren aquests drets, poder denunciar-los i perseguir els infractors. Malgrat tot, persisteixen algunes formes de vulneració dels drets, moltes vegades amagada sota contextos de pobresa, de violència intrafamiliar, de desconeixement per tercers, adults, o de desconeixement de les autoritats competents.
- Un món on els infants són de manera endèmica objectes encara d'explotació i d'abús, tant per part de les famílies com de les institucions. Només cal mirar l'informe que cada any publica l'UNICEF, o si no l'informe de l'Organització de les Nacions Unides per l'Alimentació i l'Agricultura (FAO) d'enguany, per constatar la quantitat d'infants que viuen per sota del **llindar de pobresa**, o els milions que viuen al carrer o que pateixen explotació laboral o els abusos sexuals, els que no poden accedir a l'educació, els que pateixen la sida, etc.

La família ha de garantir els drets i cobrir les necessitats dels menors

Aquesta publicació de l'UNICEF presenta una àmplia avaluació arreu del món dels infants més vulnerables, el dret dels quals a una infància segura i saludable és molt difícil de protegir.

La constatació d'aquestes dues realitats fa pensar que cal millorar arreu les condicions de vida dels infants i que és necessari seguir treballant, no en el reconeixement dels drets, ja que la majoria de països han ratificat el text de la Convenció de 1989, sinó en el seu compliment i la seva promoció. També és imprescindible la incorporació, a la vida quotidiana, de pràctiques que tinguin en compte l'**interès superior de l'infant** i la garantia de la seva protecció o l'eliminació, quan convingui, de costums abusius arrelats a la vida quotidiana.

Cal responsabilitzar tothom en la promoció de la qualitat de tot allò que afecti el desenvolupament dels infants, en les accions que afavoreixin la seva felicitat, en el respecte per les seves particularitats individuals, familiars, ètniques, lingüístiques, culturals i religioses, atenent al seu dret de **ser únic i diferent**.

És important que les persones i les institucions s'impliquin en la defensa i en la promoció dels drets dels infants i que facin seus els principis expressats en la *Convenció dels drets de l'infant*. A més és també convenient que es continuï treballant fins a assolir l'abandonament total de pràctiques en que s'abusa i maltracta els infants.

Els educadors per la seva situació privilegiada com a referents educatius, han de ser persones abanderades en la defensa i la promoció dels drets de l'infant, i facilitar als infants aprenentatges que permetin l'apropiació progressiva dels drets com a referents culturals.

Si volem educar en el reconeixement de la dignitat i el valor de totes les persones, hi ha algunes de les qüestions que s'han d'analitzar i, si s'escau, intervenir-hi, com per exemple:

- *Els càstigs físics com a pràctica educativa habitual*. A alguns països, com al Regne Unit, s'ha aplicat el càstig corporal a les escoles fins a la seva abolició l'any 1999. Però hi ha encara pares que continuen aplicant aquesta pràctica. A Espanya, molts pares consideren necessari pegar els fills per educar-los (el 58% dels pares espanyols, segons un estudi realitzat el 2004 de l'ONG Save The Children).
- Tots els àmbits de la *publicitat*, que bombardegen els infants de manera continuada i a tothora, i els aboquen al consum de joguines, roba, menjar o altres elements diversos i els deixen indefensos davant la valoració que puguin fer de la importància i la necessitat de les coses que són essencials a la vida i dificulten el desenvolupament de la seva personalitat i l'aprenentatge de valors ètics.
- *Les pràctiques que poden vulnerar la intimitat de l'infant* en diferents àmbits: revelar dades personals quan no és estrictament necessari; fer valoracions sobre aspectes del seu cos, o de qüestions que afecten els seus sentiments o secrets davant de tercers; imposar situacions que poden afectar el seu pudor com ara fer que els infants facin les seves necessitats al carrer perquè son petits, o fer-los mostrar parts del seu cos quan no volen...
- Les pràctiques generadores d'estrès emocional com, per exemple, la manca de contacte físic, la manca d'atenció o el fet de deixar-los habitualment

sols o amb companyia de persones alienes durant llargues estones, o fer-los viure el temps al ritme dels adults, o exigir-los una excessiva autonomia que excedeix la que els correspon per edat...

- Per descomptat, qualsevol indicatiu de pràctiques abusives per part d'adults o altres menors, ja sigui en l'àmbit familiar, escolar o qualsevol altre.

A banda d'aquesta realitat i tot i que la Convenció ha estat ratificada per molts països, encara es dona la crua realitat de milions d'infants que no tenen cap oportunitat institucional de preservar la seva vida, ni tenen unes garanties mínimes per desenvolupar-se, infants que estan sotmesos a la voluntat dels adults, explotats laboralment o sexualment, o abandonats sense cap recurs amb què subsistir.

Aquestes condicions es poden donar degut a diferents motius, ja sigui per qüestions polítiques de feblesa dels governs, o econòmiques, o per guerres, migracions o pobresa. Situacions totes que priven els infants de la protecció que necessiten contra l'abús i l'explotació, i els exclou de l'escola, l'atenció a la salut i altres serveis bàsics.

En alguns països, tot i l'existència d'una legislació d'empara administrativa, és necessari que les persones facin seus els valors de la Convenció i els posin en pràctica, i que les administracions es mostrin més bel·ligerants en el compliment dels seus propis deures.

1.5.2 La societat de l'estat del benestar

L'estat del benestar o estat social és una construcció de les societats democràtiques occidentals que s'ha anat desenvolupant i estenent a partir dels anys quaranta del segle XX. Aquest model pretén combinar el creixement econòmic i el progrés social. Les idees bàsiques presents al seu origen són:

- La intervenció de l'estat en la regulació econòmica a fi d'apaivagar els efectes socials de les crisis econòmiques.
- La intervenció de l'estat en la distribució de la riquesa, el foment de la igualtat d'oportunitats i l'eradicació de la pobresa.
- La necessitat d'establir pactes entre els diferents grups socials.

Les accions del estat del benestar en general van adreçades a crear mecanismes que garanteixin la seguretat pública principalment en matèria de pensions i prestacions per atur, i proveir de béns i serveis, principalment en el terreny de la sanitat, l'educació i l'atenció social a les persones. El finançament de la despesa pública, per fer possible aquest model d'intervenció, es fa a través de la imposició progressiva directa, personal o empresarial.

L'estat del benestar garanteix les necessitats educatives, sanitàries i de serveis socials de la població infantil

L'estat del benestar es caracteritza pel fet de ser intervencionista.

En l'estat del benestar tots paguen en funció del que guanyen i del que tenen, i així es pot assegurar la justa distribució de les riqueses que és l'objectiu fonamental d'aquesta concepció d'estat.

Aquest model d'estat assistencial ha fet possible un extraordinari creixement econòmic i un desenvolupament social envejable, sobretot en els països on ha tingut des del començament més implantació, les polítiques de protecció i de promoció social dels quals han estat capdavanteres en la millora de les condicions de vida dels ciutadans i han esdevingut un model de desenvolupament per a la resta de països.

Al nostre país, aquest model s'ha donat tard però finalment, la Constitució de 1978 va establir les bases de l'estat del benestar. Així en l'article 1 del títol preliminar de la Constitució l'Estat espanyol es reconeix com un estat democràtic i de dret que actua per garantir un ordre econòmic i social just.

L'Estat espanyol ha de garantir els drets de tota la població

Espanya com a estat social de dret

La Constitució espanyola va ser publicada en el *Butlletí Oficial de l'Estat* (BOE) núm. 311.3 del 29 de desembre de 1978. S'hi estableix la justícia, la llibertat i la seguretat com els paràmetres que garanteixen la convivència democràtica. En l'articulat, la Constitució de 1978 introdueix el concepte d'**estat social de dret**, que aspira a garantir l'exercici dels drets humans i aconseguir el benestar social col·lectiu, respectant les diferents cultures, tradicions, llengües i institucions que integren l'Estat espanyol.

En la mateixa Constitució trobem alguns articles més, com l'**article 9.2**. Títol preliminar, que es poden considerar els pilars de la política de benestar social del nostre país i que comprometen els poders públics a promoure les condicions perquè la llibertat dels individus i dels col·lectius sigui real i efectiva.

“Correspon als poders públics promoure les condicions per tal que la llibertat i la igualtat de l'individu i dels grups en els quals s'integra siguin reals i efectives: remoure els obstacles que n'impedeixin o en dificultin la plenitud i facilitar la participació de tots els ciutadans en la vida política, econòmica, cultural i social.”

Article 9.2 (“Títol preliminar”). *Constitució espanyola*, 1978.

“La dignitat de la persona, els drets inviolables que son inherents, el lliure desenvolupament de la personalitat el respecte a la llei i als drets dels altres són fonament de l'ordre polític i de la pau social.”

Article 10, Apartat Primer. *Constitució espanyola*, 1978.

Aquest principi serà recollit per la Llei d'educació, que manifesta com un dels objectius de l'educació el ple desenvolupament de la personalitat de les nenes i els nens.

“Les normes relatives als drets fonamentals i a les llibertats que la Constitució reconeix seran interpretats de conformitat amb la Declaració Universal de Drets Humans i els tractats i acords internacionals sobre les matèries ratificats per Espanya.”

Article 10, Apartat Segon. *Constitució espanyola*, 1978.

“Els espanyols són iguals davant la llei, sense que pugui prevaler cap discriminació per raó de naixement, ètnia, sexe, religió, opinió o qualsevol altra condició o circumstància personal o social.”

Article 14. *Constitució espanyola*, 1978.

En el mateix **capítol segon**, en l'**apartat C de l'article 20**, trobem el reconeixement de la llibertat de càtedra com a part del dret a l'expressió de les pròpies idees, així com el dret a la clàusula de consciència i al secret professional. Aquests drets, si bé no es poden limitar mitjançant cap tipus de censura, hauran de respectar el dret a l'honor, a la intimitat, a la pròpia imatge i a la protecció dels menors.

Si seguim avançant en el text de la Constitució de 1978, trobareu que l'article següent té un interès per a la protecció de la infància: és l'**article 24**, en el qual se reconeix el dret a la protecció de la justícia i a poder gaudir dels mecanismes que garanteixin l'exercici efectiu dels drets.

En matèria educativa possiblement l'article més important és el **27**, que declara textualment:

Tothom té dret a l'educació. Es reconeix la llibertat d'ensenyament.

L'educació tindrà com a objecte el ple desenvolupament de la personalitat humana en el respecte als principis democràtics de convivència i als drets i a les llibertats fonamentals.

Els poders públics garanteixen el dret que assisteix els pares perquè els seus fills rebin la formació religiosa i moral que vagi d'acord amb les seves conviccions.

L'ensenyament bàsic és obligatori i gratuït.

Els poders públics garanteixen el dret de tothom a l'educació, mitjançant una programació general de l'ensenyament, amb la participació efectiva de tots els sectors afectats i la creació de centres docents.

Es reconeix a les persones físiques i jurídiques la llibertat de creació de centres docents, en el marc del respecte als principis constitucionals.

Els professors, els pares i, si escau, els alumnes intervindran en el control i en la gestió de tots els centres sostinguts per l'Administració amb fons públics, en la forma que la llei estableixi.

Els poders públics inspeccionaran i homologaran el sistema educatiu per garantir el compliment de les lleis.

Els poders públics ajudaran aquells centres docents que reuneixin els requisits que la llei estableixi.

Es reconeix l'autonomia de les universitats, en la forma que la llei estableixi.

I a més:

“Tota la riquesa del país en les seves diverses formes, i sigui quina sigui la titularitat, resta subordinada a l'interès general.”

Article 128. *Constitució espanyola*, 1978.

Els darrers anys, l'**estat del benestar**, allà on havia arrelat, ha hagut d'enfrontar-se a una greu crisi econòmica que ha donat lloc a noves circumstàncies socials i a una forta ofensiva de la ideologia conservadora. Els discursos neoliberals

El dret a l'educació és un dret fonamental que tot estat ha de garantir

han qüestionat el model assistencial tot criticant obertament les polítiques de redistribució de la riquesa. La tesi en la que es basen és la impossibilitat de fer front a la creixent despesa econòmica que representa la universalització dels serveis socials.

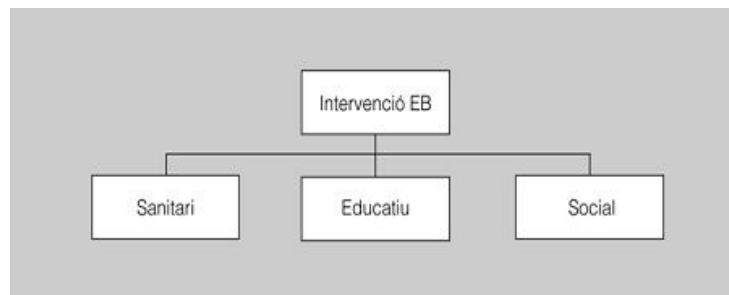

El Parlament de Catalunya

Tot i això, el grau d'adhesió de la població als principis de l'estat del benestar és molt gran i fa pensar que és difícil renunciar al nivell de benestar assolit, tot i que s'haurà de fer front als problemes plantejats per una societat ben diferent de la de ara fa seixanta anys, problemes com ara una elevada taxa d'atur, la internacionalització de l'economia, els canvis socials i demogràfics, la immigració i els canvis en l'estructura familiar entre molts d'altres.

L'estat del benestar actual ha de poder respondre a les necessitats presents i plantejar-se nous reptes en les polítiques públiques per afrontar les noves prioritats socials. Si alguna cosa la població exigeix a l'estat del benestar és que intervingui fent front a les noves necessitats i no deixi sols als ciutadans amb els seus problemes.

FIGURA 1.1. Àmbits d'intervenció de l'estat del benestar

En aquest sentit, la intervenció en els diferents àmbits (vegeu la figura 1.1) és un element clau per assegurar a tothom la igualtat d'oportunitats en un món competitiu, sotmès a una evolució contínua, i la reducció de les desigualtats i de l'atur.

L'estat social no pot deixar d'atendre aspectes com són les necessitats de la gent gran, els nous reptes que es plantegen a les famílies, la protecció a la infància, els immigrants, la reinserció de la població reclusa, els hàbits de salut, la prevenció de les drogodependències, l'habitatge...

Les polítiques socials han de respondre a les demandes de millora de les condicions de vida de la ciutadania.

En aquest context, les necessitats que les famílies tenen a l'hora de prendre cura dels més petits transcendeix l'àmbit individual i adquireix una dimensió social que implica al conjunt de la societat i que requereix la intervenció de les administracions en la creació de serveis, de polítiques de conciliació de la vida laboral i familiar, de prevenció de situacions de desempara o la intervenció, en el casos que la pròpia família no garanteixi un tractament adient als seus fills.

La necessitat de conciliar la vida laboral i la vida familiar obliga a la revisió dels horaris laborals i escolars així com a la redistribució de les tasques domèstiques

La conciliació de la vida laboral i familiar és encara un tema pendent a l'Estat espanyol, malgrat els avenços fets els darrers anys

i derivades del prendre cura dels fills. És un fet que està a l'ordre del dia com ho demostrava el titular d'un article que Charo Nogueira va publicar al diari *El País* el dilluns 19 de desembre de 2005 (vegeu la figura 1.2).

FIGURA 1.2. La vida contra el rellotge

1.6 La protecció dels menors, aspectes jurídics

De la Constitució espanyola de 1978 sorgeixen diferents lleis estatals i autonòmiques, d'entre les quals possiblement les que més afecten la infància són la protecció jurídica del menor i la responsabilitat penal dels menors.

Per una millor comprensió del tema es fa necessari fixar-se, primerament, en algunes figures jurídiques importants com són la pàtria potestat, la tutela, la guarda i custòdia, la curatela, l'acolliment familiar, l'adopció, el defensor judicial i l'emancipació.

Els estats han de garantir la protecció dels menors

1.6.1 La pàtria potestat

La **pàtria potestat** és el conjunt de drets i deures que la llei reconeix al pare i la mare sobre els seus fills i els seus béns mentre són menors d'edat o si estan incapacitats. La pàtria potestat obliga els pares a protegir i assistir els menors i té com a objectiu vetllar per l'interès dels fills i el seu benefici. Els poders públics tenen la potestat de privar el pare i/o la mare de la pàtria potestat quan incompleixen les seves obligacions.

Els dipositaris de la pàtria potestat

El pare i la mare tenen la pàtria potestat dels menors i el més habitual és que convisquin amb ells exercint també la guarda i custòdia, la tutela i la curatela. Tradicionalment, quan els pares no se'n podien fer càrrec, la família extensa dels menors assumia les funcions parentals.

La família tradicional extensa sovint assumia les funcions parentals

1.6.2 La tutela

La tutela és el poder que atorga la llei sobre la persona i els seus béns, o únicament sobre la persona o els béns del menor o d'una persona incapacitada, en benefici seu i sota control judicial.

La tutela substitueix la pàtria potestat quan aquesta no pot ser exercida pel pare i/o la mare, o quan tot i conservar la pàtria potestat els poders públics decideixen a favor de l'allunyament dels menors del domicili patern. La tutela dels menors deseparats correspon a l'entitat pública encarregada de la protecció dels menors, la qual té l'obligació d'adoptar les mesures necessàries per a la seva guarda i custòdia.

1.6.3 La guarda i custòdia

La pàtria potestat inclou la guarda i custòdia dels menors sense que hi hagi resolució judicial o administrativa, és a dir, el pare i la mare tenen la guarda per via natural. L'exercici de la guarda i custòdia implica conviure amb els fills, cuidar-los i protegir-los.

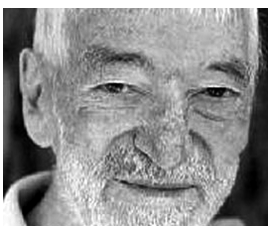
El terme **custòdia**, popularment associat a la guarda amb la forma **guarda i custòdia**, acostuma a utilitzar-se quan hi ha una resolució judicial o administrativa en casos de divorci o de separació dels cònjuges.

Quan el pare i/o la mare, per circumstàncies greus, o per decisió judicial, no poden tenir cura dels menors, l'entitat pública corresponent –que, en el cas de Catalunya, és la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència de la Generalitat (DEGAI)– assumirà la guarda i custòdia dels menors durant el temps que es consideri necessari.

El lliurament de la guarda i custòdia es fa per escrit i s'informa els pares de les responsabilitats que continuen tenint respecte als seus fills, ja que el fet de no tenir la guarda no implica la pèrdua de la pàtria potestat.

1.6.4 La curatela

La curatela té com a objecte la intervenció de la persona del curador o curadora, únicament en aquells actes en els quals el menor, o la persona incapacitada, no pot intervenir per ella mateixa. L'àmbit d'actuació del curador és menor que el del tutor.

Vicenç Ferrer, la seva fundació dóna suport a les famílies per garantir els drets dels menors

La curatela

El dret civil defineix la curatela com una mena de tutela que s'ocupa especialment de la representació i l'administració dels interessos i els béns dels hereus no nascuts ni concebuts o la personalitat dels quals només és determinable per algun esdeveniment futur, i també la dels béns d'una herència jacent. És a dir, des del moment de la mort del causant fins a la seva acceptació.

1.6.5 L'acolliment familiar

L'acolliment familiar es basa en el dret del menor de ser acollit quan, de manera temporal, es veu privat d'un ambient familiar adequat que li permeti satisfer les seves necessitats. És a dir, es dona acolliment quan una família alternativa ofereix al nen, a la nena o a l'adolescent convivència i una cura integral.

L'objectiu de l'acolliment és integrar socialment els menors en un nucli familiar que respecti la seva història i la seva identitat.

La família acollidora ha d'afavorir el vincle amb la família natural, sempre que sigui possible. L'acolliment ha de fer-se per escrit amb el consentiment de l'entitat pública responsable, els pares biològics –sempre que no hagin estat privats de la pàtria potestat– i la família acollidora. Aquesta família potser té fills o no, o pot tractar-se d'una persona sola, que faci, però, les funcions de la família acollidora.

La família acollidora...

...és la família que, per encàrrec de l'Administració, té cura temporalment, com a complement de la família d'origen, d'un infant o d'un adolescent que està sota la tutela de l'Administració.

1.6.6 L'adopció

Lligam de parentiu filial que uneix l'adoptat amb l'adoptant d'una manera pràcticament idèntica a la filiació per naturalesa.

L'adopció és una institució jurídica mitjançant la qual es crea un lligam de parentiu filial que uneix un infant en ser adoptat amb els adoptants d'una manera pràcticament idèntica a la filiació natural. Com a norma general, en el moment de l'adopció desapareixen els vincles que hi poguésser haver amb la família biològica.

L'adopció és una mesura de protecció al menor, de la qual es deriven relacions pràcticament iguals a les de la paternitat i filiació per naturalesa.

L'adopció és una mesura de protecció dels menors

1.6.7 El defensor judicial

El defensor judicial serà la persona que defensi els interessos del menor en els casos en què existeix conflicte d'interessos entre el menor i els seus representants legals, o quan el curador o el tutor no assumeixin les seves funcions, fins al moment

en què cesi la causa del conflicte. Aleshores serà nomenada una altra persona per fer la funció corresponent.

1.6.8 L'emancipació

L'emancipació implica la fi, la dimissió o l'abdicació de la pàtria potestat o de la tutela sobre un menor, amb la finalitat que el menor pugui regir la seva persona i els seus béns com si fos major d'edat.

L'emancipació és l'estat civil intermedi entre la minoria i la majoria d'edat, caracteritzat per l'extinció de la potestat del pare i de la mare, i l'atorgament al menor d'una capacitat d'obrar com si fos major d'edat.

El dret civil espanyol permet l'emancipació per majoria d'edat o matrimoni. En cas que el menor tingui 16 anys o més també pot obtenir l'emancipació per concessió materna i/o paterna o per concessió familiar.

Un dels objectius de la Llei del menor és la reinserció social

1.7 Menors infractors

En matèria de **menors infractors** cal conèixer les lleis vigents (vegeu la taula 1.2) de manera que, després d'un breu comentari del marc legislatiu en matèria de menors infractors, sigui possible passar a aprofundir una mica més en la protecció, que sembla molt més adient a l'objecte del nostre estudi.

TAULA 1.2. Lleis sobre menors infractors

Llei	Matèria objecte de llei
Llei orgànica 6/1985, d'1 de juliol de 1985	Del poder judicial.
Llei orgànica 4/1992, de 5 de juny de 1992	Reforma de la Llei reguladora de la competència i els procediments dels jutjats de menors.
Llei orgànica 5/2000, de 12 de gener de 2000	Reguladora de la responsabilitat penal dels menors.

La llei de menors és de naturalesa **sancionadora educativa**, es tracta de cercar l'assumpció de la responsabilitat pel menor, més que de castigar-lo.

La Llei de protecció jurídica del menor

La reforma i la creació d'una nova llei orgànica reguladora de la responsabilitat penal dels menors era una necessitat que venia imposada per la Llei orgànica 4/1992, de 5 de juny, arran de la sentència del Tribunal Constitucional 36/1991, de 14 de febrer, que va declarar inconstitucional l'article 15 de la Llei de tribunals tutelars de menors, que es basava en un text refós de la legislació sobre tribunals tutelars de menors, llei i reglament que fou aprovat per decret llei l'11 de juny de 1948.

Estableix la necessitat d'un marc flexible perquè els jutjats de menors puguin determinar les mesures que els són aplicables com a infractors penals, sobre la base de valorar

especialment l'interès del menor, entenent per menors, a aquests efectes, les persones amb edats compreses entre els dotze i els setze anys.

És una llei de tipus sancionadora educativa, en reconeixement de les garanties derivades de la Constitució i de les exigències de l'interès del menor.

Primerament, l'any 1985 es van atorgar les funcions establertes en la Llei sobre infractors menors de 16 anys, a la jurisdicció ordinària, concretament als jutges de menors. L'any 1988 es van crear els jutjats de menors, la qual comportaria la supressió de les funcions dels tribunals tutelars de Menors en matèria penal.

Amb la Llei orgànica 4/1992, de 5 de juny, sobre la reforma de la Llei reguladora de la competència i el procediment dels jutjats de menors, s'unificaven els criteris i les garanties constitucionals dels menors processats i s'introduïen les modificacions següents:

- Correspon als jutges de menors la competència objectiva de conèixer els fets comesos per majors de dotze anys i menors de setze, tipificats com a delictes o faltes en les lleis penals.
- Quan l'autor dels fets sigui menor de dotze anys, el jutge el posarà immediatament a disposició de les institucions administratives de protecció de menors.
- S'atribueix al ministeri fiscal la defensa dels drets, l'observança de les garanties i la cura de la integritat física i moral del menor.

Tot i aquests canvis, es feia necessària una veritable reforma en matèria de dret penal de menors a fi d'adaptar-la a les recomanacions de la Unió Europea, una reforma que no es va fer fins a la promulgació de la Llei orgànica 5/2000, de 12 de gener, que regulava la responsabilitat penal dels menors.

La Llei orgànica 5/2000 ha significat un important pas qualitatiu en l'atenció a la infància infractora: tot i ser de naturalesa penal, pel que fa als procediments aplicables als menors infractors, és de tipus **sancionadora educativa**, en reconeixement de les garanties derivades de la Constitució i de les exigències de l'interès del menor.

Als efectes sancionadors diferencia entre dos trams d'edat: dels catorze als setze anys, i dels setze als divuit anys. Als menors de catorze anys, se'ls apliquen les normes vigents de protecció de menors i correspon al Jutjat de Menors adoptar les mesures en funció de la gravetat del fet i de les característiques del menor.

La llei del menor regula la responsabilitat penal dels menors i la seva reeducació, per inserir-los novament a la societat.

El Jutjat de Menors no pot ignorar la història del menor quan dicta sentència

2. Programes i activitats d'intervenció socioeducativa amb infants en risc social

Tots els especialistes manifesten, sense gairebé discrepància, que per dur a terme una intervenció socioeducativa de qualitat i adaptada a les necessitats socials actuals són necessaris recursos d'intervenció. Aquests recursos es poden classificar en: **programes i serveis d'atenció a la infància** com a resposta a situacions familiars diverses i **programes de caràcter assistencial i de suport** a menors en situació de risc.

2.1 Programes i serveis d'atenció a la infància com a resposta a diverses situacions familiars

La universalitat del sistema sanitari i l'escolarització obligatòria són aspectes fonamentals d'atenció i protecció a la infància del nostre país.

2.1.1 El sistema de salut

El Sistema Nacional de Salut, regulat per la Llei general de sanitat 14/1986, de 25 d'abril, afecta tota la població, i dóna, en especial a la infància, un alt nivell de protecció.

La Llei general de sanitat es basa en el principi que tota persona té dret a la salut, i per tant a l'assistència sanitària, independentment de la seva situació econòmica i laboral.

Les principals característiques de la Llei general de sanitat són:

- La **universalitat de l'assistència sanitària**, és a dir, tota la població, sigui quina sigui la seva situació, té dret a l'atenció mèdica.
- L'**accessibilitat i desconcentració**, amb l'objectiu de ser tan propera com sigui possible a la població beneficiària.
- La **descentralització en la gestió de recursos sanitaris**, la qual cosa implica cada comunitat sanitària en la presa de decisions sobre la despesa i la gestió dels recursos.
- L'**atenció primària**, és a dir, la base de l'atenció sanitària és el primer nivell d'atenció.

2.1.2 Intervenció en l'àmbit educatiu

L'accés a l'educació compensa mancances sociofamiliars i actua com a mecanisme d'igualtat d'oportunitats.

Segons la llei vigent, les administracions públiques tenen l'obligació de garantir un nombre de places escolars suficients per poder atendre la població que ho demana. Però la realitat és que els serveis estan distribuïts de manera desigual, tant al territori espanyol com al català, de manera que hi ha grans diferències entre unes comunitats autònomes i unes altres, així com entre l'entorn urbà i el rural. Aquest fet és conseqüència de múltiples causes com la manca de pressupost, la coordinació insuficient entre les diferents administracions i, per què no dir-ho, d'un compromís polític insuficient en matèria d'educació atesa la realitat del país.

Els desequilibris territorials en l'escolarització infantil es podrien resoldre mitjançant l'acció dels diferents ajuntaments, com a instàncies de govern més properes a la ciutadania. Però en aquest nivell la resposta també és molt desigual. Hi ha ajuntaments que entenen que les famílies tenen dret a una escolarització amb unes garanties mínimes de qualitat i universalitzen l'oferta pública, però també hi ha ajuntaments que tenen una oferta merament testimonial.

L'atenció educativa dels infants de 0 a 3 anys és competència dels ajuntaments, la qual cosa facilita una distribució molt desigual en el territori.

És àmpliament conegut que una escolarització en edats primerenques estimula les habilitats cognitives dels infants i afavoreix el rendiment acadèmic en etapes posteriors. Representa un mecanisme compensatori de determinades mancances socials o familiars i, per tant, representa un mecanisme d'igualtat d'oportunitats.

Per tant, correspon a les autoritats competents garantir l'accés a l'escolarització primerenca dels seus fills, amb independència de la renda o de les circumstàncies familiars dels ciutadans, i garantir d'aquesta manera el principi d'igualtat d'oportunitats educatives dels menors.

Des de l'àmbit de les polítiques socials, hi ha arguments a favor que cal garantir una oferta educativa d'educació infantil a tota la població:

L'escolarització durant la primera infància estimula les habilitats cognitives.

- En primer lloc, l'**escolarització de la primera infància** representa un benefici per a les futures generacions, ja que estimula les habilitats cognitives i afavoreix el rendiment acadèmic en etapes posteriors.
- En segon lloc, l'**escolarització precoç** és un mecanisme d'igualtat d'oportunitats, ja que les famílies més desfavorides en termes socials i econòmics, poden compensar determinades mancances a la vegada que preparen els seus fills per a un futur millor.
- En tercer lloc, l'**accés igualitari als serveis** promou els drets individuals davant de la dependència familiar o l'ús de les xarxes informals entre famílies.
- En darrer lloc, l'**assistència dels més petits a les escoles infantils** facilita la conciliació entre el treball remunerat i la vida familiar.

2.1.3 El Pla estratègic nacional d'infància i adolescència

El Pla estratègic nacional d'infància i adolescència (2006-2009) va ser promogut pel Govern espanyol, mitjançant els Ministeris de Treball i d'Assumptes Socials, i hi han col·laborat les comunitats autònomes, la Federació Espanyola de Municipis i Províncies (FEMP) i el moviment associatiu.

El principal **objectiu** del Pla estratègic és promoure el benestar de la infància i l'adolescència, tenint sempre en compte les seves necessitats i interessos, i amb la finalitat de millorar-ne la qualitat de vida i el ple desenvolupament de les seves capacitats com a persones actives de drets.

El **Pla estratègic** (2006-2009) es basa en els principis i continguts de la Convenció sobre els drets de l'infant, i assumeix el compromís de fer efectiva la Convenció a través de les mesures que es proposen amb els principis i drets fonamentals de la Constitució espanyola i amb tot el marc normatiu, tant estatal com autonòmic.

En el **Pla estratègic** es defineixen de manera consensuada **les grans línies estratègiques** de desenvolupament de les polítiques d'infància i adolescència que es desenvoluparan mitjançant actuacions integrals i transversals dels diferents organismes i institucions que hi estan relacionats. Per tant, aquest pla estratègic interactua amb els altres plans estatals, autonòmics i locals relacionats amb la infància i amb la millora de la qualitat de vida de l'infant en l'àmbit material. El contingut del **Pla** es concreta en una sèrie d'**objectius estratègics**: estableix una seqüència molt detallada de les mesures per assolir aquests objectius i indica l'organisme competent per aplicar-les i les entitats o organismes col·laboradors.

Millorar la qualitat de vida ajuda al desenvolupament de les capacitats de les persones, transformant-les en persones de ple dret

Podeu consultar en els "Annexos" del web d'aquest crèdit els objectius del Pla Estratègic Nacional d'Infància i Adolescència (2006-2009).

2.1.4 Pla integral de suport a la infància i l'adolescència de Catalunya

La infància i l'adolescència de Catalunya ha estat des de fa anys un àmbit d'especial atenció per part de la Generalitat com ho palesa el nombre important de disposicions que ha elaborat el Parlament i les actuacions que ha dut a terme el Govern.

Els infants són, sobretot, una part important de la família i de la societat, i són precisament la part que pot necessitar més protecció.

El **Pla integral de suport a la infància i l'adolescència** pretén concretar el conjunt d'actuacions que des dels diferents àmbits del Govern de Catalunya es duen a terme, i també proposar-ne de noves, per tal de millorar la situació actual i futura dels infants i adolescents a casa nostra.

Quan es parla de serveis públics adreçats a la infància i l'adolescència cal distingir, d'una banda, entre aquells que es configuren a partir d'una xarxa d'infraestructures de prestació com són, per exemple, escoles bressol, centres oberts, casals infantils,

Catalunya, com a comunitat autònoma, té competència en matèria de legislació i protecció de la infància i l'adolescència.

instal·lacions esportives, habitatges d'inclusió, biblioteques, centres cívics, etc. i aquells altres serveis que es presten a través d'equips de professionals, sense un tipus concret de centre de referència: programa A partir del carrer, EAIA, MEINAS, plans comunitaris, difusió de la cultura tradicional...

A més, també cal distingir entre aquells serveis que són de cobertura universal i aquells la cobertura dels quals es concentra en un col·lectiu específic dins la franja d'edat de la infància o de l'adolescència, per exemple, infants en risc social, amb discapacitats o amb necessitats educatives especials.

Finalitats i objectius del Pla integral de suport a la infància i l'adolescència

El Pla estratègic de suport a la infància i l'adolescència té la finalitat d'estendre la qualitat de vida a tots els menors i s'orienta, principalment, en tres sentits:

- Facilitar el **desenvolupament de l'infant i de l'adolescent** com a individus i com a subjectes.
- Promoure que l'infant i l'adolescent es formin per poder **participar activament** en la societat.
- Garantir la **satisfacció de les necessitats bàsiques** de la infància i l'adolescència.

Principis i criteris que orienten el Pla de suport a la infància i l'adolescència

Perquè els objectius del Pla estratègic de suport a la infància i l'adolescència es puguin posar en pràctica són necessaris uns principis i criteris que n'orientin el desplegament. Aquest principis i criteris són:

Normalització

és l'actuació sobre les causes que es troben en l'origen del fet o el problema, com l'únic remei eficaç davant el desemparament dels menors, desenvolupant-hi treballs de prevenció de riscos i sensibilització social.

- **Obertura:** cal tenir una estreta relació dialèctica amb la realitat en la qual vol incidir positivament. Així, és condició necessària que estigui obert a les propostes pràctiques o teòriques que li arribin, sobretot si vénen de sectors implicats o coneixedors, amb un elevat grau de flexibilitat operativa per incorporar-les al seu bagatge o projecte, després de la corresponent anàlisi crítica.
- **Integralitat:** s'han de considerar l'infant i l'adolescent en totes les seves dimensions i des d'una concepció integral de la persona. La consideració de la persona humana com un tot, obliga a tenir en compte, simultàniament, les seves necessitats de desenvolupament físic, social, afectiu, mental, cognitiu i educatiu, entre d'altres. Per això l'atenció integral a la infància no es pot assolir des d'una única esfera d'actuació competencial, ni es pot produir sense una comprensió i intervenció adequades sobre els múltiples factors que, estretament interrelacionats entre si, repercuteixen en el benestar de l'infant i l'adolescent.

- **Participació:** els infants i els adolescents són subjectes actius en el desplegament dels seus drets en el marc del Pla estratègic, i es tenen especialment en compte les percepcions i les avaluacions d'aquests infants i joves.
- **Discriminació positiva:** amb l'objectiu de promoure prioritàriament polítiques compensatòries destinades a promoure la igualtat social en benefici dels infants i dels adolescents més desfavorits. La discriminació positiva posa en pràctica mesures orientades a afavorir aquells col·lectius que difícilment arriben, per sí sols, a una situació d'igualtat d'oportunitats.
- **Flexibilitat:** el Pla estratègic s'ha d'adequar, en cada moment, a la realitat canviant i a les necessitats socials emergents.
- **Normalització:** el Pla estratègic s'ha de dur a terme, sempre que sigui possible, amb recursos normalitzats i integradors, defugint les compartimentacions que generen segregacions o discriminacions.
- **No-diferenciació** (en la mesura que sigui possible) dels subjectes o els col·lectius sobre els quals s'actua, afavorint-ne la participació en la vida social i els recursos disponibles per al conjunt de la població. D'aquesta manera es pretén evitar la segregació i el marcatge d'aquests col·lectius amb etiquetes estigmatitzadores. S'ha de procurar mantenir el menor en el seu medi familiar o, quan això sigui inviable, s'ha de disposar d'un medi familiar alternatiu.
- **Globalitat:** els infants i adolescents no són conceptualitzats com a ens aïllats, sinó en el seu context més immediat.
- **Subsidiarietat:** l'infant i l'adolescent han de resoldre les seves necessitats per ells mateixos dins del context familiar, de l'entorn social en el qual estaven immersos i, en cas que no puguin o tinguin dificultats per fer-ho, hi ha d'intervenir l'administració més propera per resoldre aquestes necessitats.
- **Universalitat:** el Pla estratègic s'adreça a tots els infants sense condicionarne el desenvolupament, d'acord amb el principi de no-discriminació. Segons aquest principi, les institucions públiques han de promoure les condicions que facin possible a tots els infants i adolescents l'accés als diferents recursos que els siguin necessaris.
- **Corresponsabilitat i coordinació:** el Pla comprèn la reciprocitat d'interessos i el treball de corresponsabilitat i coordinació que propiciï beneficis mutus entre les diverses administracions i òrgans, entre ells i entre aquests i els infants o els adolescents (també les entitats que treballin per a ells o els representin).
- **Complementarietat:** és imprescindible tenir nexes d'interrelació i cooperació entre aquelles institucions públiques o privades que actuen sobre les necessitats dels infants i els adolescents per evitar les duplicitats, les llacunes o els greuges competencials.
- **Descentralització i desconcentració:** aquests criteris permeten una accessibilitat més gran dels ciutadans als recursos, satisfent les seves necessitats,

sempre que sigui possible, en el seu entorn residencial, i afavoreixen la gestió i presa de decisions en els diferents nivells de planificació, la qual cosa possibilita detectar les necessitats i satisfer-les d'una manera més àgil.

- **Dinamització comunitària:** la voluntat d'assolir el màxim desenvolupament comunitari en tots els nivells sectorials ha de ser un component bàsic en el disseny i l'aplicació de totes les mesures sobre la infància que es prevegin, tant directes com indirectes. És important la coordinació entre aquestes institucions, tant si són públiques com privades.
- **Diversificació:** en l'elaboració de programes, en l'oferta de serveis i en el disseny de recursos, cal adaptar-se als diferents tipus de necessitats i situacions relacionades amb els infants i els adolescents i el seu entorn.

Els eixos d'intervenció

Els principis i criteris del Pla estratègic (2006-2009) s'han de regir per la normativa vigent: la Convenció dels drets de l'infant.

Els **principis bàsics** que estructuraven qualsevol de les actuacions del Pla estratègic (2006-2009) són:

Els infants han de poder participar en aquelles àrees que els afecten, respectant les característiques de l'edat

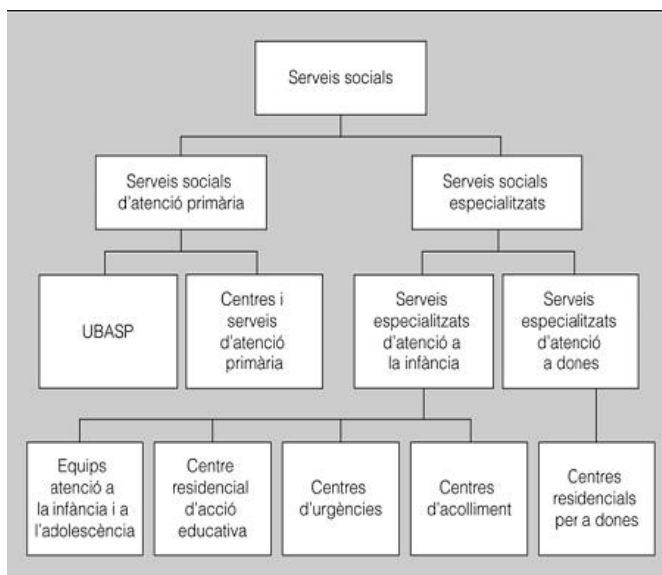
- La **participació:** tots els infants i adolescents han de poder expressar la seva opinió en tots els afers que els afectin, d'acord amb les seves condicions de maduresa.
- La **prevenció:** les intervencions han d'estar orientades a detectar els signes de risc i evitar la reiteració o l'agreujament de les situacions de violació dels drets fonamentals dels infants i els adolescents. La majoria dels problemes que afecten els infants i els adolescents es poden abordar millor mitjançant accions preventives, que eliminen els riscos per a tota la infància, que amb accions pal·liatives, que incideixen només en les situacions més greus, quan el dany ja s'ha produït.
- La **promoció:** tots els infants i adolescents han de rebre informació adequada per tal d'assolir el desenvolupament ple i harmoniós de la seva personalitat i qualitat de vida en un marc solidari, tolerant, lliure i igualitari.
- La **provisió:** tot infant i adolescent ha de rebre assistència i atenció especial per raó de la seva maduresa mental i física per al desenvolupament correcte de les seves aptituds.
- La **protecció:** tot infant i adolescent ha de ser protegit davant qualsevol situació de desatenció dels seus drets, tant per maltractament o negligència com per desemparament, abús, manipulació, discriminació, etc.

2.2 Programes de caràcter assistencial i de suport a menors en situació de risc

El sistema públic de serveis socials està format per un conjunt de serveis i prestacions que, juntament amb altres sistemes (com l'educació i la sanitat, entre d'altres), té com a finalitat la promoció i el desenvolupament ple de totes les persones, famílies... per aconseguir un nivell més elevat de benestar social i una millor qualitat de vida (vegeu la figura 2.1). En el **sistema públic de serveis socials** hi ha dos nivells d'atenció:

- L'**atenció primària** o primer nivell d'atenció és el que reben els ciutadans o les ciutadanes quan s'adrecen als centres de serveis socials o a les unitats de serveis socials de l'ajuntament.
- El **segon nivell de atenció** és el que es duu a terme des dels **serveis socials específics**, sectorials o especialitzats. Des d'aquest nivell d'atenció es dona resposta a situacions d'especial complexitat en les quals és necessària una alta especialització com pot ser l'atenció a les famílies en situacions especials.

FIGURA 2.1. Organigrama dels serveis socials a Catalunya adreçats específicament als infants i a les dones

Els serveis socials tenen diferents tipus d'equipaments:

- **Centres de serveis socials:** són **centres públics i oberts** a tota la població, els quals disposen d'equips tècnics professionals amb mitjans per satisfer les prestacions bàsiques.
- **Centres d'acollida:** són **centres residencials** destinats a l'acollida, amb caràcter d'urgència i de manera transitòria, de persones, famílies o grups amb dificultats socials.

- **Albergs:** són centres adreçats a persones sense llar o persones en itinerància que passen per una situació de necessitat. En aquests centres se'ls ofereix allotjament i alimentació durant un període de temps limitat. A més, se'ls informa i assessora per donar suport a la seva reinserció social.

2.2.1 Serveis adreçats a infants menors de 3 anys

Des de les diferents comunitats autònomes es poden iniciar diferents accions en l'àmbit de la educació no obligatòria. El principal objectiu és que els infants menors de tres anys puguin rebre una atenció socioeducativa de qualitat. Així com facilitar la conciliació de la vida laboral amb la familiar.

Per a poder accedir a aquest serveis, les persones s'han d'adreçar als serveis socials de la seva comunitat o ajuntament, ja que l'oferta és molt desigual en el territori.

Hi ha diferents tipus de serveis orientats a prendre cura dels infants menors de tres anys, els més habituals són:

Un nen juga a la ludoteca el matí d'un dissabte.

- **Llar d'infants:** És el servei socioeducatiu més estès a totes les poblacions, en elles es dona atenció als infants de dilluns a divendres en un horari força ampli i hi ha certa diversitat en l'oferta. Possiblement és el servei de menors de tres anys que permet una millor conciliació entre la vida familiar i la laboral.
- **Cases d'infants:** Aquest servei ofereixen un complement a la família. Els nens i les nenes hi poden assistir de dilluns a divendres en un horari més reduït que a les llars d'infants. Les cases d'infants mantenen reunions periòdiques amb les famílies per tal d'orientar-les sobre els problemes quotidians en la manera de prendre cura i educar els infants.
- **Ludoteques:** Aquest servei s'adreça sobretot als moments de lleure i ofereix als infants i a les seves famílies una sèrie de jocs i joguines que poden fer servir en el mateix centre o bé se'ls poden endur a casa en préstec.
- **Serveis de suport educatiu en l'àmbit rural:** Es tracta d'un tipus de serveis educatius molt estesos en algunes zones rurals on la població està molt dispersada en el territori. En aquest tipus de servei són els professionals els que s'acosten a l'entorn de la família per tal d'orientar-la de manera periòdica i sistemàtica sobre les qüestions importants en referència a la manera de prendre cura i educar els fills. Els professionals assessoren i donen suport a la família segons les qüestions que van sorgint i sobretot en tot allò que pot preparar els infants per a la seva futura incorporació als centres educatius.
- **Centres de trobada per a infants i adults:** La finalitat d'aquest tipus de serveis és afavorir que aquelles famílies que no disposen d'espais de joc, de trobada i de relació, tinguin un lloc on fer-ho que també els serveixi per

prevenir situacions de risc i resoldre amb èxit les diferents problemàtiques que van sorgint en el dia a dia del prendre cura dels fills i la seva educació.

Tingueu en compte que els serveis poden variar d'una comunitat autònoma a una altra, per exemple les cases d'infants de les que parlem en aquests apartats gairebé no existeixen a Catalunya.

2.2.2 Programes de suport a les famílies en situacions especials

La principal finalitat del programa és donar suport i atenció a les famílies que per diferents raons es poden trobar en un moment d'especial dificultat. Aquest programa es subdivideix en tres, i en cadascun d'ells es pretén atendre les diferents situacions per les que pot passar una família.

Les famílies que ho necessiten han d'anar als serveis socials de la seva localitat i demanar si hi ha aquest tipus de programa. Per tal de donar suport al programa, els ajuntaments compten amb equips de professionals de la psicologia, el treball social i l'educació social que estudien les diferents situacions de la família i estableixen un projecte d'intervenció social segons la situació en què es trobi.

- **El Programa d'educació familiar i atenció a les famílies desfavorides o en situació de risc i famílies monoparentals.** Aquest programa té com a objectiu ajudar a la família a superar la situació de dificultat social, bé orientant a algun dels seus membres a programes de formació laboral, bé mitjançant les visites de l'educador o educadora familiar per a orientar a la família sobre una millor organització de la llar – alimentació adequada, educació en la autonomia dels més petits, etc. Assumir en soledat totes les responsabilitats que implica prendre cura i educar els fills acostuma a ser causa d'estrès, per aquest motiu el Programa d'educació familiar i atenció a les famílies desfavorides o en situació de risc i famílies monoparentals també contempla l'atenció psicològica, individual o de grup. Amb la finalitat d'afavorir la inserció laboral en molts dels programes es facilita l'atenció dels menors durant l'horari no escolar.

- **Programa d'orientació i/o mediació familiar i punts de trobada familiar.** En el marc d'aquest programa es poden trobar diferents tipus de serveis:

- **Servei d'Orientació Familiar:** en aquest tipus de servei s'orienta a les famílies amb diferents problemàtiques derivades les relacions entre els pares i els fills, relacions en el sí de la parella, etc. L'objectiu d'aquest servei és que aquestes problemàtiques no es transformin en conflictes greus en el sí de la família i puguin arribar a provocar una ruptura de les relacions.
- **Servei de Mediació Familiar:** aquest tipus de servei s'adreça a les parelles que han decidit separar-se.
- **Servei d'Orientació i Mediació Familiar:** aquest tipus de serveis ofereix conjuntament els dos tipus de serveis anteriors, orientació familiar per a la millora de les relacions i mediació en cas de separació familiar.

Els punts de trobada...

...estan regulats pel Decret 357/2011, de 21 de juny, dels serveis tècnics de punt de trobada. Aquest Decret té per objecte regular els serveis tècnics de punt de trobada que treballen per a la normalització de l'exercici dels drets de relació i comunicació dels i les menors amb els seus progenitors i/o familiars, en situacions de conflictitat, sempre que sigui possible i d'acord amb l'evolució de l'infant.

– **Punt de Trobada:** aquest tipus de servei ofereix un espai neutral perquè en casos de separació o divorci, el pare o la mare que no conviu amb el menor, el pugui veure segons el regim de visites establert pel jutge. Aquest servei s'utilitza quan no és possible realitzar un regim de visites de mutu acord.

- **Programa de suport a les famílies víctimes de violència familiar:** aquest programa té com a objectiu crear o ampliar els serveis d'atenció i tractament a les famílies que tenen problemes interns de violència familiar, maltractaments o abusos sexuals. Els ajuntaments poden ampliar aquests serveis en funció de les diferents unitats de serveis socials de què disposen i/o establint convenis amb diferents organitzacions no governamentals, fundacions, etc. Aquest serveis, atès el seu grau d'especialització i pel fet d'adreçar-se a un tipus de família concret, es troben per regla general en les seues administratives de les diferents comunitats autònomes i/o en les principals ciutats.

Tot seguit s'analitzaran alguns d'aquests programes i serveis, en tant que també afecten els infants: els centres maternoinfantils i la casa d'acollida i els pisos amb suport per a dones maltractades.

Centres maternoinfantils d'atenció a dones embarassades amb greus problemàtiques socials

El benestar dels infants, cal no oblidar-ho, és un indicador significatiu d'una societat sana

Un **centre maternoinfantil** és un **servei residencial** que es dedica a atendre dones embarassades en situació de risc o d'exclusió social. Acull les dones durant l'embaràs i, un cop ha nascut el nadó, ofereix suport a tots dos.

Aquest tipus de servei s'adreça a aquelles mares que necessiten suport, orientació i ajut degut a la situació que viuen, la qual presenta greus problemes de diversa índole, uns problemes que fan impossible que la mare pugui garantir el benestar dels seus infants, ni tan sols abans de néixer.

El servei està format per dos tipus de recursos, clarament diferenciats pel moment en què neix l'infant. Un d'aquests tipus de recursos acull les dones embarassades fins el moment del part. Quan donen a llum, elles juntament amb els seus fills poden passar al segon tipus dels recursos, del qual poden gaudir fins que l'infant arriba a l'edat de tres anys.

Casa d'acollida per atendre dones maltractades

La casa d'acollida per a dones maltractades és un servei residencial que supleix de manera temporal la llar familiar. S'adreça a aquelles dones i els seus fills menors d'edat que han patit qualsevol tipus d'agressió greu en l'entorn familiar.

El servei té un doble vessant, per una banda, procura acollir les dones i que d'aquesta manera puguin superar la situació d'angoixa que els provoquen les experiències viscudes; de l'altra, intenta donar als infants models d'educació alternatius als viscuts en la família, perquè no reproduixin més endavant les experiències viscudes.

A la **casa d'acollida** es treballa perquè les dones i els seus infants puguin millorar el seu estat físic i psíquic, mentre la dona es forma i troba un lloc de treball que li permeti assolir l'autonomia econòmica. Els infants reben allí atenció directament a través del suport del personal especialitzat, així com de manera indirecta a través de l'ajut i la formació que reben les mares. Ara bé, a la casa d'acollida són les mateixes mares les principals encarregades de prendre cura dels infants.

Encara que algunes cases d'acollida disposen d'una llar d'infants pròpia, tant les mares com els fills utilitzen els recursos de l'ajuntament on les cases d'acollida es troben situades.

Pisos amb suport per a dones maltractades

Els **pisos amb suport** són habitatges que ofereixen la substitució temporal de la llar a dones i infants, amb l'objectiu de facilitar la integració sociolaboral de les dones que han sofert agressions en el seu entorn familiar i que han passat prèviament per una casa d'acollida.

Els destinataris dels pisos amb suport són dones amb fills menors d'edat. Els pisos amb suport estan vinculats a una casa d'acollida, per aquest motiu acostumen a estar situats aprop de la casa d'acollida. La finalitat és que si la dona necessita ajuda dels professionals que l'han estat acompanyant al llarg del procés de reinserció abans de l'arribada al pis amb suport, aquests puguin actuar ràpidament i desplaçar-se amb facilitat.

Es tracta d'un servei que es gestiona des dels serveis socials especialitzats en dones, però l'única manera d'accedir-hi és a través d'una casa d'acollida per a dones maltractades, ja que es tracta d'un recurs pont entre la casa d'acollida per a dones maltractades i la completa reinserció a la societat de la dona i dels seus infants. El servei té l'objectiu de facilitar a tots dos una integració social de manera esglaonada.

D'altra banda, les dones que poden accedir al servei són només aquelles que l'equip de professionals de la casa d'acollida determina, d'acord amb el procés evolutiu que han seguit durant la seva estada a la casa d'acollida, per tal que, abans de reincorporar-se plenament a la societat, passin per una situació intermèdia.

Com que els nuclis familiars residents són diversos, és a dir, com que hi viuen diverses mares en companyia dels seus infants i comparteixen les instal·lacions del pis o la llar, es fa necessària una organització interna perquè la casa sigui els més agradable possible.

A la casa d'acollida...

...per a dones maltractades es treballa perquè la dona recuperi la confiança en ella mateixa com a dona i com a mare, ja que només aleshores podrà accedir a un lloc de treball digne, i a un habitatge, i gaudir d'una autonomia econòmica que garanteixi el benestar dels seus infants.

El pis amb suport disposa de les instal·lacions pròpies de qualsevol habitatge.

A les cases d'acollida, les dones maltractades comparteixen les mateixes instal·lacions com les de qualsevol altra casa

Els objectius que es plantegen els professionals que intervenen en el pis amb suport estan en consonància amb els objectius dels programes que es duen a terme a les cases d'acollida, per tal de continuar el pla de treball ja iniciat allà amb la dona i els seus infants:

- Oferir allotjament.
- Acollir temporalment les dones i els infants.
- Facilitar la integració sociolaboral de les dones.

Atenció a infants de mares que compleixen penes privatives de llibertat

Quan una dona, que és mare d'un fill menor de tres anys, decideix fer-se càrrec de la criança, cura i educació del seu infant, malgrat la seva situació de privació de llibertat, mare i infant disposen de dos serveis gestionats des del Departament de Justícia: el **Departament de Mares** i les **unitats dependents** o **pisos tutelats**.

Centre Penitenciari de Wad Ras

El 2006, l'única presó a tot el territori català on hi havia un servei destinat a fer possible que les internes es quedessin amb els seus infants menors de tres anys durant el temps en què havien de complir el temps imposit de condemna era la presó de Wad Ras a Barcelona.

La presó disposa també d'uns espais habilitats perquè totes les recluses, que així ho vulguin, puguin trobar-se amb els seus fills menors de dotze anys i el pare, durant dos cops de setmana i com a màxim durant noranta minuts cada vegada.

El Departament de Mares. L'espai físic on es troba el "Departament de Mares" és en un mòdul totalment separat de la resta d'unitats en què es compleix condemna a la presó de Wad Ras. Es tracta d'un mòdul situat en un edifici independent dins del recinte penitenciari per tal de permetre que tant les "mares" recluses com els seus infants es puguin moure lliurement pels espais habilitats per a aquesta funció.

Departament de Mares

Els espais que formen el Departament de Mares són els dormitoris de les recluses, que comparteixen amb els infants; el menjador, que fa també les funcions de sala d'estar; la sala de jocs pels més petits; la cuina; el pati; una llar d'infants pròpia i els despatxos pels professionals que hi intervenen.

A cada dormitori –que no és pròpiament una cel·la– hi dorm una o màxim dues dones recluses en companyia dels seus respectius fills. El dormitori serveix alhora perquè mare i fill puguin descansar com per guardar tot el material necessari per a l'atenció de l'infant, a més de les pertinences personals dels dos.

És l'espai on la mare i l'infant poden gaudir de més intimitat sense restriccions de cap mena. A més, la mare pot decorar-lo com s'estimi més tot pensant en l'educació del seu fill, sempre que la companya amb qui comparteix l'espai, si escau, estigui d'acord.

Les portes de les estances que formen el mòdul no es tanquen amb clau, a diferència del que passa a la resta del centre penitenciari. L'ambient que es respira

a tot el “Departament de Mares” és acollidor i tranquil comparat amb la cultura de procedència de cadascuna de les mares.

Les destinatàries del servei que ofereix el “Departament de Mares” són aquelles dones que es troben en una d’aquestes quatre situacions:

- Dones que en el moment en què han d’ingressar a un centre penitenciari fan una sol·licitud per tal d’ingressar juntament amb el seu fill o filla menor de tres anys.
- Dones que, un cop són a la presó, sol·liciten poder ingressar-hi amb el seu fill o filla menor de tres anys.
- Dones que ingressen embarassades a la presó i demanen que quan neixi el nadó pugui quedar-se amb elles.
- Dones que es queden embarassades en un contacte cara a cara que ha tingut lloc a la presó o en un permís de cap de setmana, i, com en el cas anterior, demanen que quan neixi el nadó pugui romandre amb elles.

Ara bé, amb la sol·licitud que fa la dona no n’hi ha prou perquè es pugui autoritzar, de forma automàtica, l’ingrés de l’infant a la presó i, concretament, l’ingrés de l’infant i de la mare al Departament de Mares. Els passos a seguir per obtenir aquesta autorització són aquests:

- Per part de la mare es fa arribar a l’equip multidisciplinari que forma el “Departament de Mares” una sol·licitud d’ingrés del seu fill juntament amb ella a la presó. La sol·licitud pot provenir tant d’una presó catalana, perquè la mare ja hi està complint la condemna, com des del jutjat on es proposa l’ingrés de la dona a la presó per tal que compleixi la condemna que el jutge ha dictat.
- Un cop rebuda i analitzada la sol·licitud, cal una valoració positiva per part de l’equip multidisciplinari que integra el “Departament de Mares”. Entre els aspectes que es valoren destaquen:
 - Com ha estat la vida de l’infant a fora, és a dir, en quines condicions vivia l’infant quan la mare va demanar el seu ingrés, ja que si les condicions eren bones, és molt probable que no es permeti la entrada per tal de no trencar l’equilibri assolit.
 - El perfil de la mare. Pot ser que es vegi que la mare no està prou capacitada per desenvolupar les funcions de mare en les condicions que requereix la presó i, en aquestes condicions, tampoc no s’autoritzarà l’entrada de l’infant.
 - El temps que tots dos poden passar junts. En primer lloc, es mira l’edat de l’infant, ja que hi ha estudis que demostren que l’adaptació de l’infant a la presó és més fàcil com més petit és, i més important que la institucionalització del menor és la no-separació de la mare i el fill. En segon lloc, el temps que li resta a la mare de compliment de la condemna per tal que hi hagi prou temps per a l’adaptació de tots

dos. Si el temps que li resta de compliment és poc i la sortida és aprop, hi ha un altre recurs que consisteix en “ampliar el règim de visites” i permetre, així, que mare i fill es relacionin amb més assiduitat dins de la presó.

- Les característiques de la família extensa, és a dir, l'equip multidisciplinari valora si la família extensa reuneix les condicions necessàries per fer-se carreg de l'infant, ja que de ser així se'n denegarà l'entrada a la presó.
- Quan l'equip de professionals autoritza l'entrada de l'infant a la presó, falta encara que la mare signi un contracte en què es compromet, en primer lloc, a no consumir drogues ni traficant-hi durant l'estada al “Departament de Mares”. En segon lloc, el compromís de no barallar-se amb altres recluses ni amb cap altra persona que formi part del “Departament de Mares”; i en tercer i darrer lloc, la mare s'ha de comprometre a no desobeir les ordres del personal del centre penitenciari. Els professionals que intervenen en el “departament” han de fer un treball orientat a autoresponsabilitzar les mares ja que, en principi, a una mare no se la pot sancionar perquè la prioritat és el seu fill.

El règim de l'infant al "Departament de Mares"

Entre els quatre i els sis mesos de vida, l'infant estableix un primer contacte amb el món exterior durant els caps de setmana i les vacances, bé amb algun membre de la família extensa, o bé amb una família acollidora. Durant les hores en què l'infant és atès a la llar d'infants, la mare pot participar d'algunes activitats pròpies de la presó, fora del Departament de Mares, juntament amb les altres recluses de règim ordinari.

Els diferents professionals que intervenen en el “Departament de Mares” gestionen tots els serveis que van adreçats als infants i a les mares, ja sigui dins de la presó com fora, per exemple:

- **El servei d'assessorament i control d'infants i mares.** S'hi ha un seguiment individualitzat de cadascuna de les dones i els respectius infants. La informació obtinguda es guarda a la anomenada carpeta de tutoria que forma part de l'expedient personal de la mare i a la qual té accés el Jutge de Vigilància Penitenciària i el Fiscal de Menors en tot allò que afecta el menor.
- **La preparació de la família extensa.** Durant els quatre primers mesos de vida del nadó, una persona diplomada en treball social es dedica a preparar la família extensa perquè pugui rebre l'infant els caps de setmana i les vacances, així com per a la rebuda final un cop arribi a l'edat de tres anys.
- **La llar d'infants interna** és gestionada, des del mateix departament, per un tècnic en educació infantil. Encara que la llar és oberta les 24 hores del dia, l'horari d'atenció als infants, pel tècnic, és des de les 9 del matí fins a les 14h30 de la tarda, i dues tardes a la setmana fins a les 18 hores. El tècnic aprofita les tardes que hi és per observar i valorar com reben les mares els infants que tornen de la llar d'infants externa, i així poder detectar si hi ha qualsevol incidència en les relacions mare-fill.

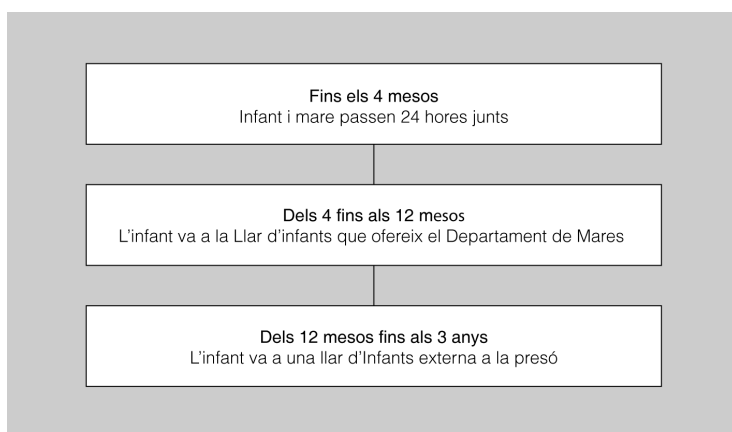
- **Coordinació amb la llar d'infants externa**, amb seguiment dels infants per part del tècnic en educació infantil, així com per facilitar i supervisar les comunicacions de les mares.
- **Coordinació amb famílies d'acollida de curta i mitjana estada** que substitueixen la família extensa quan no és viable com a recurs.

Les famílies acollidores

Des del Districte de Sant Martí de Barcelona es gestiona un servei de famílies acollidores amb relació als infants fills de dones que compleixen condemna. Aquestes famílies supleixen la família estesa quan aquesta no vol o no pot fer-se'n càrrec, i es fan càrrec de l'infant tant els caps de setmana i les vacances mentre dura l'estada al "Departament de Mares", com una vegada que surt de la presó a l'edat de tres anys. Les mares tenen l'oportunitat de conèixer les famílies acollidores mitjançant trobades a la presó, si és que ambdues parts hi estan d'acord, ja sigui a través de contactes cara a cara (vis a vis) o al locutori.

L'internament el Departament de Mares (vegeu la figura 2.2) s'organitza segons l'edat dels infants:

FIGURA 2.2. Relació entre l'edat de l'infant i el temps de permanència amb les mares

- **Des que el nadó neix i fins els quatre o sis mesos**, la mare és la que ha de tenir-ne cura durant tot el dia. En aquesta etapa la mare no participa de les activitats pròpies de la presó, sinó que es dedica, gairebé en exclusiva, a l'atenció del seu nadó. Si no té prou coneixements per realitzar aquesta tasca i necessita ajut, malgrat que no hi hagi una demanda explícita per part de la reclusa, des del "Departament de Mares" se li dona suport en tot allò que necessiti.
- **A partir dels quatre o sis mesos de vida**, l'infant pot començar a anar a la llar d'infants que es troba dins del recinte de la presó, i que depèn del "Departament de Mares". Hi ha un període d'adaptació de la mare i l'infant a la llar interna, com passa a l'exterior.
- **Al voltant dels dotze mesos de vida del nadó**, és a dir, quan l'infant comença a caminar, es produeix la seva sortida diària a l'exterior de la presó. De dilluns a divendres va a una llar d'infants externa al centre penitenciari i els caps de setmana surt amb la família, ja sigui amb la família extensa

o amb la família acollidora. Aquesta situació s'allargarà fins als tres anys, edat en la qual l'infant haurà de deixar definitivament la presó.

Trasllat dels menors

Hi ha un servei de voluntaris de la Creu Roja que se encarrega del trasllat diari dels infants, des de la presó fins a la llar d'infants externa al centre penitenciari, amb una furgoneta. Al matí, cap a les 9, arriba la furgoneta amb el personal encarregat de recollir els infants per dur-los a la llar d'infants i els retornen a la tarda cap a les 16h30.

El "Departament de Mares" està integrat per un **equip multidisciplinari** (vegeu la taula 2.1), els professionals del qual o bé presten serveis exclusivament al departament com és el cas del **tècnic superior en educació infantil**, o són compartits amb la resta d'unitats de la presó o, encara, són professionals que es desplacen periòdicament per atendre mares i infants *in situ*, en funció de les necessitats del moment.

TAULA 2.1. Professionals que intervenen al Departament de Mares

Professionals compartits amb altres unitats de la presó	Professionals externs a la presó que intervenen segons les necessitats
Metge general especialista en infància	Dermatòleg
Llicenciat en psicologia	Dentista
Infermera especialista en infància	Psiquiatre
Treballadora social	Mestres de suport per a la mare
Jurista	Ginecòleg
	Pediatre

La **supervisió** de tot el funcionament del "Departament de Mares" corre a càrrec del sotsdirector de tractaments penitenciaris. Si bé totes les decisions que afecten el regim de vida de les mares s'han de comunicar al **jutge de Vigilància Penitenciària**, que té lliure accés a l'expedient personal de la mare, i aquelles decisions que afecten a més a més de la mare al menor, s'han de comunicar també al fiscal de Menors, que és el responsable, en darrera instància, del menor.

Departament de Mares i la responsabilitat del material

En referència al material d'ús exclusiu per cada mare i el seu infant està integrat per tot **allò que és necessari per cuidar l'infant i la seva educació**, com ara el material d'alimentació i higiene dels nadons –farinetes (arriben quasi preparades per a què la mare les acabi de preparar), llet en pols, bolquers, roba, biberons, xumet...–, així com pel material de què disposa la mare, que és el mateix que el que pot tenir qualsevol altra reclusa en les unitats de compliment de condemna.

La presó, de manera **gratuïta**, facilita tot el material necessari per cuidar l'infant i no hi ha cap tipus de restricció sempre que sigui imprescindible.

Respecte al material comú de què disposen totes les mares que hi viuen, al "Departament de Mares" hi ha una cuina, una rentadora i una assecadora. L'ús d'aquestes màquines està destinat exclusivament a l'atenció dels infants, ja que les mares, si bé són les responsables de l'alimentació i la higiene dels infants, mengen i es renten la roba en els serveis comuns de què disposa la presó com qualsevol altra reclusa.

Les mares són les **responsables de tot el material** tant del material d'ús exclusiu pel seu infant com del material que comparteixen amb les altres internes. Excepcionalment, a l'economat de la presó de Wad Ras totes les dones poden trobar des de llibres infantils fins a joguines o qualsevol altre material pensat per als infants. A més a més, tenen la possibilitat d'encarregar, si no el troben, el material que vulguin pels seus infants, una cosa que no passa a cap altra presó catalana.

L'organització...

...dins del pis tutelat és similar a la dels pisos amb suport que s'ha detallat a l'apartat "Pisos amb suport per a dones maltractades", i, corre a càrrec del personal especialitzat: treballadors familiars i educadors socials.

Unitats dependents de la presó o pisos tutelats. Les unitats són un servei que depèn directament del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya i van adreçades únicament a dones, mares d'infants menors de tres anys, i els seus infants, sempre que les dones hagin assolit el tercer grau penitenciar en el compliment de la condemna.

Només poden accedir a les **unitats dependents** aquelles dones que en el moment en què demanen que pugui ingressar amb elles el seu infant menor de tres anys, ja gaudien d'un règim obert i podien sortir tots els dies de la presó. Mentre la dona és al pis tutelat continua complint condemna i depèn orgànicament del centre penitenciari on complia inicialment aquesta condemna.

Les unitats dependents van sorgir en el moment en què dones que havien passat d'un règim ordinari de compliment de condemna a un règim obert havien de tornar al règim ordinari, és a dir, havien de tornar dins del centre penitenciari en quedar-se embarassades i voler fer-se càrrec de l'atenció del seu nadó. En aquell moment es va fer palesa la necessitat de trobar algun recurs que permetés a les dones continuar gaudint de la part de llibertat que havien consolidat i a la vegada fer-se càrrec de la criança i educació del seu nadó. Com a resposta van sorgir aleshores les **unitats dependents o pisos tutelats** que, sense permetre a la dona tornar al seu nucli familiar anterior a l'estada a la presó, li permetia complir les funcions de mare amb el nadó que acabava de donar a llum en règim de semilibertat.

Les dones que són en pisos tutelats no comparteixen només uns espais comuns sinó que també comparteixen la criança de les seves criatures en què dues dones que comparteixen dormitori canvien els bolquers a les seves filles.

Dues mares atenen els seus bebès en un pis tutelat

Altres modalitats d'atenció

Hi ha d'altres modalitats d'atenció per a les famílies, algunes s'ofereixen davant d'una situació especial com és una malaltia de llarga durada, d'algunes altres es poden beneficiar tant les famílies que es troben en una situació especial com si són famílies sense problemàtiques greus, com és el cas de les granges escoles o les biblioteques.

L'aula hospitalària. Des de fa uns anys, a molts hospitals d'arreu de Catalunya s'han anat desenvolupant aules hospitalàries per tal de **garantir la continuïtat del procés educatiu** dels nens que, degut a la seva prolongada hospitalització, no poden continuar el procés d'escolarització d'una manera normalitzada en el centre educatiu d'origen. El pes específic d'aquest servei és **educar en la malaltia**.

Els destinataris de les aules hospitalàries són infants entre 3 i 16 anys ingressats a l'hospital on hi ha l'aula. Aquests infants malgrat que continuen escolaritzats al centre educatiu de procedència continuaran el seu procés d'ensenyament-aprenentatge a l'aula hospitalària durant el temps que estiguin ingressats a l'hospital.

Les aules hospitalàries acostumen a estar **integrades** en el Servei de Pediatria de l'hospital on són emplaçades però depenen en el seu funcionament del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya.

Es troben normalment a la planta de pediatria de l'hospital, en un espai ample que reuneix les condicions necessàries. Funcionen de dilluns a divendres en horari de matí, o de matí i tarda, segons les necessitats dels infants que atenen.

Animació hospitalària. L'animació hospitalària és un servei que incideix directament en l'ocupació que del temps de lleure o d'oci fan els infants menors de 16 anys que estan hospitalitzats i els familiars que en tenen cura durant la seva estada hospitalària.

Quan l'infant està malalt intueix, o millor sap, que li està passant alguna cosa. Sovint, el desconeixement de la situació genera angoixes i temors. Si a aquesta situació s'afegeix el fet que l'infant es troba en un entorn que no és l'habitual i que disposa d'uns espais de temps en què no sap què fer o no pot fer res amb els recursos de què disposa, la seva estada a l'hospital pot esdevenir “desagradable” i avorrida. L'infant pot generar noves angoixes que s'afegiran a les que comporta veure's malalt, el desconeixement de la malaltia i del seu desenvolupament, així com de la situació en què es troba.

Per tal d'evitar a l'infant un estat de mal humor, angúnies i pors innecessàries, als hospitals hi ha persones que s'encarreguen de fer que la seva estada i la dels seus familiars sigui el més agradable possible. Es tracta dels **animadors infantils** que treballen al centre hospitalari en base a un projecte d'animació sociocultural.

Granja escola i l'aula de natura. Les granges escola i les aules de natura són serveis situats a les zones rurals que tenen com a principal funció oferir als infants la possibilitat d'**estar en contacte directe amb la natura**.

“Les granges escola són cases de colònies que ofereixen equipaments suficients i adequats per al treball didàctic amb infants i joves en tècniques agràries i ramaderes. Queden incloses en aquesta tipologia les anomenades escoles del camp i similars. No es consideren granges escola, a l'efecte d'aquest reglament, les instal·lacions que no n'ofereixen”.

Reglament d'instal·lacions destinades a activitats amb infants i joves (Decret 140/2003, de 10 de juny).

Tant les granges escola com les **aules de natura** són dos serveis que s'han de dur a terme en **cases de colònies** que reuneixin unes característiques específiques segons el servei de què es tracta.

Les **característiques** que han de reunir les granges escola vénen especificades per la normativa que va crear la Generalitat de Catalunya quan va regular les activitats adreçades als infants.

“Les aules de natura són cases de colònies que ofereixen equipaments suficients i adequats per al treball didàctic amb infants i joves en el coneixement del medi natural i en l'educació ambiental. Queden incloses en aquesta tipologia les instal·lacions juvenils anomenades escoles del mar, escoles del cel, centres d'educació o d'interpretació ambiental i d'altres de similars. No es consideren aules de natura, a l'efecte d'aquest reglament, les instal·lacions que no ofereixen allotjament.”

Reglament d'instal·lacions destinades a activitats amb infants i joves (Decret 140/2003, de 10 de juny).

Les principals **activitats** que es desenvolupen a la granja escola tenen a veure amb el contacte directe amb la natura i són fonamentalment activitats relacionades amb el procés d'elaboració artesanal de determinats productes, el camp i els animals.

Article 42.1 del Decret 140/2003, de 10 de juny, d'aprovació del Reglament d'instal·lacions destinades a activitats amb infants i joves.

Exemple d'activitat que es pot desenvolupar a una granja escola

Les **aules de natura** tenen en comú amb les granges escola el fet que també s'hi fan activitats relacionades amb la natura, normalment inserides en programes d'educació mediambiental amb una ètica compromesa amb la conservació del medi ambient.

La metodologia de tots dos programes es basa en l'observació i l'experimentació, la manipulació i el joc, i parteix dels programes pedagògics previs basats en la realització de diferents tallers i d'activitats que estan relacionades amb el medi ambient i que es complementen, de vegades, amb activitats esportives.

Biblioteques. Centrades entorn dels llibres, les biblioteques ofereixen a l'infant la possibilitat de desenvolupar, a partir dels llibres, la seva capacitat imaginativa i al mateix temps que descobreix el seu entorn, es relaciona i estableix vincles.

Les principals **activitats** que es poden desenvolupar en una biblioteca són:

- **Lectura i consulta de llibres.** L'infant pot llegir, fullejar i consultar tant llibres com revistes quan li vingui de gust en un espai condicionat principalment per a aquesta funció.
- **Servei de préstec de llibres** per tal que els infants puguin compartir els llibres amb altres persones com familiars, amics o amigues o companys i companyes d'escola, fora de l'ambient de la biblioteca.
- **Tasques relacionades amb els deures escolars.** Des de l'escola acostuma a haver-hi encàrrecs d'aquest tipus.
- **L'hora del conte.** Hi ha unes hores a la setmana, gairebé a totes les biblioteques públiques, dedicades a narrar i escoltar contes adreçats als més petits.
- **Diferents tipus d'activitats manuals i lúdiques** que tenen com a part central els llibres.

Servei per a petits lectors. Es tracta d'un servei que ofereixen ja moltes biblioteques catalanes, especialment de les biblioteques que pertanyen a la Xarxa de Biblioteques Populars de la Diputació de Barcelona.

El servei per a petits lectors és un servei inclòs dintre del recinte d'una biblioteca que consisteix en habilitar un petit espai, dins la secció infantil de la biblioteca, perquè els infants, acompanyats d'un adult puguin gaudir de la lectura de textos i imatges.

Aquest servei s'adreça als infants més petits, que encara no saben llegir. El servei està pensat perquè els infants hi vagin acompanyats d'un adult que serà l'encarregat d'acompanyar-los en la lectura dels llibres i s'ocuparà de l'infant mentre són a la biblioteca. L'objectiu del programa **servei per a petits lectors** és doble:

- Fomentar el gust per la lectura i les ganes de llegir dels infants.

- Donar a conèixer als infants i als pares els recursos que la biblioteca pública posa al seu abast.

Bebeteques. La primera bebeteca catalana va ser la creada a la Biblioteca Infantil i Juvenil de Can Jutjosa de Parets del Vallès, al Vallès Oriental. Encara que es tracta d'una biblioteca de règim municipal, des de l'Ajuntament de Parets del Vallès es va signar un conveni amb el govern de la Generalitat de Catalunya per dur a terme el projecte.

Les **bebetèques** són un servei d'atenció especial adreçat a bebès i als seus pares en un marc dissenyat per gaudir de la lectura.

El servei inclou un espai dedicat exclusivament als nadons amb un fons de llibres específics triats en funció de les necessitats dels pares, les mares i els infants. Aquests llibres es poden treure en règim de préstec. A més, s'hi organitzen diferents activitats que giren al voltant del món de la lectura i entorn als temes d'interès com són l'educació i la criança dels bebès.

Programes i activitats d'intervenció socioeducativa amb infants en risc social

Alícia García López, Estrella Izquierdo Hernández, Virginia Romero
Rosales i Montserrat Boyero Martin

**Intervenció amb famílies i atenció als infants en
risc social**

Índex

Introducció	5
Resultats d'aprenentatge	7
1 Els programes i activitats socioculturals amb infants en risc social: la seva implementació	9
1.1 Serveis i recursos	9
1.1.1 Els equips d'atenció a la infància i l'adolescència (EAIA)	9
1.1.2 Els centres de protecció de menors: la intervenció	11
1.1.3 Altres tipus de centres i de programes	13
1.2 L'acolliment familiar	16
1.2.1 Tipus d'acolliment	17
1.3 L'adopció	18
2 La documentació d'ús dels centres d'acolliment	21
2.1 El projecte educatiu de centre (PEC)	21
2.1.1 L'avaluació del projecte educatiu del centre	21
2.2 El reglament de règim intern (RRI)	22
2.2.1 L'estructura organitzativa del RRI	22
2.3 Programació anual de centre	23
2.4 Memòria anual de centre	23
2.5 Documentació relativa als menors	24
2.5.1 El protocol d'observació d'ingrés	24
2.5.2 El projecte educatiu individualitzat o Itinerari personalitzat	24
2.5.3 Informes socioeducatius	25
3 El maltractament	27
3.1 Tipus de maltractament	28
3.2 Indicadors dels maltractaments	28
3.3 Conseqüències dels maltractaments	30
3.4 La detecció del maltractament	30
3.5 Passos del protocol d'actuació	33
3.6 Principis generals que han de regir l'actuació	34
3.7 Situacions que podem trobar	35
3.8 Classificació dels maltractaments segons la gravetat	35
3.9 Accions que s'han de seguir en cas de maltractament	36
3.10 Notificació del maltractament	37
3.11 Valoració i diagnòstic	38
3.12 Avaluació i seguiment	38

Introducció

Quan els menors han de ser separats de la seva família, els educadors infantils i socials conviuen als centres residencials. Les dues figures professionals tenen la responsabilitat del bon funcionament educatiu del centre i són un referent per als infants. Participen del treball en equip, cosa que facilita l'estabilitat de la convivència entre totes les persones que participen en la vida del centre.

Cal, però, fer esment també dels recursos com són, per exemple, els serveis socials d'atenció primària, els serveis socials especialitzats (EAIA), els centres de protecció de menors, els centres d'acollida o d'atenció immediata, els centres residencials o els programes d'atenció residencial, els centres o programes de primera acollida o acollida d'urgència i els centres o programes específics d'atenció a la diversitat.

Entre els recursos que es tracten en la unitat "La implementació de programes i activitats socioculturals amb menors", trobareu, d'una banda, els centres d'acollida, dels quals s'explicita la documentació a fi de reflectir-ne la missió i el funcionament, i, de l'altra, els centres de protecció de menors, juntament amb els documents que els organitzen i els confereixen identitat com són el projecte educatiu de centre (PEC), el reglament de règim interior (RRI), la programació anual del centre i la memòria anual.

Cal incidir també que els educadors són professionals que treballen en l'atenció directa dels infants i els adolescents, i que es responsabilitzen de la intervenció educativa correcta en la vida quotidiana i són fonamentals en la prevenció i detecció dels casos de negligència i maltractament.

L'apartat "El maltractament" tracta aquesta greu problemàtica que es pot definir com "l'acció, o l'omissió o el tracte negligent, no accidental, que priva els menors dels seus drets, del seu benestar i que interfereix en el correcte desenvolupament físic, psíquic, emocional o social i que pot ser dut a terme per persones, institucions o la mateixa societat".

Heu de recordar que l'escola esdevé una institució clau en la prevenció i la detecció de possibles situacions de maltractament infantil. És important, doncs, que totes les persones que formen part de la comunitat educativa coneguin les formes de detecció dels maltractaments, així com els canals de denúncia. Per aquesta raó, veureu que s'incideix de manera molt especial en els tipus i els indicadors del maltractament, les seves conseqüències, la detecció i el protocol d'actuació així com en les accions que s'han de seguir, la notificació, l'avaluació i el seguiment.

Resultats d'aprenentatge

En finalitzar aquesta unitat l'alumne/a:

1. Planifica programes i activitats d'intervenció socioeducativa adreçats a infants acollits en centres de menors analitzant el model d'atenció a la infància de la institució i la normativa legal vigent.
 - Descriu l'estructura organitzativa i funcional dels diferents centres d'atenció a la infància.
 - Identifica els documents que regulen la intervenció socioeducativa en els centres de menors.
 - Formula objectius amb concordança a les característiques dels infants i del model socioeducatiu del centre.
 - Proposa activitats, recursos i estratègies d'intervenció adequades
 - Preveu els espais i els temps necessaris.
 - Estableix els canals i mecanismes de coordinació i intercanvi d'informació amb altres professionals implicats en el procés.
 - Valora la importància del treball en equip en l'èxit de la intervenció.
 - Identifica la funció d'educador infantil en els serveis socials d'atenció a la infància.
2. Implementa activitats socioeducatives adreçades a infants en situació de risc o acollits en centres de menors relacionant-les amb els objectius i les estratègies metodològiques de la intervenció.
 - Utilitza tècniques i instruments per a l'obtenció d'informació.
 - Identifica les característiques i necessitats del grup i el context assignat.
 - Organitza els espais i recursos materials i humans.
 - Aplica estratègies metodològiques.
 - Valora la necessitat de generar un clima familiar, de seguretat afectiva i confiança.
 - Afavoreix la conciliació de les rutines del centre amb els ritmes individuals.
 - Resol les situacions d'urgència i imprevistos.
 - Adopta mesures de prevenció i seguretat.
 - Adopta actituds d'escolta a les propostes dels infants permetent-los participar activament en les decisions que els afecten.
 - Justifica la necessitat del treball en equip i de la col·laboració amb altres professionals.

- Argumenta les diferents actuacions per a mantenir al menor al nucli familiar.
3. Avalua el procés i el resultat de les intervencions socio-educatives amb els infants acollits en centres de menors relacionat l'avaluació amb les variables rellevants i els protocols establerts en la institució.
- Dissenya o selecciona instruments adequats per a obtenir informació dels infants.
 - Estableix les estratègies, tècniques i instruments de seguiment i avaluació de la intervenció.
 - Aplica instruments d'avaluació seguint el procediment correcte.
 - Interpreta correctament la informació obtinguda.
 - Identifica els aspectes que cal modificar en la intervenció.
 - Proposa les mesures necessàries per a millorar la intervenció.
 - Informa als membres de l'equip seguin els protocols establerts.
 - Identifica situacions que requereixen la participació d'altres professionals i les pautes d'actuació a seguir.
 - Informa a les famílies del progrés de l'infant de forma individualitzada i comprensible.
 - Valora la importància de destacar els aspectes positius de l'evolució del infant en les informacions facilitades a la família.

1. Els programes i activitats socioculturals amb infants en risc social: la seva implementació

A la nostra societat, un nombre significatiu d'infants menors de sis anys pateix o ha patit –o, com a mínim, hi ha la sospita que pot haver estat així– algun tipus de maltractament.

Quan sona l'alarma, es desplega tot un ventall de serveis i recursos de caràcter social per intentar avaluar, diagnosticar i aportar solucions als infants.

1.1 Serveis i recursos

El primer dels recursos que pot intervenir en aquest camp és el servei social més proper al ciutadà, és a dir, els serveis socials d'atenció primària.

Però la realitat mostra que un nombre significatiu dels casos s'atenen des dels equips que formen els serveis socials especialitzats, o dit d'una altra manera, des dels EAIA.

1.1.1 Els equips d'atenció a la infància i l'adolescència (EAIA)

Dins dels equips que formen els serveis socials especialitzats, poden trobar els **equips d'atenció a la infància i l'adolescència (EAIA)**, equips pluridisciplinaris formats, generalment, per un tècnic expert en psicologia, un tècnic expert en pedagogia i un tècnic expert en treball social (vegeu la figura 1.1). Estan distribuïts per tota Catalunya, depenen de DGIA i, segons el nombre d'habitants del municipi on estan inserits, en ocasions també depenen de l'ajuntament o bé del consell comarcal.

Els Equips d'Atenció a la Infància i a l'Adolescència es posen en funcionament quan tenen coneixement, des de qualsevol dels orígens que es detallen a la figura 1.1, del cas d'un menor que és víctima d'algun tipus de maltractament. La seva actuació finalitza en el moment en què aconsegueixen solucionar la situació inicial del menor, ja sigui amb el manteniment o la tornada de l'infant a la seva família d'origen, en una família aliena o en un centre residencial.

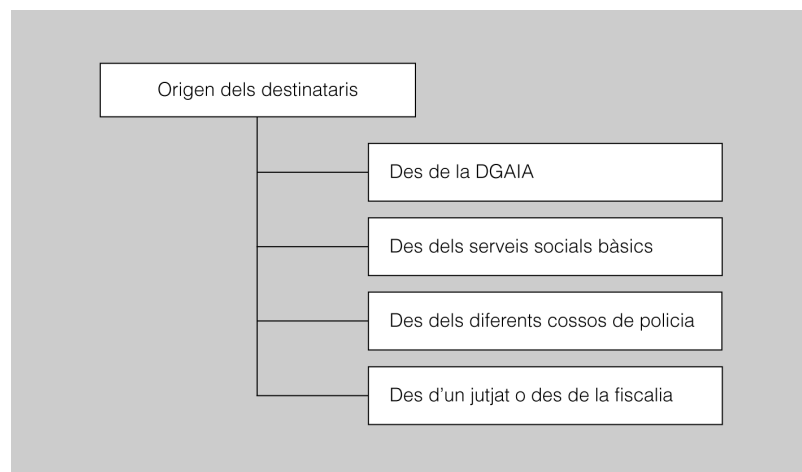
Les **tasques** que realitzen els equips que formen els EAIA es poden resumir en:

- Diagnòstic i valoració dels casos que els arriben –a la figura 1.1 podeu apreciar totes les vies des d'on poden accedir els infants als EAIA–, és a

dir, fan l'estudi tant dels infants com de les seves famílies.

- Elaborar una mesura de caràcter tècnic aplicable al menor i a la seva família i proposar a les instàncies encarregades la seva aplicació.
- Seguiment del cas un cop aplicada la mesura per la institució corresponent i, si fos necessari, reconduir-la.
- Assessorar i elaborar, si així es demana des de les unitats bàsiques d'atenció social primària (UBASP), un pla d'actuació per a aquells menors que són directament atesos pels serveis socials bàsics.

FIGURA 1.1. Procedència dels infants que atenen els EAIA

Els EAIA depenen del Departament de Benestar Social i Ciutadania, concretament de la **Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA)**, que és l'encarregada de vetllar per la protecció dels menors i d'assumir-ne la tutela quan aquests han de ser separats de les seves famílies.

Les funcions de la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència són:

- Establir les directrius i la programació per a l'atenció i la promoció del benestar dels menors, amb l'objectiu de contribuir al seu ple desenvolupament personal, especialment en els casos en què els entorns sociofamiliars i comunitaris tenen un alt risc social.
- Assumir la guarda dels menors en els supòsits establerts per les lleis.
- Protegir i tutelar els menors desemparats per manca o per exercici inadequat de la potestat del pare i de la mare o del dret de guarda i educació mitjançant l'assumpció de la guarda o de la tutela i l'assignació de les mesures o els recursos adients per a cada menor.
- Promoure i coordinar actuacions d'atenció als menors en risc.
- Desenvolupar programes d'integració social dels menors tutelats i d'integració laboral a partir dels setze anys.
- Promoure i executar les actuacions i els programes necessaris en el seu àmbit d'actuació.

- Les altres funcions relacionades amb les acabades d'esmentar que les lleis atribueixen a l'entitat pública amb competències en matèria de la protecció dels menors i que no estiguin atribuïdes a altres òrgans.

1.1.2 Els centres de protecció de menors: la intervenció

Els **centres de protecció de menors** són l'últim recurs per protegir els infants i els adolescents d'una situació que n'impedeix el desenvolupament correcte.

Des dels antics hospicis religiosos fins als centres actuals que per funcionar necessiten professionals titulats, hi ha una llarga història i un camí que no ha estat gens fàcil. La protecció dels menors és un tema que sensibilitza tota la població i per tant evoluciona en sentit favorable.

En totes les situacions de maltractament o negligència en què perilla la seguretat del menor o en què en pugui quedar afectat greument el benestar i/o desenvolupament, l'equip professional –d'atenció social primària o d'atenció al menor– optarà per la separació del menor respecte del seu nucli familiar.

Per separar el menor de la seva família biològica, cal que els equips que fan la valoració de la situació informin negativament el jutge, i que el jutge autoritzi la separació del menor i en traslladi a l'autoritat competent la tutela. La família, si no està d'acord amb l'informe de l'equip de professionals, ha d'informar el jutge mitjançant un recurs d'empara.

La separació del menor del nucli familiar suposa en general l'ingrés a un centre de protecció de menors. Es considera un centre de protecció el centre destinat a l'acolliment residencial de menors sobre els quals s'assumeix la tutela o la guarda i custòdia.

L'ingrés dels menors als centre de protecció de menors es pot produir per tres vies:

- Situacions de necessitat d'atenció urgent a menors en greu situació de desprotecció i que necessiten una atenció immediata.
- Situacions no urgents, que són derivades d'altres instàncies o organismes com a part de processos ja iniciats i previstos.
- Admissió de menors estrangers no acompanyats, producte de la immigració, que han de ser atesos mentre l'autoritat competent determina el seu futur al nostre país.

Amb l'ingrés d'un menor en un centre de protecció de menors, la tutela queda en mans de la Generalitat (o qualsevol altre govern autonòmic) que delega la guarda i custòdia al director o la directora del centre de protecció. El centre de protecció de menors assumeix la responsabilitat del desenvolupament integral dels infants que hi viuen, garantint la satisfacció de les seves necessitats bàsiques –biològiques, afectives i socials– en un ambient de seguretat i protecció. Alhora haurà de

El recurs d'empara...

...s'interposa davant el tribunal contra actes definitius de l'Administració o sentències fermes de tribunals i que s'estima que violen els drets fonamentals i les llibertats públiques.

potenciar experiències d'aprenentatge en els menors i l'accés als recursos socials i educatius en les mateixes condicions que qualsevol altra persona de la mateixa edat.

Els **centres de menors** disposen d'equips tècnics, generalment formats per professionals de la psicologia, el treball social, l'educació social i la pedagogia. Aquest equip són els encarregats de valorar els diferents casos que els arriben, treballen amb la família biològica del menor i prenen les mesures que consideren millor en cada cas. Entenent com a "mesura millor" aquella que més s'adapta a la situació i les necessitats del menor, tenint sempre en compte el seu benestar i correcte desenvolupament.

La intervenció

Qualsevol menor que ingressi en un centre ha de passar per un procés estandaritzat que inclou: la revisió mèdica, l'acollida i l'assignació d'un tutor.

Cal tenir en compte que...

...l'ingrés a un centre de menors pot ser una situació molt estressant i traumàtica, que pot produir efectes negatius, però també altres molt positius, ja que les causes de la possible negligència o maltractament deixen d'afectar al menor.

Abans del seu ingrés, o al poc de fer-ho el o la menor passarà una **revisió mèdica** per determinar el seu estat de salut. A partir d'aquesta revisió es faran les derivacions als professionals corresponents. Les afectacions més habituals acostumen a ser odontològiques (caries, periodontitis...), dermatològiques (èczemes, sarna...) i oftalmològiques (agudesa visual reduïda, conjuntivitis...).

Els professionals que intervenen amb els menors en els centres de protecció de menors són educadors, sobretot titulats en educació social, tot i que amb ells pot conèixer la figura de l'educador infantil, que té com a principal funció donar suport a l'educador social.

Un cop el menor arriba al centre els educadors o les educadores s'encarregaran de la seva acollida intentant en tot moment reduir l'efecte traumàtic de la situació. Com a norma general els centres tenen un protocol d'acollida que serveix de guia als professionals de l'educació en la seva tasca. Habitualment quan el menor arriba, se li ensenya la que serà temporalment casa seva, se li expliquen les normes de convivència del centre i se li assigna un dormitori així com un espai en el qual guardar les seves coses.

En el menor temps possible se li assignarà al menor una persona que complirà les funcions de educadora-tutora i que esdevindrà una figura referent. Aquesta persona serà l'encarregada d'atendre al menor, de redactar els informes, de vigilar-ne l'evolució escolar, l'estat de salut..., d'assistir a les reunions de seguiment del cas. En altres paraules, l'educador-tutor esdevé la persona encarregada de vetllar pel benestar del menor.

El paper dels educadors infantils als centres de protecció de menors

Les dues figures professionals tenen la responsabilitat del bon funcionament educatiu del centre i són un referent pels menors. Participen en el treball d'equip que facilita l'estabilitat de la convivència entre totes les persones que participen a la vida del centre.

Moltes vegades...

...els educadors assumeixen les funcions de les figures paterna i materna, però només en comptades ocasions els educadors infantils assumeixen la funció de educador-tutor. En general, donen suport al professional que l'exerceix.

Els educadors són professionals que donen una atenció directa als infants i als adolescents, i es responsabilitzen de que la intervenció educativa sigui la correcta en la vida quotidiana del centre de protecció de menors.

Els educadors infantils dediquen la seva atenció als infants de 0 a 6 anys, i reforcen d'aquesta manera la labor dels professionals de l'educació social.

Les **funcions** dels educadors infantils als centres de protecció de menors són:

- Vigilar la correcta alimentació i afavorir els bons hàbits alimentaris.
- Treballar els hàbits d'higiene i d'autonomia personal (vestir-se, desvestir-se, dutxar-se...).
- Donar suport al menor en les tasques quotidianes quan calgui (per exemple, ajudar-lo a fer els deures de l'escola).
- Acompanyar als infants a l'escola, a les activitats extraescolars, al metge...
- Determinar quan l'infant el seu comportament és inadequat i corregir-lo o premiar-lo quan sigui el cas.
- Col·laborar amb els educadors socials en les activitats programades. Participar en l'elaboració de les programacions i involucrar-se en el seu compliment.
- Informar sobre les situacions o incidències que observi i que puguin resultar d'interès.
- Participar en les reunions de l'equip educatiu.

1.1.3 Altres tipus de centres i de programes

Quan per decisió judicial el menor és separat de la seva família, en un primer moment i de manera temporal l'acolliment es du a terme en un centre d'acollida o per mitjà de la incorporació d'un programa d'atenció immediata, posteriorment pot ingressar a un centre residencial d'acció educativa (CRAE) o en un programa d'atenció residencial.

Altres centres o programes són els que realitzen l'atenció a menors estrangers no acompanyats i els que centren la seva actuació en l'atenció específica a la diversitat.

Els centres d'acollida o els programes d'atenció immediata

Els centres d'acollida o programes d'atenció immediata són **serveis residencials d'estança limitada** que tenen com a **finalitat** donar resposta a situacions que

Diversitat de terminologies

Cada comunitat autònoma té una terminologia pròpia. La majoria, però, diferencien entre centre d'acollida i centre residencial, però altres, en canvi, no ho fan.

demanen mesures urgents de separació immediata del menor respecte del nucli familiar, degut a una situació d'alt risc.

Aquests centres o programes són una resposta provisional, de curta durada i la seva funció és la de realitzar la valoració de la situació del menor i la seva família per poder decidir les mesures més adients.

La **permanència** del menor en un centre d'acollida està lligada al termini necessari per realitzar la valoració diagnòstica i depèn de cada comunitat autònoma, però acostuma a ser inferior a sis mesos, fins i tot inferior a tres en moltes comunitats.

Durant el temps que el menor resideix al centre d'acollida, el centre ha de responsabilitzar-se de l'exercici temporal de les funcions paternals bàsiques.

Les **funcions paternals** que haurà d'exercir el centre d'acollida són:

- La educació integral del menor.
- La cobertura de les seves necessitats bàsiques: higiene, roba, allotjament, descans, lleure...
- Tenir cura de la salut física i mental del menor.

La **permanència** en els centres d'acollida és temporal, és a dir, el menor només hi és fins que les autoritats competents prenen una decisió respecte al seu futur immediat. Les decisions que poden prendre són:

- El retorn amb la família biològica.
- L'acolliment familiar.
- L'acolliment residencial.

La funció dels centres d'acollida és, així doncs, doble: d'una banda atenen de manera temporal els menors (la guarda-custòdia i l'educació) i, de l'altra, avaluen i fan el diagnòstic de la situació mentre el menor resideix al centre.

Els centres residencials o els programes d'atenció residencial

Els **centres residencials** o **programes d'atenció residencial** tenen la funció d'oferir al menor un recurs alternatiu a un medi familiar que està molt deteriorat, en el qual generalment hi ha agressivitat, addiccions... I greus problemes per atendre les necessitats bàsiques del menor.

Els centres residencials, de la mateixa manera que els centres d'acollida, compleixen entre d'altres **funcions** la de ser responsables de la guarda i custòdia, exerceixen les funcions paternals i donen una atenció integral als menors que hi resideixen. Els professionals que treballen en el centre han d'intentar ajudar els

menors a desenvolupar la seva autonomia personal i social, i, col·laborar en el procés educatiu i el seu desenvolupament personal del menor.

La principal **diferència** entre els centres d'acollida i els centres residencials és la duració de la permanència: mentre en els primers és curta –màxim sis mesos– en els segons el menor pot residir-hi el temps que es consideri necessari i com a màxim fins a complir la majoria d'edat.

El centre residencial es contempla com últim recurs que s'ha d'utilitzar i fer-ho durant el mínim de temps necessari i només en els casos que no és possible utilitzar altres tipus de mesures més normalitzades.

Des del centre residencial es treballarà per normalitzar la situació familiar i proporcionar el retorn del menor a la seva família biològica, sempre que sigui possible. De manera paral·lela a l'acolliment residencial es desenvolupa una intervenció en el medi socio-familiar orientada a donar el suport necessari perquè la família pugui superar la situació que va ser la causant de la separació del menor.

Quan el retorn amb la família no és possible, aleshores l'atenció al menor se centrarà a potenciar l'acolliment familiar, preferentment en el marc de la família extensa i si aquesta alternativa no és factible, en una família aliena.

Els habitatges tutelats, una alternativa

Una alternativa a l'acolliment residencial que poden utilitzar el joves entre 16 i 18 anys són els **habitatges tutelats**. Els habitatges o pisos tutelats són domicilis en el que viuen un grup de joves amb un cert nivell de supervisió. En aquests pisos es treballa sobretot el desenvolupament de l'autonomia personal i la integració sociolaboral, de manera que els joves en arribar a la majoria d'edat puguin ser persones independents.

Centres o programes de primera acollida o d'acollida d'urgència

Generalitat de Catalunya: programa Catalunya-Magrib. Dins dels fluxos migratoris dels darrers anys ha aparegut uns nous perfils de migrants són els menors que no viatge acompanyats i que arriben a la Península ibèrica, especialment des del Marroc, amb l'esperança de trobar un futur millor. Com a menors sense ningú que els acompanyi, segons la legislació espanyola es troben en situació de desemparament i, per tant, la Generalitat de Catalunya, o el govern autonòmic competent, s'ha de fer càrrec de la seva tutela.

En un primer moment aquests menors s'adreçaven als mateixos centres o serveis que la resta de població de la seva edat, però a conseqüència tant del seu volum com de la problemàtica específica, s'ha evidenciat que els dispositius habituals no donen bons resultats. Malgrat el fet que l'atenció d'aquests joves en centres específics ha generat un gran debat per la possible segregació que pot comportar, la voluntat dels centres especialitzats és atendre d'una manera més precisa i adequada les necessitats particulars d'aquests joves i adolescents.

El **procediment** que s'utilitza amb aquests menors acostuma a ser aquest: els menors són localitzats per les forces de seguretat i aleshores són traslladats a centres de primera acollida o d'acollida d'urgència, on disposen d'una atenció

La immigració magribina

El 95% dels menors estrangers sense referents familiars atesos per la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAiA) provenen del Magrib, sobretot de la ciutat de Tànger.

immediata. Durant l'estada al centre es valora la situació del menor i s'inicia el procediment per obtenir la documentació necessària i, si s'escau, iniciar els tràmits per tornar-lo amb la seva família d'origen. Si no tenen família, o resulta impossible localitzar-la, s'estudia la proposta més adient per a la seva integració residencial o familiar.

Alguns dels centres ofereixen una atenció de 24 hores als menors, mentre que altres només donen servei de nit. Quan els joves s'estan a centres que només tenen servei de nit, durant el dia participen a d'altres programes o serveis.

Centres o programes específics d'atenció a la diversitat

Els centres o programes específics d'atenció a la diversitat atenen a menors que per les seves característiques específiques necessiten un tractament diferenciat. Són centres que, ateses les seves característiques d'espai, els professionals que hi treballen i les eines i recursos que empren, són adequats per a un **acolliment terapèutic**, orientat a la normalització de la situació del menor. En funció de les característiques, i de l'evolució del menor, aquest tractament pot ser temporal o esdevenir permanent.

Aquests centres o programes s'adrecen sobretot a menors profundament dependents, greument afectats o amb trastorns severos, que necessiten programes específics mentre dura l'acolliment residencial, i segons els casos, fins i tot després un cop han assolit la majoria d'edat.

1.2 L'acolliment familiar

L'acolliment familiar és una figura jurídica mitjançant la qual les famílies i les persones es fan càrrec, de manera temporal o permanent, de la cura i l'educació d'infants i adolescents en situació de desprotecció, amb la finalitat que el seu desenvolupament es produeixi en un medi adequat.

L'acolliment familiar

L'acolliment familiar, que és regulat, cal recordar-ho, per Llei 37/1991 i pel Decret llei 2/1997, pot tenir moments especialment difícils com poden ser l'inici de la convivència o les primeres visites de la família natural.

“El menor desemparat que hagi d'ésser separat de la seva llar o entorn familiar ha d'ésser confiat a una altra família o persona que faci possible el desenvolupament integral de la seva personalitat. Les persones que rebin un menor en acolliment simple tenen l'obligació de vetllar per ell, tenir-lo en llur companyia, alimentar-lo, educar-lo i procurar-li una formació integral, sempre sota la vigilància, l'assessorament i l'ajut de l'organisme competent.”

(Llei 37/1991, de 30 de desembre).

Al llarg de l'acolliment la persona o família acollidora rebrà recolzament i supervisió tècnica, especialment en els moments més complicats.

Durant l'acolliment familiar, la pàtria potestat, generalment, continua en mans dels pares, la tutela queda en mans de la DGAIA de la Generalitat de Catalunya i la guarda i custòdia passa a recaure en la família o la persona acollidora. En el

moment de la constitució de l'acolliment ha de quedar clar que no hi ha finalitat adoptiva, sinó que la prioritat és el retorn del menor a la seva família biològica.

L'acolliment no trenca el vincle amb la família biològica, al contrari el menor ha de mantenir el contacte amb la seva família natural i si és possible també les visites.

L'acolliment simple en família comporta:

"[...] confiar de manera temporal la guarda d'un menor a una família o persona, sense que hi hagi, en el moment de la seva constitució, finalitat adoptiva."

(font: Decret 2/1997, de 7 de gener, i el Decret 127/1997, de 27 de maig.)

1.2.1 Tipus d'acolliment

Hi ha diferents tipus d'acolliment, en funció de les necessitats dels infants i de les seves pròpies famílies. Segons el tipus de **vincle** entre la família acollidora i el menor en acolliment, l'acolliment pot ser en família extensa o en família aliena.

En l'acolliment per la família extensa, la guarda i custòdia del menor recau en alguna persona de la família extensa (avis, oncles...) amb els que conviu. De totes, és l'opció millor considerada.

Les famílies extenses són estructures parentals que poden incloure els pares i els seus fills, els germans dels pares i els seus fills, els membres de les generacions ascendents, els avis, els oncles-avis, els besavis...

L'acolliment en família aliena és aquella en què el menor conviu amb una família amb la qual no té cap vincle de parentiu, però que està preparada per l'acolliment. La durada d'aquest acolliment és molt variable.

Segons la **finalitat de l'acolliment i les necessitats dels menors** es pot diferenciar entre l'acolliment simple, el d'urgència, el permanent, el preadoptiu, el de caps de setmana i l'acolliment de menors amb necessitats específiques.

- **L'acolliment simple** és un tipus d'acolliment temporal que es realitza mentre els professionals treballen perquè la família biològica solucioni els problemes que van causar la retirada del menor. La seva durada serà inferior a dos anys.
- **L'acolliment d'urgència** és un tipus d'acolliment que es realitza en el cas d'infants de 0 a 6 anys mentre es fa l'estudi diagnòstic de la seva família. La durada màxima oscil·la entre els 3 i els 6 mesos.
- **L'acolliment permanent** és un acolliment de llarga durada, moltes vegades fins que el menor assoleix la majoria d'edat. Aquest tipus d'acolliment es realitza quan es considera molt difícil el retorn a la família biològica, donada

Sovint les persones que assumeixen la guarda i custòdia del menor són les avies.

Acolliment en vacances

Les famílies que acullen nens i nenes saharahuis l'estiu, realitzen un acolliment de vacances. L'estada dels menors a Catalunya, s'aprofita per fer-los una revisió mèdica exhaustiva.

l'existència d'una problemàtica de difícil solució (addiccions, malalties mentals, empresonament...). La seva llarga durada permet que la persona o la família acollidora assumeixi funcions tutelars a més a més de la guarda, tot i que la família biològica conserva la pàtria potestat.

- **L'acolliment preadoptiu** és un tipus d'acolliment que es realitza de manera prèvia a un procés d'adopció. L'objectiu d'aquest acolliment és establir un període de convivència per determinar quines relacions i vincles es creen entre el menor i la possible família adoptiva. El termini d'aquest acolliment és d'un any i només es duu a terme en el cas de menors, la possibilitat dels quals per tornar amb la família biològica ha estat descartada, fins al punt que la família natural ha perdut la pàtria potestat.
- **L'acolliment de caps de setmana i/o vacances** és un tipus d'acolliment que facilita que el o la menor passi els dies festius i les vacances en un ambient familiar.

L'acolliment de menors amb necessitats específiques és un tipus d'**acolliment especialitzat** que s'adreça a aquells menors amb problemes de salut, discapacitats, trastorns de comportament... En aquests casos les famílies acollidores reben suport i formació especial, així com ajuts econòmics perquè pugui fer front a les dificultats que es presentin.

1.3 L'adopció

Moltes famílies...

...consideren quasi impossible l'adopció nacional d'un infant i cansats de la lentitud i complexitat del procés opten per l'adopció internacional

L'adopció és un acte jurídic d'integració familiar mitjançant el qual es crea el vincle de parentiu entre dos o més persones, de tal manera que s'estableix entre elles un vincle de filiació idèntica al dels fills biològics. Aquest acte és dóna gràcies a una decisió judicial.

Perquè l'adopció es pugui donar és una condició necessària haver passat per un acolliment preadoptiu. Segons l'origen dels menors es pot parlar d'**adopció nacional** i d'**adopció internacional**.

L'**adopció nacional** és un procés escrupolós, molt complicat i a vegades gairebé impossible. El sistema espanyol només permet l'adopció de menors en els casos en què:

- Els menors han estat abandonats per la família biològica o aquesta és desconeguda.
- Els pares biològics donen el seu consentiment per a l'adopció.
- El jutge ha retirat la pàtria potestat als pares biològics.

La filiació natural i la filiació adoptiva

La filiació natural, en relació amb la mare, resulta del naixement; en relació amb el pare i la mare, es pot establir pel reconeixement físic directe, per l'expedient del registre judicial o per sentència, i, únicament en relació amb el pare, pel matrimoni amb la mare segons dicta la Llei 9/1998 del Codi de família.

Pel que fa a l'adopció és irrevocable i genera filiació entre la família adoptant i el menor, un vincle que, a més de tenir el mateix valor jurídic que la filiació natural, elimina qualsevol vincle legal anterior entre la família biològica i el menor (excepte en uns pocs casos excepcionals, degudament reglamentats).

Una modalitat d'adopció àmpliament utilitzada en els últims anys és l'adopció internacional, en aquest cas el procés a de respectar la normativa del país de la família adoptant com la del país d'origen dels menors. Augmentant en molts casos la complexitat del procés.

2. La documentació d'ús dels centres d'acolliment

En tot centre educatiu esdevé necessària una documentació que reflecteixi la missió i el funcionament del centre. Als centres de protecció de menors els documents que l'organitzen i li aporten identitat són el projecte educatiu de centre (PEC), el reglament de règim interior (RRI), la programació anual del centre i la memòria anual.

2.1 El projecte educatiu de centre (PEC)

El **projecte educatiu de centre** (PEC) és un document bàsic, en el qual s'estableixen l'estructura organitzativa i els recursos del quals disposa el centre, i es reflecteix la identitat del centre a l'hora que es defineixen tant el seu ideari com la finalitat o la missió que orienten les directrius i els criteris fonamentals de la seva acció social educativa.

El projecte educatiu de centre, dit amb altres paraules, contextualitza el marc general d'actuació i permet que s'estructuri la vida quotidiana del centre.

El projecte educatiu s'ha d'elaborar segons la normativa vigent i, en la seva elaboració, hi han de participar totes les persones que formen part de la intervenció amb els menors. Els continguts del projecte educatiu es poden classificar segons la seva funció en tres grups:

- Identitat, ideari i missió o finalitat del centre
- Orientació de la intervenció socioeducativa
- Estructuració de l'organització i dels recursos.

2.1.1 L'avaluació del projecte educatiu del centre

El projecte educatiu estableix un sistema d'avaluació que té com a **finalitat** la millora i el perfeccionament del funcionament del centre i de la intervenció educativa amb els menors.

L'avaluació del propi centre es concreta en aquests aspectes:

- Valorar si el PEC té capacitat de donar resposta a les necessitats reals de les persones destinatàries (grups i individus).

- Valorar la idoneïtat del PEC i la seva adequació a la realitat a la que pretén donar resposta.
- Comprovar el nivell de coherència interna del PEC.

El projecte educatiu de centre és un document dinàmic i obert als canvis a fi de poder adaptar-se a la realitat del centre, atendre les necessitats de la població objecte de la intervenció, complir les directrius de l'administració i la normativa vigent. El Projecte Educatiu de Centre, per tant, s'ha de revisar sempre que canviïn les circumstàncies sota les quals va ser redactat.

2.2 El reglament de règim intern (RRI)

El reglament de règim interior és un instrument que el centre té per garantir el control i exigir el compliment de les funcions de cada persona o òrgan de la institució.

El **reglament de règim interior** és el document que reflecteix les normes generals de funcionament del centre i estableix les condicions de relació entre les persones que en són residents i el centre.

Amb el reglament de règim interior és pretén:

- Donar un marc de referència pel funcionament del centre i les responsabilitats de cadascú.
- Agilitzar el funcionament del centre i la presa de decisions.
- Estimular la participació de totes les persones que integren el centre.
- Facilitar els diferents processos d'avaluació institucional.

2.2.1 L'estructura organitzativa del RRI

Així com el pla educatiu del centre s'encarrega dels aspecte més generals de l'estructura organitzativa i dels recursos del centre, en el reglament de règim interior es concreten tots aquests aspectes de manera més precisa i funcional.

El reglament sobre menors: drets i deures

La part del reglament de règim interior que s'encarrega de reglamentar i establir els mecanismes d'actuació que garanteixen els drets dels menors residents al centre té una especial importància com també la té la part que regula els deures que els menors han de complir a fi de potenciar el clima de respecte entre totes les persones que hi conviuen. En el RRI es concreten les mesures correctives educatives en un règim disciplinari de faltes i infraccions en diferents graus.

En el reglament de règim interior es regulen les pautes de convivència del centre basades en el respecte als drets dels individus i dels grups, tot definint els drets, les responsabilitats i els deures dels infants i els adolescents que resideixen en el centre.

2.3 Programació anual de centre

L'elaboració de la programació anual de centre ha de ser **coherent** amb el pla educatiu i amb el reglament règim interior del centre, i s'ha d'adaptar a la realitat del centre, de manera que concreti i sistematitzi els objectius que es pretenen treballar al llarg de l'any, així com les accions i les activitats que són necessàries per assolir-los. També cal tenir en compte els recursos humans i materials disponibles per dur a terme les activitats programades.

La **programació anual de centre** és el document en què es relacionen el conjunt d'objectius, els procediments i les tècniques que ordenen les accions a desenvolupar pel centre al llarg d'un any, així com la seva temporització.

De la mateixa manera que el PEC i el RRI, la programació anual ha de ser **avaluada**. La seva avaluació ajudarà a detectar les possibles mancances i necessitats encara pendents. Els resultats de l'avaluació seran molt útils tant de cara a la memòria anual de centre com per a la propera programació de centre.

2.4 Memòria anual de centre

La **memòria anual de centre** és un document que descriu totes les actuacions que s'han dut a terme en el centre en el curs de l'any anterior, i inclou l'avaluació d'aquestes actuacions.

La memòria anual esdevé una eina de gran utilitat per a l'elaboració de la propera memòria anual, ja que reflecteix les febleses de la programació i contempla propostes de millora.

A través de la memòria anual, els centres donen una visió de conjunt de les accions i les activitats que han realitzat al llarg de tot un any i analitzen els serveis que ofereixen a les diferents persones que hi participen.

La memòria anual de centre està directament relacionada amb la programació anual, la qual avalua.

2.5 Documentació relativa als menors

Els **centres de menors** han de fer una acció socioeducativa amb totes i cadascuna de les persones que hi resideixen, així com un seguiment de la seva evolució.

Per poder complir aquesta finalitat, a més a més, dels documents generals del centre, els centres d'atenció a menors han de tenir tota una documentació individualitzada que faciliti l'acció educativa i el seu seguiment. D'aquesta documentació formen part el protocol d'observació d'ingrés, el projecte educatiu individualitzat (PEI) o itinerari personalitzat (IT), els informes i altres fulls i protocols de seguiments dels menors.

2.5.1 El protocol d'observació d'ingrés

La primera documentació que es realitza quan el menor ingressa en un centre és el **protocol d'observació d'ingrés**, en el qual es deixa constància escrita de les primeres observacions, l'aspecte físic, el comportament inicial, l'estat emocional així com les primeres atencions que rep entre altres coses. Aquest protocol és molt important de cara a poder fer una valoració inicial.

2.5.2 El projecte educatiu individualitzat o Itinerari personalitzat

El **projecte educatiu individualitzat** (PEI) o itinerari personalitzat (IP) és el document en el qual es planifica la intervenció educativa de cada menor, tot adaptant-la a les característiques individuals de cada persona. En el projecte educatiu individualitzat s'hi reflecteixen el conjunt d'estratègies orientades a realitzar una atenció integral i personalitzada.

Per a l'elaboració del PEI es necessària tota la informació inicial que es disposa del menor: els informes de derivació, les observacions del personal educatiu i tècnic, les manifestacions del menor, etc. Si bé cal, a més, que el menor passi un cert temps d'estada al centre abans de poder elaborar el PEI, però la seva redacció no s'ha d'allargar innecessàriament en el temps. La persona responsable de l'elaboració del PEI, és la mateixa que assumeix les funcions d'educadora-tutora i el realitza amb la col·laboració i el consens de la resta de l'equip educatiu.

El PEI ha de ser un document molt flexible, perquè s'ha d'adaptar a les necessitats i els avenços del menor. Cada centre determina la periodicitat amb què el PEI ha de ser avaluat i si escau, reelaborat.

És aconsellable que la primera avaluació del PEI no es posposi més enllà del primer mes d'aplicació, perquè si el PEI resulta no ser l'adequat, es podrà fer d'aquesta manera una ràpida readaptació.

2.5.3 Informes socioeducatius

Els informes socioeducatius, ja siguin de caire rutinari o extraordinari, són documents que tenen molta importància per a la intervenció amb menors, ja que s'hi reflecteixen tant l'estat del menor com les perspectives que es contemplen en el moment de la seva redacció. Els informes més habituals són els de seguiment i els finals.

- **L'informe de seguiment** s'utilitza per a avaluar i comunicar l'evolució d'un menor en el centre i ha de reflectir el grau en que s'han assolit els objectius així com les incidències que s'han donat durant el període que s'avalua. Aquest informe el realitza de forma periòdica la persona que fa d'educadora-tutora.
- **L'informe final** es realitza quan el menor finalitza l'estada al centre, ja sigui de manera temporal o definitiva, i detalla l'evolució observada al llarg de l'estada, la situació en que es trobava el menor quan va arribar, els avenços o retrocessos que ha tingut, així com les seves possibilitats o potencialitats. Aquest informe el redacta també la persona que fa d'educadora-tutora, però compta amb la col·laboració dels diferents professionals que han pres part en la intervenció realitzada amb el menor.

3. El maltractament

Tots els menors tenen necessitats bàsiques que s'han de satisfer per garantir-ne el desenvolupament físic, psíquic, emocional i social correcte. En la gran majoria dels casos aquestes necessitats queden cobertes en el si de la família, gràcies a l'exercici de les responsabilitats parentals. Quan aquestes necessitats no queden cobertes, s'ha de parlar de maltractament. Però s'ha de concretar més què s'entén per maltractament i quines són les necessitats bàsiques.

El maltractament no és privatiu d'una classe social

El maltractament d'infants és una lacra present a totes les classes socials. Si en l'actualitat es diagnostiquen, però, més casos de maltractaments entre les classes socials baixes, és sobretot perquè l'ús de recursos privats, socials i sanitaris, impedeix conèixer situacions de risc o maltractament efectius en les classes socials altes.

Les necessitats bàsiques són les necessitats físiques o biològiques, les necessitats cognitives i les necessitats emocionals i socials.

- Les **necessitats biològiques** són les que garanteixen un desenvolupament físic correcte (l'alimentació, el son, la higiene...).
- Les **necessitats cognitives** són les que faciliten el coneixement de l'entorn i els mecanismes de comunicació (estimulació sensorial, exploració física i social de l'entorn...).
- Les **necessitats emocionals i socials** són les que faciliten l'elaboració d'estratègies per a l'expressió i la comprensió dels sentiments, la relació amb els altres i qualsevol condició que afavoreixi un desenvolupament afectiu saludable.

A l'Estat espanyol, dins del Ministeri de Treball i Assumptes Socials, hi ha l'Observatori de la Infància que definia el maltractament infantil de la manera següent:

"[...] l'acció o l'omissió o el tracte negligent, no accidental, que priva els menors dels seus drets, del seu benestar i que interfereix en el correcte desenvolupament físic, psíquic, emocional o social i que pot ser dut a terme per persones, institucions o per la pròpia societat."

Ministeri de Treball i Assumptes Socials, *Observatori de la Infància*.

Sovint, encara resulta difícil identificar els maltractaments perquè algunes de les seves formes formaven part fins fa poc de conductes socialment tolerades. D'altra banda, hi ha maltractaments que no deixen empremtes físiques observables, però sí seqüeles psicològiques difícils de reparar.

Cartell de la campanya de prevenció del maltractament infantil

La terminologia del maltractament infantil...

...és diversa. Hi ha moltes formes d'abús i negligència i en molts països els governs respectius han desenvolupat la seva pròpia definició legal sobre què es considera maltractament infantil.

3.1 Tipus de maltractament

El maltractament es pot classificar, per exemple, segons el moment en què es produeix el maltractament, segons qui són els autors del maltractament i quines les accions concretes que constitueixen el maltractament infligit.

TAULA 3.1. Classificació dels tipus de maltractaments

Què compta en el maltractament	Tipus de maltractament
El moment en què es produeix	Prenatal , quan es produeix abans del naixement de l'infant. Postnatal quan es produeix durant la seva vida extrauterina.
Els autors	Familiar , quan els autors del maltractament són familiars del menor, principalment familiars en primer grau (pares, biològics o no, avis, germans, oncles, etc.). Extrafamiliar , quan els autors del maltractament no són familiars del menor, o el grau de parentiu és molt llunyà (familiars de segon grau) i no tenen relacions familiars. Institucional quan el causen les institucions públiques, bé sigui sanitàries, educatives, etc. Social , quan no hi ha un subjecte concret responsable del maltractament, però hi ha una sèrie de circumstàncies externes en la vida dels progenitors i del menor que impossibiliten una atenció o una cura adequada de l'infant.
L'acció o l'omissió concreta	Maltractament físic : tota acció de caràcter físic voluntàriament realitzada que provoqui o pugui provocar lesions físiques en el menor. Negligència : deixar o abstenir-se d'atendre les necessitats del nen i els deures de guarda i protecció o cura inadequada del nen. Maltractament psíquic o emocional : són aquelles situacions en les quals els adults responsables de l'infant, amb actuacions o privacions, li provoquen sentiments negatius vers la seva pròpia autoestima i el limiten en el procés de creixement i socialització (menyspreu continuat, refús verbal, insult, intimidació i discriminació). Abús o sotmetiment sexual : és aquella situació en la qual un infant o adolescent participa en activitats sexuals que violen els tabús socials i legals de la societat, que ell no comprèn o per a les quals no està preparat d'acord amb el seu desenvolupament i que, per tant, no hi pot donar consentiment. Explotació laboral o inducció a la mendicitat : tota acció que utilitza l'infant o l'adolescent en l'edat no laboral per fer treballs on s'obtingui qualsevol tipus de guany. Corrupció : tota acció que promou en els infants i els adolescents pautes de conducta antisocial o desviada. Sotmetiment a drogues o fàrmacs : infant sotmès a qualsevol tipus de drogues sense confirmació mèdica, que l'incapacita per al desenvolupament de la seva autonomia, resistència o control; pot ser causat per l'anomenada síndrome de Münchausen per poders que es produeix quan per trastorn psíquic dels pares o cuidadors se simulen malalties de l'infant, se'l sotmet a contínues exploracions mèdiques o a ingressos hospitalaris, al·legant símptomes ficticis o generats de manera activa per l'adult. Abandonament emocional : situació en la qual el menor no rep l'afecte, l'estimulació, el suport i la protecció necessaris en cada un dels estadis evolutius, cosa que fa inhibir el seu òptim desenvolupament. Es tracta d'una falta de resposta dels pares o les persones que tenen l'infant al seu càrrec a les expressions emocionals del menor o als seus intents d'aproximació o d'interacció. Explotació sexual : es dona quan l'infant o l'adolescent és obligat o induït a activitats de prostitució i/o pornografia.

El maltractament psíquic o emocional es manifesta en les situacions en què hi ha fredor en la relació, no hi ha estimulació afectiva ni cognitiva, no hi ha afecte, i en canvi hi ha pressió o atemoriment. Pot ser un maltractament actiu o degut a la manca d'un context afectiu.

3.2 Indicadors dels maltractaments

Els professionals que estan en contacte amb menors poden trobar-se amb sospites de maltractament, una situació en què és molt útil conèixer els indicadors de cadascuna de les tipologies de maltractament.

TAULA 3.2. Indicadors rellevants per a la detecció de maltractaments

Tipus de maltractament	Indicadors
Prenatal	Embaràs sense control mèdic. Drogoaddicció de la mare. Manca d'atenció o maltractament del propi cos. Violència familiar.
Físic	Pegar (produir blaus, fractures, dislocacions, torçades, talls, punxades, senyals de lesions internes, alopecies). Provocar asfíxia o ofegament. Produir cremades. Imposar càstigs corporals severos.
Negligència o abandonament	Desaparició dels pares o tutors. Brutícia molt evident. Desnutrició o fam habitual. Vestimenta inadequada. L'infant passa llargues estones sol a casa o al carrer. Freqüents accidents domèstics. Necessitats mèdiques no cobertes (controls, vacunes, ferides, malalties). Necessitats escolars no ateses (no-escolarització o absentisme greu). Indocumentat
Emocional o psíquic	Rebutjar l'infant. Amençar-lo i terroritzar-lo. Insultar-lo i ridiculitzar-lo. Transmetre'n una valoració negativa. Exigir-li molt per sobre de les seves possibilitats reals. Ignorar les seves necessitats emocionals i d'estimulació. Absència de comunicació.
Abús o sotmetiment sexual	Penetració o intent de penetració per qualsevol via. Abusos amb contacte físic (tocaments, masturbació). Abusos sense contacte físic (exhibicionisme, proposicions sexuals).
Explotació sexual	Prostitució infantil i juvenil. Exposició del menor com objecte de fotografies, pel·lícules i vídeos pornogràfics.
Explotació laboral o inducció a la mendicitat.	Utilització abusiva o desproporcionada en les tasques de la llar. Utilització en treballs productius que comporten benefici econòmic. Utilització en treballs agrícoles. Demandar almoina sol o acompanyat.
Corrupció	Induir a la prostitució i/o donar mals exemples sexuals. Estimular per a fer robatoris o accions agressives. Utilitzar l'infant en el tràfic de drogues. Premiar les conductes delictives.

La negligència o abandonament

Es tracta d'un tipus de maltractament més habitual del que es pensa. Aquest maltractament es produeix quan les necessitats bàsiques de l'infant o l'adolescent no són ateses, de manera temporal o permanent, per cap dels membres del grup amb què conviu: ningú té cura de la seva alimentació, de la roba d'abric, de si necessita o no tractament mèdic. L'infant o adolescent no té horaris, ni ritmes, es passa hores sense tenir una atenció protectora o educativa, i se l'exposa a situacions que posen en perill la seva integritat física. La negligència també inclou l'absentisme escolar.

“L'Estat té l'obligació de protegir l'infant contra tota mena de maltractaments, abusos i explotacions; de tipus físic, mental o sexual.”

Convenció dels drets de l'infant, 1989, article 19.

La corrupció de menors...

...promou conductes inadequades com l'apropiació d'objectes, l'agressivitat, la sexualitat precoç o impròpia o el consum de drogues. Promou en els infants i adolescents pautes de conducta antisocial o desviada.

Cada país desenvolupa una legislació específica per a la protecció dels infants i adolescents en temes de maltractament. Espanya no és una excepció, ja que cada comunitat autònoma l'ha desenvolupat. La taula 3.3 recull la legislació de protecció del menor vigent a Catalunya.

TAULA 3.3. Normativa en matèria de protecció del menor a Catalunya

Rang	Núm.	Data	Títol	Publicació
Llei	37/1991	30/12/91	Sobre mesures de protecció dels menors desemparats i de l'adopció.	BOE 21/2/92
Decret	188/1994	28/6/94	De creació de la Comissió d'Assessorament i Supervisió de persones jurídiques sense ànim de lucre que tinguin assignada la tutela de menors o impossibilitat.	DOGC 5/8/94
Llei	8/1995	27/7/95	De atenció i protecció dels nens i adolescents i de modificació de la Llei 37/91.	BOE 30/8/95
Decret	2/1997	7/1/97	Per mitjà del qual s'aprova el Reglament de protecció de menors desemparats i de l'adopció.	DOGC 13/1/97

3.3 Conseqüències dels maltractaments

Els maltractaments tenen conseqüències en el desenvolupament de l'infant i causen, en la majoria dels casos, baixa autoestima, inseguretats, depressió, sentiment d'inferioritat i d'inadequació, conducta agressiva, problemes de disciplina i comportament il·legal.

3.4 La detecció del maltractament

L'escola esdevé una institució clau en la prevenció i la detecció de possibles situacions de maltractament infantil. És important, doncs, que totes les persones que formen part de la comunitat educativa coneguin les formes de detecció dels maltractaments, així com els canals de denúncia.

Les diferents institucions que atenen els menors reconeixen la necessitat d'un protocol de detecció i el desenvolupament d'estratègies adreçades a la prevenció de les situacions en què es produeixen abusos sexuals i maltractaments.

El maltractament pot estar causat per múltiples circumstàncies, de manera que és un error pensar que només maltracten aquelles famílies que es troben en risc social. De fet, són molts els professionals que pensen que qualsevol família immersa en una situació que desbordi la seva capacitat d'acció, pot ser una família que, potencialment, pot maltractar.

Algunes de les situacions que poden conduir a una situació de maltractament són, entre d'altres, les següents:

- L'embaràs mal viscut o no desitjat i no acceptat.
- Els conflictes de parella o tensions familiars.
- La relació negativa amb la resta de la família.
- Les relacions socials deficitàries.
- La mort d'un familiar proper.
- La tensió provocada per l'ambient laboral negatiu o per no tenir feina.
- Les dificultats econòmiques de forma continuada.
- Les malalties greus, agudes o cròniques.
- La ingestió descontrolada de fàrmacs.
- L'abús i consum de tòxics.
- Els problemes amb la justícia.

Quan hi ha sospites d'una possible situació de maltractament heu d'observar l'infant, la seva família i el context social en què viuen. Aquesta observació no ha de deixar-se endur pels prejudicis i les idees estereotipades, sinó que l'observació ha de ser tan objectiva com sigui possible. En la taula 3.4, taula 3.5 i taula 3.6 trobareu alguns dels indicadors que serveixen per detectar un possible maltractament.

TAULA 3.4. Indicadors de risc presents en la problemàtica de l'entorn social

Context social: problemes a l'entorn	Sí/No - Observacions
Escàs nivell de consciència de necessitats i problemàtiques d'infància.	
Alt nivell de tolerància cap a certes pràctiques de criança derivades d'aspectes històrics i culturals: càstig físic, desescolarització, manca de control mèdic...	
Alt nivell de tolerància davant problemàtiques de delinqüència juvenil.	
Alt nivell de tolerància en problemes de drogoaddicció.	
Cultures minoritàries no integrades dins de l'entorn social.	
Entorn amb carències: pocs recursos comunitaris, pocs espais de relació, habitatges en urbanitzacions aïllades, habitatges amb construccions deficitàries, poca neteja al barri, xarxa de transport deficitària, manca d'infraestructura bàsica.	
Entorn amb espais de risc per als infants.	
Entorn amb grups de predelinquència.	
Entorn amb problemes de salubritat.	
Entorn amb xarxa de sosteniment social deficitària.	

TAULA 3.5. Factors de risc observables en la família

Factors de risc observats en la família	Sí/No - Observacions
Dificultat derivades de la tipologia de treball d'alguns dels progenitors.	
Presència prolongada i/o retirada de l'atur dels progenitors.	
RMI (PIRMI), PNC i altres prestacions socials.	
Maternitat/paternitat precoç.	
Problemes de salut dels progenitors.	
Hospitalitzacions freqüents dels progenitors	
Discapacitat física/psíquica dels progenitors.	
Empresonament d'algun dels progenitors.	
Inestabilitat interna, a nivell individual, en les interrelacions: poca cohesió interna, poca cohesió amb l'entorn, poc nivell de tolerància a circumstàncies previstes.	
l'entorn, poc nivell de tolerància a circumstàncies previstes.	
Separació conflictiva dels pares.	
Constitució / separació entre parelles.	
Història prèvia familiar de situacions d'abandonament, negligència o maltractaments.	
Problemes de conducta dels progenitors (manca d'autocontrol).	
Indicis de trastorns mentals.	
Condicions d'habitatge negatives: amuntegament, manca de serveis mínims, manca d'espai vital, situacions de relloguer.	
Aïllament cultural de la família: dificultat d'accés als recursos.	
Famílies monoparentals.	
Indicis de trastorns mentals.	
Impossibilitat d'empadronar-se.	
Nois adolescents, quan les famílies que d'entrada manifesten manca d'interès per la seva escolarització.	
Consum de tòxics.	
Trastorns emocionals i malaltia mental.	
Negligència lleu.	
Assumpció dels rols parentals de forma inadequada.	
Seguiment mèdic excessiu, absent o amb mancances.	
No es preocupen de l'aprenentatge dels seus fills, mai van a les reunions de l'escola.	
Sentiments i actituds de rebuig cap als fills.	
No es preocupen per l'estat emocional del fill.	
Exigeixen als fills per sobre de les seves possibilitats.	
No existeix comunicació amb els fills.	
Insulten, ridiculitzen, i valoren poc al fill.	
Amenacen i provoquen por.	
Criden als fills sense motiu i violentament.	

TAULA 3.6. indicadors de risc observables en l'infant

Indicadors de risc observats en l'infant	Sí/No - Observacions
Períodes sense escolarització entre l'arribada a Catalunya o al municipi i el municipi o país d'origen.	
Malaltia greu del menor.	
Absentisme escolar reiterat.	
Hàbits de menjar i son irregulars i/o inadequats	
Dificultats d'adaptació social (retraïment, aïllament, pors, agressivitat...), manifestacions o comportaments sexuals inadequats a l'edat del menor, conductes i/o activitats predelinqüencials.	
Sovint arriben tard i sense esmorzar.	
No tenen mai ni llibres ni material.	
Sovint pateixen accidents domèstics.	
Conductes reactives; problemàtiques caracterials, actituds violentes, satisfacció immediata de necessitats, valoració expressiva del moment present, poques expectatives de futur, autòlisi o intents de suïcidi.	
Problemes emocionals: baixa autoestima, hiperactivitat...	
Identificació amb models delinqüencials.	
Manca d'hàbits personals i socials.	
Haver patit rebuig per part d'algun progenitor.	
Haver tingut figures adultes discontinües i/o excessives.	
Dificultats d'aprenentatge.	
Inadaptació escolar.	
Abandonament del domicili (fugues, escapades...)	
Haver patit excessius canvis familiars.	
Haver patit llargues estones de soledat a la pròpia llar.	

3.5 Passos del protocol d'actuació

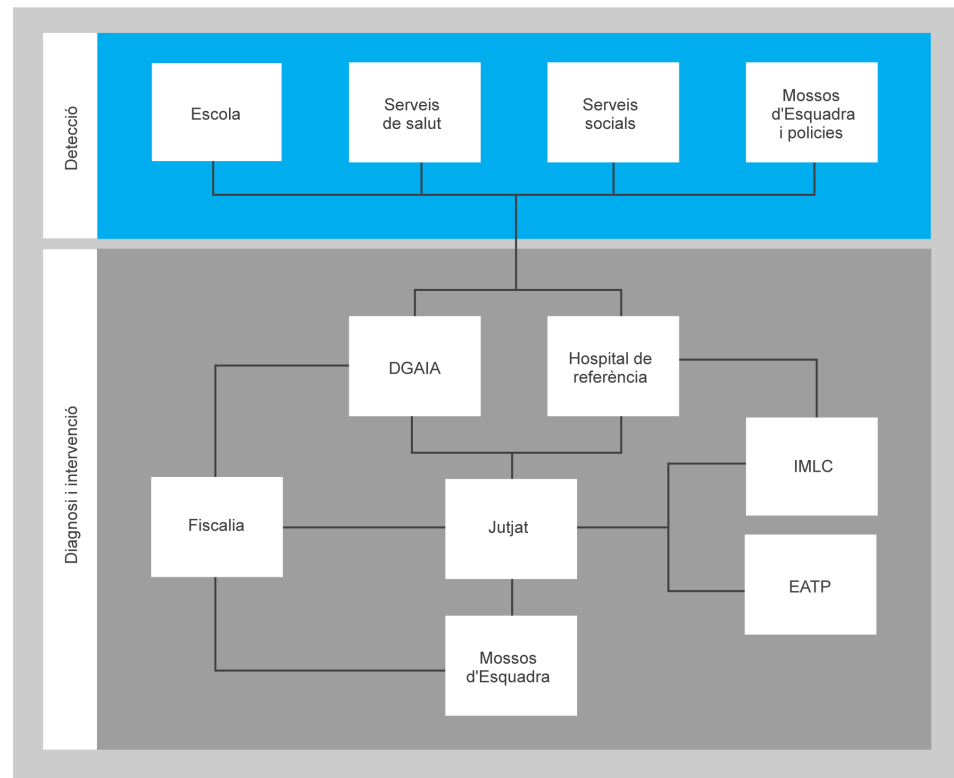
Segons el protocol els passos que s'ha de seguir (vegeu la figura 3.1) quan hi ha sospites de maltractament són:

- Detecció del maltractament
- Notificació del maltractament
- Valoració i diagnòstic de la situació
- Actuacions
- Avaluació i seguiment

La detecció del maltractament es pot fer des de qualsevol institució com ara l'escola, els serveis de salut, els serveis socials o els cossos de seguretat, els quals ho notificaran a l'organisme competent i s'iniciarà el procés de valoració

i diagnòstic en el qual participaran tots els serveis públics necessaris per facilitar una bona intervenció.

FIGURA 3.1. Diagrama del circuit d'actuació en casos de certesa d'abusos sexuals i maltractaments greus

3.6 Principis generals que han de regir l'actuació

El protocol d'actuació pretén que les actuacions de les diferents institucions i dels seus professionals respectin els principis i criteris següents:

- Actuar sempre de manera que es garanteixi l'interès superior del menor i es protegeixen els seus drets com a víctima.
- Intervenir de manera coordinada, seguint pautes compartides i mútuament acceptades com a vàlides.
- Prestar atenció de manera immediata i àgil, evitant demores en la intervenció i sempre que sigui possible des dels serveis més propers.
- Posar especial atenció als processos de detecció i de comunicació de les situacions d'abús sexual o maltractament, per la qual cosa és essencial la implicació i la intervenció dels professionals que treballen en l'atenció directa dels menors. Un cop s'ha detectat el cas, cal garantir la protecció i el seguiment posterior de l'infant.
- Cercar la intervenció mínima necessària, evitant el maltractament institucional generat per la reiteració d'actuacions o la seva pràctica en condicions poc adequades.

- Assegurar les garanties processals de les actuacions que es duguin a terme amb el menor amb l'objectiu d'evitar possibles reiteracions d'actuacions que puguin perjudicar-lo.

Dins d'aquest procés és important recordar que, tal com es recull en el nostre ordenament jurídic, totes les persones i/o institucions tenen l'obligació de comunicar a les autoritats competents aquelles situacions que comportin un risc pel menor o el seu desemparament.

Especialment explícit és l'article 25.3. de la Llei 8/1995, de 27 de juliol, d'atenció i protecció dels infants i els adolescents, quan diu:

“Els infants i els adolescents que pateixen maltractaments físics o psíquics han de rebre protecció especial de caràcter sanitari, assistencial i cautelar urgent, segons s'escaigui en cada cas, i les administracions públiques implicades s'hi han de corresponsabilitzar a aquests efectes.”

3.7 Situacions que podem trobar

L'experiència acumulada pels professionals permet diferenciar dos grans grups de situacions:

- **Situacions de sospita fonamentada** d'abús sexual o de maltractament greu, en què, tot i els indicadors detectats, el diagnòstic no permet confirmar en una primera valoració la certesa de maltractaments i, sense perjudici de l'eventual intervenció penal, esdevé necessària la protecció immediata del menor.
- **Situacions greus i amb certesa de diagnòstic** en què el professional que atén el menor comprova que hi ha indicadors evidents que una altra persona n'ha abusat o l'ha maltractat greument. Aquesta situació inevitablement comporta la intervenció, d'entrada, del sistema protector i del sistema penal i la protecció immediata de l'infant.

En funció de si es tracta d'un cas de sospita fonamentada o de certesa de diagnòstic, i del nivell de gravetat del maltractament, emprendreu una sèrie d'accions o unes altres, sense oblidar mai, però, la possible urgència de la situació.

3.8 Classificació dels maltractaments segons la gravetat

En funció de la freqüència i de la intensitat així com del grau d'afectació de la integritat física i/o psíquica de l'infant, els maltractaments es poden classificar en aquests casos:

- **Casos de maltractament lleu:** quan la conducta de maltracte no és freqüent i la seva intensitat és mínima. Els efectes del maltractament rebut no han provocat danys en el menor ni es preveu que es produeixin. Si s'ha produït dany, aquest no és significatiu, perquè no requereix intervenció o tractament especialitzat. En aquestes circumstàncies es procurarà, sempre que sigui possible, la intervenció des del propi àmbit que hagi detectat el maltractament, en col·laboració amb els serveis socials de la corporacions locals, que hauran de donar el suport i l'assessorament necessaris.
- **Casos de maltractament moderat:** quan el maltracte rebut, per la seva intensitat o freqüència, ha provocat danys en el menor o es preveu que pugui produir-los en el seu desenvolupament futur. Per tant, es requereix algun tipus d'intervenció o tractament especialitzat, així com l'establiment d'un pla d'intervenció interdisciplinari i personalitzat per part dels serveis socials de les Corporacions locals, en coordinació, entre d'altres, amb els serveis educatius i sanitaris, de cara a protegir la integritat del menor en el si del seu nucli familiar.
- **Casos de maltractament greu:** quan els efectes del maltractament rebut puguin fer perillar la integritat física o emocional del menor, o provocar danys significatius en el seu desenvolupament. O hi ha un alt risc que puguin tornar-se a produir els episodis de maltractament. O bé l'infant és molt petit o pateix algun tipus de malaltia o discapacitat que el fan ser especialment vulnerable. Aquestes circumstàncies poden implicar que el Departament de Benestar social adopti una mesura protectora, o si escau, el derivi als serveis socials de la Corporació local per a un tractament especialitzat.

3.9 Accions que s'han de seguir en cas de maltractament

La complexitat del fenomen, la constatació recent de les deficiències d'alguns aspectes del sistema de protecció i l'experiència acumulada al llarg d'aquest temps justifiquen la necessitat d'impulsar un nou **protocol marc** que, amb un abast territorial català, totes les institucions es comprometin a subscriure i seguir-ne l'aplicació.

La finalitat del protocol és assegurar una coordinació eficaç entre les diferents institucions implicades i afavorir, sense perjudici de les garanties processals, assistencials i de protecció, que les actuacions que es duguin a terme amb l'infant siguin només aquelles estrictament necessàries per evitar la repetició de diligències que puguin en afectar la situació emocional.

Aquest **protocol marc**, centrat en les actuacions davant les sospites o la certesa de diagnòstic de casos d'abús sexual o maltractament greu de menors, exclou expressament aquelles situacions que poden ser considerades de "risc social" i en què, en general, cal la intervenció de la xarxa primària de serveis socials i de

circuits relacionals entre institucions que són diferents dels casos en què cal una intervenció més urgent.

Totes les institucions d'atenció al menor convergeixen en la necessitat de delimitar i precisar en un document les actuacions de les institucions en els casos de certesa o de sospita fonamentada.

- **Sospita fonamentada:** quan el centre educatiu té sospites justificades d'un possible maltractament o abús sexual d'un infant, la direcció ho ha de comunicar a la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA) i a la Fiscalia de Menors.
- **Certesa d'abús o maltractament:** quan hi ha la certesa de l'existència de maltractament o d'abús sexual d'un infant, el centre s'ha de posar immediatament en contacte amb l'hospital de referència de la zona perquè es prenguin les mesures adients. Es tracti o no d'una situació d'urgència hospitalària, el centre ho ha de comunicar simultàniament a la DGAIA i a la Fiscalia de Menors o bé al jutjat de guàrdia.

El centre educatiu informará la família del menor de les actuacions que s'estiguin duent a terme. Aquesta serà una actuació d'extrema prudència, especialment quan se sospita que el maltractament es produeix en el si de la família.

3.10 Notificació del maltractament

La direcció del centre actuarà segons la gravetat i la urgència de la situació. Davant de **casos no greus o no urgents**, la direcció del centre informará de la situació i sol·licitarà als serveis socials de zona o a l'equip que correspongui l'avaluació inicial del cas.

Davant de **casos greus i/o urgents** la direcció del centre ha de notificar als serveis socials de la zona i, per agilitzar el procediment, ha de posar la situació en coneixement de la policia, tot presentant la corresponent denuncia.

La notificació del cas es farà tot seguint els passos i els documents estandarditzats que hi ha. En tot aquest procés, la col·laboració del tutor té una importància vital ja que pot aportar el conjunt de la informació que ha obtingut del menor i la seva família. Aquesta informació es compilarà, en funció del cas, a través d'aquest procediments:

- L'observació del menor.
- El contrast d'opinions amb altres companys i companyes.
- Parlar amb el menor.
- Entrevistes amb la família.

Generalment la denuncia de la situació de maltractament o abús es fa com a centre educatiu, però qualsevol persona, com a ciutadana, pot presentar-la.

En aquells casos...

...en què el menor presenta danys físics evidents primerament haurà de traslladar-se a un centre hospitalari.

3.11 Valoració i diagnòstic

La valoració i el diagnòstic la fan els equips d'especialistes que recolliran tota la informació necessària per procedir a la verificació o la refutació dels fets, i així poder establir el grau de desprotecció del menor.

En funció del diagnòstic s'establiran les accions que cal seguir, sempre tenint en compte l'interès prioritari dels menors, o bé en el context familiar o bé dictaminant la separació del menors de la seva família.

3.12 Avaluació i seguiment

A l'inici de la intervenció es fa una avaluació inicial i es determina la periodicitat amb què es faran les avaluacions posteriors. En aquestes avaluacions successives s'anirà constatant si s'assoleixen els objectius previstos per a la millora de la situació del menor. La intervenció pot fer-se amb el menor, amb la família o amb tots dos.

Lamentablement, però, en alguns casos el seguiment del menor i la seva família es perllonga fins a arribar a la majoria d'edat. Això és així perquè resulta molt difícil sortir de situacions disfuncionals sense el suport i l'ajuda necessaris.

Els programes i les activitats d'intervenció amb famílies

Montserrat Sorribas Pareja, Estrella Izquierdo Hernández, Virginia Romero Rosales, J. Montserrat Boyero Martin, Núria Casanovas i Mussons, Diego de Haro i Nieto, Àngels Gil i Fernández, Carmen Marín i Prieto i Anna Riera i Camps

Intervenció amb famílies i atenció als infants en risc social

Índex

Introducció	5
Resultats d'aprenentatge	7
1 Planificació de programes i activitats d'intervenció amb famílies	9
1.1 La família	9
1.1.1 Característiques i evolució de la família	10
1.1.2 La regulació jurídica de la família	14
1.1.3 Anàlisi de l'estructura familiar	16
1.1.4 Estils educatius de la família	22
1.1.5 El cicle de vida familiar	25
1.1.6 Identificació de les situacions de risc social en famílies. Prevenció	27
1.2 Les famílies multiproblemàtiques	28
1.2.1 El context de desenvolupament i configuració	29
1.2.2 Infants i famílies multiproblemàtiques	31
1.2.3 El maltractament: anàlisi de causes i factors	32
1.2.4 Detecció de situacions de maltractament	33
2 Recursos d'intervenció	41
2.1 Suport a les famílies	41
2.2 Participació de les famílies en els Consell Escolar i l'AMPA	42
2.3 Models i projectes d'intervenció amb les famílies	46
2.3.1 Les comunitats d'aprenentatge	47
2.3.2 Plans educatius d'entorn	48
2.3.3 Altres tipus de participació	49

Introducció

La família és la institució on naixem i creixem, i potser la que exerceix una influència més gran en la persona al llarg de la seva vida. Com a grup social, la família ha estat objecte d'atenció per part de diferents disciplines com, per exemple, la història, la sociologia, la psicologia i el dret, entre d'altres, disciplines que han anat fent aportacions al seu estudi com podreu veure en el desenvolupament de la unitat “Els programes i les activitats d'intervenció amb famílies”.

Els aspectes que, com a professionals de l'educació infantil, heu de conèixer i assimilar són diversos, tenint en compte no només els grans canvis que s'estan esdevenint en la família com a institució, a causa de factors de caire social, econòmic o demogràfic, sinó pel fet que, de ben segur, un bon nombre de les famílies que us trobareu al llarg de la vostra tasca professional no respondran a l'esquema tradicional de pare, mare i fills, sinó a les noves realitats familiars com són les famílies monoparentals, les famílies d'emigrants o les famílies d'acollida, entre d'altres.

Una de les conseqüències dels canvis que afecten la família és que la tasca educadora en les primeres edats dels infants es delega cada vegada més a les institucions educatives, la qual cosa fa imprescindible la coordinació i la col·laboració entre la família i el centre educatiu, perquè el procés educatiu sigui òptim per al desenvolupament de l'infant. Com a professionals de l'educació infantil us heu de dotar d'eines que us permetin fer que la relació amb els progenitors sigui òptima.

Aquesta unitat es compon de dos apartats. En l'apartat “Planificació de programes i activitats d'intervenció amb famílies” trobareu un estudi de la família fet des de diversos punts de vista, amb una breu descripció de la seva evolució històrica, la regulació jurídica de la institució familiar, les funcions que compleix la institució familiar en relació amb els seus membres, les diferents actituds educatives dels progenitors i les diverses estructures familiars que es presenten en la nostra societat. També s'esmenta la casuística de les famílies multiproblemàtiques.

L'apartat “Recursos d'intervenció” es dedica a les diferents maneres de participació i col·laboració de les mares i pares amb el centre educatiu, des de les més institucionals com ara el consell de participació, fins a les més puntuals, com l'organització de les festes o les sortides, i que suposen sovint un suport a l'activitat educativa.

Per treballar els continguts del “Els programes i les activitats d'intervenció amb famílies”, és convenient tenir coneixements d'història i també fer una reflexió sobre la pròpia família, la seva història, relacions... , cosa que es pot fer a través de les activitats d'aprenentatge.

Pel que fa a “La implementació d'activitats i estratègies de col·laboració amb les famílies”, i sobretot pel que fa a l'elaboració d'informes i qüestionaris, heu de tenir

coneixements previs de psicologia evolutiva, així com del currículum d'educació infantil.

Resultats d'aprenentatge

En finalitzar aquesta unitat l'alumne/a:

1. Planifica programes i activitats d'intervenció amb famílies justificant el paper de la mateixa en l'educació i el desenvolupament integral de l'infant.
 - Identifica i descriu la influència de les pautes de cria en la família en el desenvolupament integral del nen i de la nena.
 - Descriu programes d'ajut i d'intervenció amb famílies a partir dels àmbits educatius i social.
 - Proposa estratègies, activitats i recursos que afavoreixin la participació de la família i, si escau, millorar-ne la competència educativa.
 - Identifica els criteris educatius, aspectes formals i actituds que cal tenir en compte en relació a la col·laboració amb les famílies.
 - Valora la importància de la col·laboració família-institució en els primers anys.
 - Descriu les problemàtiques i els indicadors associats a les famílies en situació de risc social.
 - Reconeix les característiques pròpies de les famílies multiproblemàtiques i la seva configuració.
 - Identifica els indicadors i els requisits que assenyalen l'existència de maltractament.
 - Concreta els protocols d'actuació després de la detecció de situació de risc o maltractament en la família.
 - Valora el paper de la persona educadora en la detecció i comunicació de les situacions de risc i/o maltractament infantil.
 - Valora la necessitat de mantenir una actitud respectuosa cap a les diverses situacions familiars.
2. Implementa activitats i estratègies que afavoreixen la col·laboració de la família en el procés socio-educatiu dels infants relacionant-los amb les característiques i necessitats de les mateixes i els objectius de la intervenció.
 - Identifica els canals de participació de les famílies en la institució.
 - Identifica les necessitats educatives i/o de participació de la família.

1. Planificació de programes i activitats d'intervenció amb famílies

L'ésser humà és un ésser social. Això implica que durant el seu cicle vital, i sobretot en les edats més petites, ha de rebre la influència individual i col·lectiva de la societat.

Si un grup de persones vol sobreviure i perpetuar-se, s'ha d'encarregar de la reproducció dels seus membres, no solament des del punt de vista biològic, generant nous individus, sinó també amb la transmissió a aquests de tota una sèrie d'informacions personals i col·lectives que permeten la inserció de l'individu en el grup. Com ha resolt l'espècie humana el problema de garantir la seva supervivència biològica i cultural? Doncs creant institucions socials i, d'entre aquestes, potser la més característica és **la família**.

La funció de la família és la **reproducció biològica** a través de la **procreació**, i la **producció dels mitjans materials i culturals** necessaris per a la supervivència i socialització dels seus membres.

La família és un agent de socialització i té un paper fonamental en el desenvolupament de la persona, no només perquè garanteix la supervivència física, sinó també perquè a través d'ella es duen a terme els aprenentatges bàsics necessaris per integrar-se en la societat.

Les primeres manifestacions de la conducta social es donen en el si de la família, i els progenitors són els primers interpretadors i representants de la societat i la cultura en què s'inserirà l'infant.

1.1 La família

La família es pot definir d'una manera laxa com un conjunt de persones que estan unides per vincles de parentiu. Però si aprofundim en el tema i intentem fer-ne una definició que inclogui la complexitat del concepte, la tasca es torna difícil. De tots els grups socials, la família és probablement el més controvertit i des de les diferents disciplines científiques s'ha debatut àmpliament el tema i s'han aportat diverses interpretacions.

La família és una construcció social i està subjecta a canvis, per aquesta raó no hi ha una definició universal del concepte de família. Les connotacions són diferents en funció del context sociohistòric i cultural, o bé segons la disciplina de la que es tracti (psicologia, sociologia, dret, antropologia...). Però sí que hi ha un consens sobre quins són els elements que la defineixen:

Retrat de la família dels ducs d'Osuna, obra de Francisco de Goya (1788)

- Una organització familiar:
 - Unes relacions horitzontals (entre els cònjuges) i les relacions verticals (pares i fills).
 - Uns rols de gènere.
 - Una divisió de treball.
 - Una assignació de responsabilitats i presa de decisions dels diferents membres (tant en el rol sexual com en el generacional).
 - Una identitat.
- La família en relació amb el medi:
 - Llar i comunitat.
 - Família i treball.
- Els canvis i l'evolució a occident:
 - Segons l'ordre social (família tradicional, família nuclear, família extensa...).
 - A partir de les noves transformacions sorgeixen nous tipus de relacions familiars.

Es tracta d'un fenomen gairebé universal, però el model de família no és únic i a més està en contínua transformació.

Segons l'Organització Mundial de la Salut s'entén per família els membres d'una llar emparentats entre si, fins a un determinat grau, per sang, adopció i matrimoni. El grau de parentiu utilitzat per determinar els límits de la família dependrà dels usos als quals siguin destinades les dades i, per tant, no es pot definir amb precisió a escala mundial.

Com passa amb d'altres grans conceptes com educació o intel·ligència, la definició de família és relativa i depèn del context sociohistòric i cultural.

És una definició orientada a estudis de tipus demogràfics o epidemiològics. Però també es pot dir que una família la poden formar dues persones sense cap tipus de vincles de parentiu. Fins i tot hi ha autors que inclouen en la tipologia de família una persona que viu sola, un cas en el qual la persona esdevé la seva pròpia família.

1.1.1 Característiques i evolució de la família

No hi ha un acord unitari sobre el concepte de família, però sí que es poden determinar una sèrie característiques de la família consensuades pels estudiosos del tema i que són les següents:

- La finalitat de la família és la supervivència i el desenvolupament dels seus membres.
- La família fa propis tots els nounats i els parents dels esposos. Tots pertanyen a la família, de manera que, fins i tot quan la família es dissol i se'n forma una de nova, els vincles amb la primera es mantenen, encara que amb modificacions.
- La família té un desenvolupament biològic (neix, creix, es desenvolupa i mor) al qual van unides les funcions corresponents (per exemple, el dret al cognom, a l'herència, etc.)
- Les relacions familiars es caracteritzen per vincles de protecció, afecte i solidaritat.
- Els vincles familiars es transmeten de generació en generació (avis, besnéts, oncles, cosins, etc.), i així es crea **la història familiar**.

La perspectiva ecològica sosté que la família és un sistema. Això significa, per una banda, que constitueix un tot, és a dir, una entitat que va més enllà de la suma de les seves parts (membres) i, per una altra, que el que li succeeix a un membre (per exemple a un fill) no es pot estudiar aïlladament, sinó que hem d'analitzar el sistema de relacions familiars, ja que tots els components reben la influència del que li està passant a un d'ells.

FIGURA 1.1. Una família tradicional a començaments del segle XX

A l'època medieval es va conformar **la família patriarcal**, en la qual l'autoritat correspon a l'home de més edat i estava constituïda per nombroses persones (pares, fills, oncles, nebots). Aquest model familiar, és l'anomenat **família tradicional**.

La família tradicional va conèixer el seu auge en l'**època preindustrial**. Es caracteritzava pel fet de constituir una unitat econòmica on els seus membres es dedicaven tots plegats a una feina productiva com l'agricultura, l'artesania, l'elaboració tèxtil...

Cada aspecte de la vida de la família tradicional en l'època preindustrial girava al voltant de l'eficàcia productiva, que es traduïa en un cap de família, una distribució de funcions i, sobretot, una sòlida unitat familiar.

A l'època industrial, el sistema productiu de l'empresa familiar va entrar en crisi, ja que no pot competir amb la producció industrial, i comença a desaparèixer la família com a unitat econòmica autosuficient.

La població es desplaça del camp a les ciutats, on es troben les fàbriques i es van conformant petits nuclis familiars que més endavant rebran el nom de **família nuclear** formada pel marit, la dona i els fills.

Els nous grups familiars ja no tenen la intensa vida en comú d'abans ja que només es veuen durant el temps lliure que els deixa la feina i la divisió del treball accentua les diferències entre els papers de l'home i la dona. A partir d'aquest moment es va configurant el paper de la dona com a mestressa de casa. Abans, les tasques domèstiques es repartien entre tots els membres femenins i la dona també contribuïa en l'activitat econòmica de la família.

La divisió de funcions en la família nuclear que reserva a la dona paper de mestressa de casa i a l'home la responsabilitat d'aportar diners per a la manutenció familiar comença a l'època industrial.

Les migracions del medi rural al medi urbà van tenir altres conseqüències. A les ciutats, els pisos són petits i la família tradicional es disgrega en nuclis familiars reduïts, més o menys aïllats de la resta de parents. Aquest aïllament va afectar sobretot les dones i els fills, que ja no s'envolten del gran grup familiar que era el context de socialització i de relacions humanes més estretes.

La família tradicional s'encarregava de transmetre de generació en generació tota mena de sabers, entre els quals hi havia els coneixements i experiències sobre la criança dels infants. La família nuclear separa els avis i altres parents dels progenitors, i això comporta una important pèrdua en la transmissió dels coneixements sobre l'atenció i educació dels fills i filles.

La dispersió en nuclis familiars també va afectar de manera especial el paper que exercia la gent gran en la família tradicional, en la qual eren els dipositaris i els transmissors de coneixements tècnics i socials. En el món industrial perd importància l'experiència de les persones grans i, en conseqüència, el seu prestigi social i familiar també minva. En la família nuclear sovint no hi ha lloc per al vell, que es veu obligat a viure sol part de la seva vida.

La família nuclear, en comparació amb la tradicional, deixa de complir algunes funcions, com la transmissió dels coneixements dels oficis, una part de la funció educativa, que és transferida a l'escola, i el sosteniment econòmic i assistencial a la gent gran.

Segons L. Flaquer (1998) dos factors van contribuir al pas d'una estructura familiar a l'altra:

- La modificació del sistema de producció: la industrialització i el treball assalariat trenca la importància econòmica dels patrimonis familiars i el control que implicava per part del cap de família. Aquesta deixa de ser un lloc de producció per esdevenir un àmbit d'oci, consum i relació interpersonal.

- El paper de l'estat en la vida sociofamiliar: paral·lelament, l'estat va assumir competències d'intervenció progressives, com l'atenció sanitària, l'obligatorietat de l'educació dels fills en el sistema escolar o l'assistència econòmica als jubilats, funcions que abans realitzava la família.

La família contemporània

Les últimes dècades s'han caracteritzat per una sèrie de transformacions demogràfiques, econòmiques i socials (especialment accelerades pel que fa a l'Estat espanyol), que han provocat canvis socials. Com a conseqüència d'aquests canvis s'està produint una profunda transformació en la institució familiar. Aquestes transformacions són:

- **Descens de la natalitat.** El ritme de vida imposat pel model de societat consumista i competitiva fa que moltes parelles planifiquin, redueixin o posposin la descendència, o, simplement hi renunciïn (per l'assoliment d'una estabilitat professional, d'un habitatge...). La reducció del nombre de fills ha permès que s'hagin desenvolupat polítiques de serveis a la infància d'alta qualitat i s'hagin posat a la pràctica programes incentiven la natalitat.
- **L'augment de l'esperança de vida de la població.** Les implicacions que es deriven d'aquest fet són múltiples, entre d'elles la manera actual d'entendre la vellesa a la nostra societat contemporània. La jubilació obligatòria i el sistema de pensions ha suposat, juntament amb la millora de la salut, l'existència d'un nombre molt elevat d'avis "encara joves", de persones amb bones condicions físiques i amb un bon nivell de recursos econòmics.

La vellesa ha esdevingut una etapa generalment llarga, amb uns vells que disposen de temps i recursos que inverteixen sovint en tasques de suport a les generacions posteriors i en la custòdia dels néts.

- **Incorporació de la dona al món laboral.** En un parell de generacions com a màxim, al nostre país s'ha passat d'un model que valorava que la dona es quedés a la llar, a la d'una dona activa, inserida majoritàriament en el mercat de treball. Aquest canvi s'ha donat tant des del punt de vista de la necessitat d'aportar un sou més a la llar, com de la necessitat de la pròpia realització personal i un reconeixement de la seva vàlua com a membre productiu.

D'altra banda, el treball extra-domèstic de la dona ha fet que les generacions actuals de mares s'hagin vist obligades a confiar als avis la tasca d'atendre els propis fills. La circulació d'infants entre casa dels pares i casa dels avis és constant. Això implica, d'una banda, un enfortiment de les relacions entre generacions i, d'altra, importants efectes sobre la socialització dels infants, ja que cada vegada és major el nombre d'avis i àvies que participen molt directament en el prendre cura i criar els seus néts.

Un dels grans reptes que té avui plantejats la societat és la conciliació de la vida laboral i familiar

1.1.2 La regulació jurídica de la família

Des de les ciències jurídiques s'ha anat regulant les realitats familiars que s'han establert al llarg del temps.

La família com a unitat bàsica de la societat ha estat sempre present en els documents de caire institucional més universals (la *Declaració dels drets de l'home*, les constitucions dels diversos països...). Fins i tot, té reservada una branca del dret civil anomenada *Dret de família*, del qual ens interessen els aspectes més importants.

El dret de família

Aquesta branca del dret està formada pel conjunt de normes jurídiques que regulen les relacions personals i patrimonials dels membres que integren la família, entre ells i respecte a tercers. Tot seguit es farà esment del parentiu, el matrimoni i la filiació.

El parentiu

El parentiu és el vincle jurídic que es genera entre els membres d'una família i pot ser de tres tipus:

- Per **consanguinitat**: és el vincle que hi ha entre persones que provenen d'un ascendent comú.
- Per **afinitat**: si el parentiu s'origina com a conseqüència del matrimoni entre cada cònjuge i els parents consanguinis de l'altre.
- Per **adopció**: quan el vincle que s'origina entre adoptant i adoptat, té els mateixos efectes que el parentiu consanguini.

Per determinar el parentiu d'un membre d'una família respecte a un altre, s'estableixen diferents graus. Aquests són determinats pel nombre de generacions que separen l'un de l'altre.

Així, tal com es pot observar a la taula 1.1, la relació mare-filla és de primer grau i, en canvi, la d'avi-nét és de segon grau.

TAULA 1.1. Graus de parentiu

Graus	Titular/Cònjuge			
1r	Pares	Sogres	Fills	Gendre
2n	Avis	Germans	Cunyats	Néts
3r	Besavis	Oncles	Nebots	Besnét
4t	Cosins			

El suport dels avis que donen a l'atenció dels néts ha esdevingut indispensable en moltes famílies

La relació de parentiu entre pare i fill és de primer grau

A efectes jurídics, els graus es calculen de la mateixa manera, tant si són consanguinis, per afinitat com per adopció.

Una sèrie de graus conformen una línia, és a dir, la sèrie de parents que provenen els uns dels altres o d'un tronc comú. Hi ha dos tipus de línies:

- Línia **directa**: es compon dels graus entre persones que descendeixen unes dels altres, com pare-fill-néta.
- Línia **col·lateral**: és la constituïda per les persones que, sense descendir les unes de les altres, procedeixen d'un tronc comú. Per calcular els graus de la línia col·lateral s'ha de pujar fins al tronc comú i després baixar fins a la persona amb la qual es fa el càlcul. Per tant, el germà dista dos graus del germà (són parents de segon grau ja que s'ha de pujar un grau fins als pares i baixar un altre fins al germà), tres graus de l'oncle, germà del seu pare o mare, quatre graus del cosí germà, i així successivament.

El matrimoni. El matrimoni és una relació entre dues o més persones amb un reconeixement social, cultural o jurídic. La modalitat matrimonial més estesa és la unió entre un home i una dona, encara que en alguns països han començat a ser reconeguts jurídicament com **matrimonis homosexuals** i, en societats llunyanes a la nostra, està reconeguda **la poligàmia**, és a dir, la unió d'un individu amb més d'un individu de l'altre sexe.

El matrimoni crea un vincle de vida en comú, del qual es deriven conseqüències jurídiques personals i econòmiques.

Durant els darrers anys, el nombre de ruptures matrimonials ha anat en augment i això es pot comprovar en la situació de moltes famílies que porten els seus fills a l'escola infantil o d'altres serveis d'atenció a la infància. Des del punt de vista legal, les ruptures matrimonials es poden produir per separació, divorci o nul·litat.

Les diferències entre separació, divorci o nul·litat són principalment aquestes:

- La separació no produeix la dissolució del vincle matrimonial. Els cònjuges poden viure separats, però no poden contraure nou matrimoni.
- El divorci produeix la dissolució del matrimoni. Els cònjuges poden sol·licitar-lo després d'un període de cessament de la convivència conjugal i es poden tornar a casar.
- La nul·litat vol dir que el matrimoni no s'ha celebrat de manera vàlida i és com si no hagués existit mai. Els cònjuges es poden tornar a casar, però si han tingut fills els efectes sobre aquests es mantenen.

Pel que fa als fills menors d'edat, en cas de separació, divorci o nul·litat de la unió conjugal, el jutge és qui ha de determinar amb qui ha de convisure l'infant, el règim de visites, etc., així com també la quantitat que el pare o mare han de satisfer en concepte de manutenció dels fills.

La filiació. La filiació és el lligam que uneix pares i mares amb fills i filles. Aquest lligam pot ser ascendent, descendent o col·lateral. La filiació pot tenir lloc per

Tot el treball que fan els adults està pensat per tal de contribuir al desenvolupament harmoniós de la personalitat infantil en un clima de respecte i afecte

naturalesa o per adopció i pot ser matrimonial, o no matrimonial com, per exemple, en el cas de les parelles de fet. La llei tracta a tots els fills i filles de la mateixa manera.

La figura jurídica que regula les relacions entre pares i fills és la **pàtria potestat**, que es concreta en el conjunt de drets i deures que la llei reconeix als pares i les mares sobre els seus fills menors d'edat no emancipats. És una funció inexcusable que correspon als pares en benefici dels seus fills. La pàtria potestat comporta:

- Vetllar i tenir cura dels fills.
- Tenir-los en la seva companyia.
- Alimentar-los i educar-los.
- Procurar-los una formació integral.
- Representar-los legalment i administrar-los els béns.

La **pàtria potestat** té com a límit l'interès superior dels fills, i els pares poden ser privats de la pàtria potestat per decisió judicial quan incompleixen greument els deures envers els fills.

Un altre terme legal relacionat amb la filiació és la **custòdia**, que vol dir tenir la cura directa dels fills. Per exemple, en el cas de separació dels pares, tots dos progenitors continuen tenint la pàtria potestat, però la custòdia només la té un d'ells o ambdòs en els casos de custòdia compartida.

1.1.3 Anàlisi de l'estructura familiar

Les estructures familiars han anat canviant al llarg de les èpoques històriques i de la societat a la qual es fa referència. En la societat actual hi ha molta diversitat pel que fa a les persones que viuen en un habitatge i els vincles establerts entre elles.

Des d'un punt de vista socio-demogràfic, es considera llar el conjunt de persones que resideixen habitualment al mateix habitatge, comparteixen despeses comunes ocasionades per l'ús d'aquest habitatge i de les despeses d'alimentació.

Les llars es poden classificar en:

- **Llars familiars**, formades per dues o més persones vinculades per llaços de parentiu.
- **Llars no familiars**, principalment formades per una sola persona, però també formades per dues o més persones sense cap parentiu.

Al nostre país, la forma més comuna de llar és la constituïda per un sol nucli familiar amb predomini de la parella que conviu amb els fills o filles, però també

són nuclis familiars les parelles que no tenen descendència així com les famílies monoparentals.

Un nucli familiar pot ser de quatre tipus: una parella sense fills, una parella amb un o més fills, un pare amb un o més fills, una mare amb un o més fills. Les estructures familiars bàsiques que es poden presentar en l'actualitat són la família nuclear, la família monoparental, la família extensa i les estructures familiars singulars.

La família nuclear

La família nuclear és el model predominant en la societat actual. Tanmateix els altres vincles de parentiu (avis, oncles...) continuen essent importants, no només pel que fa a les relacions de sociabilitat i suport afectiu i psicològic, sinó també com a element bàsic de prestacions econòmiques, d'atenció i assistència personal (penseu, per exemple, en l'ajuda que representen els avis).

La **família nuclear** és aquella en què progenitors i fills viuen en una residència independent d'altres familiars. La **família reconstituïda** és aquella formada per dos progenitors, un o ambdós separats, que aporten a la nova família els fills del seu anterior matrimoni.

En l'actualitat ha sorgit un nou model familiar, definit com a **família reconstituïda**. En el nucli de la família reconstituïda és important treballar amb paciència i tolerància la mútua acceptació i acoblament entre els infants i el padrastre o la madrastra. En el cas de conflictes, és convenient recórrer a la mediació del pare o la mare biològics fins que no s'hagi establert un nou vincle i una nova autoritat entre el padrastre o la madrastra i els fills de la seva parella.

Una altra modalitat familiar, molt recent, és la de la **família homoparental**, reconeguda per la Llei 13/2005, que reconeix el dret de les parelles homosexuals a contreure matrimoni i estableix expressament que els efectes del matrimoni seran els mateixos amb independència del sexe dels contraents. Les famílies homoparentals es caracteritzen perquè els progenitors són del mateix gènere.

La família extensa

La modalitat extensa de família va ser el model predominant durant segles i era pròpia de societats agràries on no hi ha infraestructures externes de suport per realitzar les tasques assistencials i educatives (escoles, hospitals...) i, per tant, aquestes havien de ser assumides per la mateixa família. Aquest model familiar ha anat disminuint durant les últimes dècades a favor de la família nuclear, encara que la seva presència en el món rural és encara important.

A la **família extensa** conviuen diverses generacions i normalment està formada per un matrimoni ja entrat en la vellesa, els seus fills adults amb els seus respectius cònjuges, els fills d'aquests i, si escau, s'hi poden afegir altres parents.

Als darrers anys, i a causa de l'augment de l'esperança de vida de la població, han anat apareixent casos de l'anomenada **nova família extensa**, en la qual poden conviure fins a cinc generacions (infants, adolescents, adults, gent gran i vells); tot i això, la tendència apunta a la independència residencial, però buscant la proximitat geogràfica entre les diferents llars familiars.

La família monoparental

La modalitat monoparental de família és la formada per un sol progenitor i els seus fills. Aquest model és un fenomen que va tenint una presència creixent en la nostra societat degut a diverses situacions: viudetat, divorci, mares solteres... i amb freqüència estan encapçalades per dones i per això, alguns autors parlen sovint de **monomarentalitat**.

La família monoparental és la formada per un sol progenitor i els seus fills

Als darrers anys, tanmateix, s'observa que hi ha hagut un creixement important de les famílies encapçalades per pares sols, la qual cosa podria ser un indicatiu de nous canvis en la composició familiar de cara al futur.

A Catalunya hi ha dues versions de **monoparentalitat**: d'una banda, les **llars monoparentals tradicionals**, que es troben en una tendència de davallada progressiva, amb fills adults, que acullen i atenen un dels seus progenitors vidus; i de l'altra, les **llars més modernes** i que augmenten cada vegada més amb fills i filles menors o no emancipats, dependents del progenitor. Aquestes famílies són en la majoria dels casos encapçalades per dones i l'origen està en els divorcis i les separacions, tot i que cada vegada augmenta més l'opció de la maternitat/paternitat en solitari.

A l'estudi realitzat per la Universitat Pompeu Fabra "Les famílies monoparentals a Catalunya: perfils, necessitats i percepcions", es destaquen les següents problemàtiques:

- Precarietat econòmica.
- Dificultat per accedir a un habitatge.
- Dificultats de conciliació entre la vida familiar i laboral.
- Dèficits d'escoles bressol, dificultat per accedir-hi.
- Manca de suport per part de l'Administració a entitats i xarxes de famílies monoparentals.

La família nuclear amb un fill és un dels nuclis familiars més freqüents

- Necessitats relacionades amb la falta de temps propi.

L'adult que constitueix amb el fill o fills el nucli familiar, és evident, viu d'una manera més aïllada la responsabilitat educativa, i tant ell com els fills necessiten d'una xarxa més àmplia de relacions amb altres adults i infants. És molt convenient que el pare o la mare doni l'oportunitat al seu fill de relacionar-se amb la família extensa de la que forma part, o amb altres adults o grups familiars. El menor enriquirà el seu entorn afectiu i social, i el propi pare o mare disposarà d'ajuts que li permetin portar una vida laboral i social satisfactòria.

Agrupaments familiars singulars

A més de les tipologies anteriors, ens podem trobar amb alguns agrupaments familiars que per la seva novetat o singularitat mereixen ser estudiats com, per exemple, la família nombrosa, la família d'acollida i la família adoptiva.

La família nombrosa. Tant el concepte popular com el legal de família nombrosa s'ha anat modificant al llarg del temps i és diferent segons el lloc on ens trobem. Des d'un punt de vista socialment acceptat s'entén que una família és "nombrosa" quan està formada pels pares i un nombre elevat de fills, tot i que la realitat social ha fet que es plantegin propostes legislatives per considerar com a famílies nombroses els nuclis que inclouen gent gran, persones econòmicament dependents i vitalment quan sobrepassen un determinat nombre de membres.

La regulació jurídica actual de l'Estat espanyol data de 1971, tot i que s'ha anat modificant per adaptar-la als canvis socials. La legislació espanyola considera famílies nombroses les constituïdes pel cap de família, el seu cònjuge i tres fills o més, sempre que reuneixen determinades condicions (límits d'edat, convivència...). El nombre es redueix a dos quan un dels fills o els progenitors tenen reconeguda una minusvalidesa.

La família d'acollida. L'acolliment familiar és un recurs i una mesura de protecció a la infància en risc, especialment per aquells menors que no poden romandre amb els seus progenitors perquè aquests presenten greus dificultats per tenir cura de l'infant. Gràcies a aquest recurs molts infants poden desenvolupar-se en una família. A més, és una mostra de solidaritat de les famílies que obren casa seva i ofereixen seguretat i afecte a la infància més vulnerable.

A Catalunya és **l'ICAA** (Institut Català de l'Acolliment i de l'Adopció) l'organisme que té les competències en tot allò relatiu a l'acolliment familiar i a l'adopció depèn del Departament Benestar Social i Família de la Generalitat de Catalunya.

Hi ha diferents tipus d'acolliment, en funció de les necessitats dels infants i de les seves pròpies famílies. Bàsicament, els acolliments poden ser de **curta durada**, **de llarga durada**, **d'urgència**, **d'urgència i diagnòstic** i **acolliment familiar pre-adoptiu**. Hi ha una altra modalitat **de col·laboració**, que és acollir infants els caps de setmana i durant les vacances.

La família adoptiva. L'adopció és un acte jurídic per mitjà del qual una família (o una persona) decideix afillar un infant i proporcionar-li una llar permanent i definitiva que pugui sentir com a seva.

L'adopció és un procés legal, psicològic i social, sempre en l'interès superior de l'infant que li permet integrar-se en una família en la qual no ha nascut. A través de l'adopció l'infant sense llar pot viure en família.

L'adopció es constitueix per resolució judicial i estableix una relació paternofamiliar igual a la paternitat biològica, que atorga al fill adoptat els mateixos drets que els fills biològics i com a conseqüència es produeix un trencament dels vincles del fill adoptat amb la seva família d'origen.

Algunes de les diverses raons que impulsen que una família decideixi adoptar, i que són extensibles a l'acolliment, són la impossibilitat de tenir fills, el fet que tot i ser famílies amb fills biològics, vulguin ampliar la seva experiència, la sensibilitat envers el patiment infantil i les situacions d'abandonament dels menors.

Cada vegada és més freqüent trobar infants adoptats i en regim d'acollida en els diferents serveis d'atenció a la infància (escoles infantils, serveis del lleure...). Una experiència comuna que han viscut la majoria d'aquests infants és el sentiment d'abandonament: es tracta d'un estat que produeix gran incertesa, en què tot, fins i tot ells, esdevé inestable i insegur.

Fins que l'infant és adoptat generalment és tutelat per l'Administració. I aquesta tutela s'exerceix per mitjà de l'ingrés de l'infant en alguna institució o delegant la guarda en una família acollidora. És important que en ambdues situacions l'infant pugui trobar en el seu entorn persones que l'atenen i l'estimen i pugui establir vincles significatius amb els seus iguals o els adults educadors i que aquesta relació sigui ferma, estable i incondicional. El fet de sentir-se estimat per un altre, ser important per algú, és condició necessària per a la bona evolució de la personalitat de l'infant.

El menor que ha viscut en entorns poc estimulants pot tenir més dificultats per desenvolupar-se en els seus àmbits motriu, mental i lingüístic que els altres infants que no han patit aquestes carències. Cal que les famílies adoptives entenguin que el menor necessita establir uns lligams afectius sòlids i estables; per tant, és molt important que puguin disposar de temps per establir "vincles" amb el seu fill, abans que vagi a l'escola.

Si les circumstàncies de la família no fan possible retardar l'escolaritat fins que sigui el moment més adequat per a l'infant, cal que es faci de manera progressiva, que el centre disposi de recursos que permetin oferir-li una atenció personalitzada i que sigui factible consultar els professionals adients sempre que es consideri necessari.

Un altre aspecte que cal tenir en compte a l'escola és la presència dels **orígens** (trets ètnics, experiències del passat, etc.). Les diferències ètniques ni s'han de minimitzar (com si no fossin evidents o significatives per a l'infant), ni magnificar ("ets especial", "ja voldrien molts ser com tu", "la gent vol posar-se morena i a tu no et cal"...). No podem treure valor a la importància que pot tenir per a qualsevol infant "ser diferent dels seus pares", ni negar el possible malestar que aquesta diferència pot generar.

El tema de l'adopció ha de ser tractat amb els infants amb plena normalitat, ajudant-los en el procés d'acceptació de les diferències. Es tracta de veure la

filiació adoptiva com una altra forma de filiació, de la mateixa manera que hi ha diversos models de família (reconstituïdes, monoparentals...).

En darrer lloc, heu d'evitar caure a justificar les possibles dificultats que pugui presentar l'infant, a causa de la seva condició de fill adoptat. És cert que les carències o experiències viscudes en el passat hi influeixen, però heu de procurar no generalitzar aquesta influència a totes les dificultats escolars, i intentar oferir els recursos més adients a cada infant en el seu moment evolutiu i d'acord amb cada problemàtica.

Les famílies immigrants. El fenomen de la immigració ha arribat a tots els sectors de la societat, i els centres educatius no n'han quedat al marge. Avui dia, és un fet normal trobar-nos a les aules amb infants de diverses ètnies i cultures.

De vegades, poden sorgir estereotips i prejudicis cap a les persones que són diferents de la resta. Aquestes diferències poden distorsionar la relació amb les famílies i amb els infants. És necessari que els equips educatius reflexionin sobre aquest punt, ja que és el millor camí per analitzar i desmuntar les idees prèvies de caràcter pejoratiu que es puguin tenir.

Algunes consideracions que cal tenir presents pel que fa a les famílies immigrants són :

- **El desconeixement de la llengua:** és un problema difícil de resoldre. Però s'ha de recordar que es pot recórrer als serveis de mediació i que el llenguatge no verbal (un somriure, un acaronament) té una gran potencialitat comunicativa.
- **Desconeixement de la cultura escolar de la societat d'acollida:** als països del Magrib, a l'Àfrica subsahariana i a part d'Amèrica Llatina, els serveis per a infants menors de sis anys o no existeixen o tenen un caràcter purament assistencial, i no sempre es comprenen les normes i les rutines d'aquí: "per què no agafen el meu fill si està plorant?, per què permeten que jugui amb joguines de nena?, com s'atreveixen a dir-me el que haig de fer amb el meu fill?, per què insisteixen que mengi sola si s'embruta la roba?". Per tractar aquestes qüestions s'ha de crear un espai de comunicació i confiança per evitar que esdevinguin conflictes entre la família i el centre.
- **La precarietat i l'explotació laboral de la població immigrada** (que també pot ser extensible a famílies autòctones): és un problema que dificulta molt no tan sols la participació en el centre, sinó també el compliment de les normes. A vegades no és que no vulguin, sinó que no poden anar a una entrevista, aportar el que se'ls demana o venir ràpidament a buscar el seu fill si està malalt. En aquest sentit no hem de caure en el paternalisme, però tampoc és possible desentendre's de les situacions difícils que poden estar vivint les famílies d'immigrants.
- **Prejudicis de les famílies immigrades:** quan es produeix un conflicte amb aquestes famílies, no és inusual que el percebin en clau xenòfoba. Hi ha famílies que interpreten com a racistes alguns missatges o actituds de les educadores, que normalment té relació amb l'exigència en el compliment

de les normes. Hi ha casos en què la difícil situació en què es pot trobar la població immigrada provoqui aquesta situació, però en d'altres pot respondre a un intent d'aprofitar-se de la mala consciència dels educadors amb l'objectiu de quedar exempt del compliment d'una norma.

- **Actituds de rebuig de les famílies autòctones:** l'escassetat de places als centres públics d'educació infantil es converteix en una causa de tensió entre famílies autòctones i immigrades. Hi ha famílies que creuen que el procediment d'admissió d'alumnes afavoreix la població immigrant, a la qual fan responsable de la manca de places. El problema és l'escassa inversió pública en institucions d'educació infantil i no pas el fet que uns infants ocupin unes places destinades a uns altres.

1.1.4 Estils educatius de la família

La manera com els pares i les mares eduquen té una importància cabdal en el desenvolupament dels infants. Les pràctiques educatives familiars són molt diverses i es diferencien en quatre dimensions fonamentals:

- **Grau de control.** Els pares exerceixen un control sobre els seus fills per influir en el seu comportament i inculcar-los una sèrie de valors, conductes, etc. Amb aquesta finalitat utilitzen diverses estratègies:
 - Afirmació del poder: és utilitzat pels pares quan, davant la transgressió d'una norma per part dels fills, fan ús del càstig físic, amenaces, o priven l'infant d'objectes o guanys materials.
 - Retirada de l'afecte: després d'un mal comportament els pares expressen el seu enuig o desaprovació a través de conductes com ignorar el fill, negar-se a escoltar-lo o parlar amb ell, manifestar-li sentiments negatius ("ja no t'estimo"...).
 - Inducció: és una tècnica que utilitzen els pares quan obliguen el fill a reflexionar sobre els seus actes, fent-li considerar els efectes que s'han derivat del seu comportament.

El control dels pares

El control dels pares es pot manifestar d'una manera consistent, quan les normes que s'apliquen no canvien d'un dia per l'altre, o d'una manera inconsistent, quan les normes canvien depenent de l'estat d'ànim dels pares per causes alienes a la situació, és a dir, el que avui és motiu de càstig, demà no ho és o fins i tot és motiu de lloança. Aquest ús arbitrari del poder per part dels pares té efectes negatius en el desenvolupament dels infants, ja que no entenen quina acció és la correcta.

- **Comunicació pares-fills.** Les relacions entre pares i fills poden ser:
 - Amb un alt nivell de comunicació: els pares utilitzen el raonament per obtenir la conformitat del seu fill, expliquen les raons que han motivat una mesura disciplinària (un càstig) o que poden motivar-la,

demanen la seva opinió sobre assumptes de la vida familiar, els animen a expressar els seus arguments...

- Baix nivell de comunicació: els pares acostumen a no consultar als seus fills pel que fa a les decisions sobre temes que els afecten, no expliquen el perquè del seu comportament o utilitzen la tècnica de la distracció en comptes d'abordar directament un problema enraonant amb el fill.

- **Exigència de maduresa.** Els pares poden actuar de dues maneres:

- Alt nivell d'exigència: són aquells pares que animen els seus fills a posar en funcionament el màxim de les seves capacitats en tots els aspectes (socials, intel·lectuals...), els estimulen perquè siguin autònoms i prenguin decisions per sí mateixos.
- Baix nivell d'exigència: els pares no plantegen reptes o exigències als seus fills, subestimen les seves competències, ja que no els creuen capaços de fer determinades tasques.

- **L'afecte en la relació.** Els pares afectuosos són aquells que demostren (ho fan explícitament) interès i afecte pels seus fills i per tot el que implica al seu benestar físic i emocional. Són sensibles als seus estats i necessitats emocionals, mostren orgull pels seus èxits i interès pels desigs i preocupacions dels seus fills.

Els estils educatius dels pares

Si es combinen les quatre dimensions –grau de control, comunicació pares-fills, exigència de maduresa i afecte en la relació– es poden diferenciar **tres tipus de patrons educatius** dels pares que denominarem estils educatius.

Els estils educatius són conjunt d'idees, creences, valors, actituds i hàbits de comportament que els pares mantenen respecte a l'educació dels seus fills.

Cal dir que és molt difícil que un pare o una mare encaixin al 100% en algun d'aquests patrons, ja que la seva actuació és menys estereotipada del que suggereix la classificació que us proposem, però el comportament educatiu de la majoria dels pares i mares es pot incloure en algun d'aquests estils.

Pares i mares autoritaris. Dedicuen molts esforços a influir, controlar i avaluar el comportament dels seus fills, d'acord amb unes rígides normes preestablertes. Donen molta importància a l'obediència a la seva autoritat i utilitzen preferentment el càstig per corregir la conducta dels seus fills, sense escoltar les seves raons. No faciliten el diàleg i, a vegades, el rebutgen com a mesura disciplinària (“fins que no canviis no em tornis a dirigir la paraula”). Sovint l'única explicació que donen és del tipus “perquè jo ho dic”.

Els pares autoritaris presenten alts nivells de control i exigències de maduresa i baix nivell de comunicació amb poc afecte explícit. Els fills de pares autoritaris

tendeixen a ser obedients, ordenats i poc agressius a casa seva, però també més tímids i menys tenaços. Solen tenir una pobra interiorització dels valors morals i tendeixen a actuar motivats per les conseqüències sancionadores que imaginem que es poden derivar de la seva conducta. En les relacions amb els seus iguals rarament porten la iniciativa i no solen manifestar expressions d'afecte.

Si aquest estil continua passats els anys preescolars, poden aparèixer comportaments antisocials. El càstig físic pot generar conductes agressives. Els fills poden veure en els seus pares agressius un model a imitar, i és freqüent que siguin dòcils en el context familiar, però agressius en altres ambients (escola, grup d'iguals), encara que no es pot dir que tots els comportaments agressius es poden atribuir a aquesta causa. Són infants amb baixa autoestima, una forta dependència dels altres i no se senten capaços d'assolir l'èxit per si mateixos. La falta de comunicació en el si de la família fa que els fills tendixin a ser poc alegres, aprensius, fàcilment irritables i vulnerables a les tensions.

Quan els pares no posen ordre, els fills tenen dificultats a assumir responsabilitats

Pares i mares permissius. Els pares en aquest model tenen, en general, una actitud positiva davant el comportament dels seus fills, els accepten i utilitzen poc el càstig. Acostumen a consultar-los en les decisions que els afecten, però no els exigeixen responsabilitats ni ordre. Sovint no imposen normes en la vida quotidiana i deixen als fills autoorganitzar-se (temps per veure la televisió, l'hora d'anar al llit).

Els pares permissius mostren baixos nivells de control i exigència de maduresa i alts nivells de comunicació i afecte. Els fills, pel baix nivell de control i exigència de maduresa, tenen dificultats per assumir responsabilitats i controlar els seus impulsos, solen ser immadurs i amb baixos nivells d'autoestima, però tendeixen a ser més alegres i vitals que amb l'estil autoritari.

Pares i mares democràtics. Controlen els seus fills i dirigeixen la seva conducta, però tenen en compte les seves opinions, sentiments i capacitats. Els animen i eviten, dins del que és possible, recórrer al càstig, són sensibles a les peticions d'atenció dels seus fills, encara que això no vol dir que siguin indulgents. Expliquen les raons quan han d'aplicar una mesura sancionadora i poden canviar de postura si els convencen les raons del fill. Justifiquen els comportaments que demanen als seus fills no per les conseqüències sancionadores que es podrien derivar, sinó pel valor en si mateix d'aquest comportament (no diuen "si no menges fruita no tindràs xocolata per berenar", sinó "has de menjar fruita perquè el teu organisme la necessita per estar sa").

Els pares democràtics presenten alts nivells de control, d'exigències de maduresa, de comunicació i afecte explícit. Aquest patró educatiu és el que ajuda a formar fills i filles amb les característiques més desitjables a la nostra cultura: tendeixen a tenir un grau elevat d'autocontrol i autoestima, són capaços d'afrontar situacions noves amb iniciativa i confiança i són persistents en les tasques que comencen. Les relacions amb els seus iguals són nombroses i gratificants. Interioritzen els valors en els quals se'ls ha educat i tendeixen a jutjar les conductes no només per les conseqüències que se'n deriven, sinó tenint en compte el perquè d'aquelles.

1.1.5 El cicle de vida familiar

El projecte vital de la família és un procés en el qual la convivència es va renovant i adaptant cada dia a les noves dimensions de la realitat diària. Passat, present i futur marquen i defineixen la vida familiar. La família està afectada per un espai temps i el cicle vital propi de cada persona (els fills neixen, creixen, se'n van...) que poden comportar des d'alegries fins a moments o situacions de crisi a la llar (vegeu la figura 1.2). Per tant, podem considerar el cicle de vida familiar des d'aquesta perspectiva vital.

FIGURA 1.2. El naixement dels fills és una etapa clau del cicle de vida familiar

L'últim moment de l'etapa d'expansió...

... està marcada per l'adolescència, una edat difícil per a pares i fills, en què cal equilibrar els models de relació i normatiu a una nova forma de fer que permeti un espai de creixement i llibertats per a l'adolescent però sense la pèrdua de control parental.

L'estudi clàssic de les **teories del cicle de vida familiar** estan centrats en les famílies nuclears, que es divideixen en tres etapes:

- **Etapa I. La constitució o etapa prefilial** es caracteritza per la tria de la parella, per passar al matrimoni o a la parella de fet. És el moment de saber i aprendre a viure i convida, a resoldre les problemàtiques de la vida diària (resoldre l'economia, la distribució de tasques, la conjunció d'idearis, l'establiment de normes comunes...).
- **Etapa II. L'expansió o etapa filial** és el moment en què neixen els fills i entren a l'escola. Aquesta etapa es caracteritza pels forts canvis. L'atenció i cura d'un infant esdevenen complexes i fan que la parella perdi llibertats i hagi de renunciar a aspectes i projectes individuals i de parella. Sovintegen les situacions de crisi en aquesta etapa que els obliguen a replantejar la forma de vida diària i la reestructuració de les normes de convivència que tenien plantejades. L'accés al centre escolar dona un respir a la parella,

però a la vegada suposa nous canvis en la vida diària. És un moment de reestructuració de normes i maneres de fer a fi d'adequar-les a l'escola, i és un moment d'ampliació de les relacions, ja que és freqüent entrar en contacte amb els pares dels companys dels fills i moltes vegades impliquen una ampliació de la xarxa d'amistats. L'últim moment d'aquesta etapa ve marcat per l'adolescència. Es tracta d'una etapa difícil per als pares i els fills, en què cal equilibrar el model de relació i el model normatiu a una nova manera de fer, que permeti a l'adolescent un espai de creixement i llibertats, però sense que hi hagi pèrdua de control parental.

- **Etapa III.** La **reducció** és una etapa que es caracteritza per la marxa dels fills de la llar que aleshores deixa la parella novament sola. És un moment de retrobament de la parella, de poder-se dedicar a les aficions, viatges, fer cursos... han de tornar a replantejar-se la vida conjunta, tot superant el que es coneix com a **síndrome del niu buit**, és a dir, el **buit sentimental** que deixa el fet de no tenir els fills a casa. En aquesta etapa és previsible que sorgeixin situacions de crisi, i en aquesta etapa és habitual que hi hagi un trencament de la parella.

Les etapes I, II i III són successives i s'influeixen entre sí i és normal que, sovint, es caracteritzin per situacions de crisi que es poden preveure i, per tant, superar. Avui, però, ens enfrontem a nous models de família, a noves estructures i noves maneres de fer que, fins i tot, poden partir d'una nova forma de cicle de vida familiar. Cal esperar, així doncs, que en un futur proper hi hagi estudis que se centrin en aquesta nova dimensió.

Quan la parella arriba a la vellesa, normalment incorpora un nou paper, el de ser avis. És una etapa en què retornen les il·lusions i, sovint, els pares convertits en avis passen a ser un gran suport per als fills i un referent per als néts (vegeu la figura 1.3). Però a mesura que es van fent grans esdevenen més dependents i necessiten més atenció per part dels fills, i per aquestes raons sorgeix un nou replantejament de les formes de fer amb pensaments d'actuació davant la malaltia i la mort.

FIGURA 1.3. La funció d'avi és una etapa vital en la vellesa

1.1.6 Identificació de les situacions de risc social en famílies. Prevenció

Una família és funcional quan busca el creixement i el benestar de tots els membres, ha assumit els rols que li pertocquen i és capaç d'evolucionar en el propi cicle vital, integrant a la vegada la xarxa social i mantenint una sèrie de vincles interiors i exteriors.

Com ja s'ha vist, un canvi d'etapa comporta situacions de crisi normals en els processos vitals, però també una situació inesperada (una desgràcia) pot comportar situacions de desequilibri greus dels quals la família tingui seriosos problemes per recuperar-se.

Quan es parla de crisi familiar, normalment es fa referència a qualsevol situació de desequilibri produïda per canvis, dificultats o amenaces que es deriven de factors de desenvolupament, del pas d'una etapa (infància, adolescència, adultesa, vellesa) o bé de factors accidentals. Aquesta crisi no s'ha d'entendre com un fet negatiu, sinó com una forma de superar situacions donades.

Les crisis difícils superar són aquelles que tenen un impacte molt desfavorable en la família i un cost considerable per la salut, i tenen a veure amb fets de situació o accidentals com pot ser un divorci o una mort, que podem classificar en:

- Fets **desorganitzatius**, que dificulten la dinàmica familiar com, per exemple, la infertilitat en la parella, els accidents, les malalties psiquiàtriques o les discapacitats cognitives...
- L'**increment familiar**: la incorporació de nous membres a la família com, per exemple, per adopció o pe l'arribada de parents...
- **Desmembrament familiar**: quan es produeixen separacions o la pèrdua d'algun membre de la família, per exemple, amb la separació, el divorci, l'hospitalització, la mort, l'emigració...
- Fets **desmoralitzadors**: situacions que trenquen amb els valors i les normes familiars com, per exemple, l'internament en una presó, actes delictius i la delinqüència, l'alcoholisme o les infidelitats...

La superació de qualsevol fet que afecti la dinàmica familiar depèn de la vivència que es té dels fets i de la capacitat de la resolució familiar. Heu de pensar que un fet en sí mateix no té per què comportar una crisi; tot dependrà del significat que la família atorgui al fet perquè acabi esdevenint un factor distorsionant, així com també dels propis recursos de què la família disposi per superar-lo.

En aquest punt entenem com a recurs de superació familiar la cohesió, la flexibilitat, la permeabilitat i el recolzament social. La cohesió l'hem d'entendre com l'expressió d'afecte, confiança i recolzament mutu entre els membres familiars que permetrà afrontar positivament qualsevol situació. La flexibilitat facilitarà posar en joc noves normes, regles i potser també noves assumpcions de rols per

No s'ha d'oblidar que el benestar dels infants és un indicador significatiu d'una societat sana

poder enfrontar i adaptar-se a la nova situació. La permeabilitat és la capacitat de poder-se obrir cap a altres institucions socials la qual cosa els permetrà poder demanar ajut tant a amistats com a altres grups socials i institucionals propers (per exemple el metge de família). En quant al recolzament social, és quan s'accedeix a la xarxa de serveis institucionals, grups de suport o grups de persones, com a sistema d'ajut i suport per als membres de la família.

Les crisis familiars formen part doncs de les dinàmiques diàries, i a la vista dels fets exposats, impliquen un procés d'evolució. El que cal és ser conscient de les situacions de conflicte i poder prevenir aquelles que puguin derivar en una situació no desitjada. En general, aspectes com l'excés de permissivitat, l'autoritarisme, la utilització dels fills en les disputes, intervencions externes en la dinàmica familiar (germans, avis que desautoritzen als pares, intromissió en els assumptes de parella...) són problemes que es donen diàriament, però l'establiment de límits i una jerarquizació clara estalviarà molts conflictes. També serà important que sàpiga relativitzar certes situacions (és normal que els avis mimin als infants) i adaptar-se a les noves circumstàncies (s'ha de deixar anar al fill, el fa autònom, s'ha d'integrar, si escau, nous membres familiars...) sense perdre de vista el fet que hi ha tot un procés evolutiu i diferents etapes que cal anar passant en el cicle de la vida familiar.

El terme família multiproblemàtica...

... fa referència a un tipus de configuració familiar caracteritzada per una situació de desemparament, falta de suport, dèficits socials i culturals, i una clara tendència a la desorganització i al caos, tant en els papers o "rols" com en les conductes, així com en les seves relacions.

1.2 Les famílies multiproblemàtiques

Durant dècades, les famílies i els individus pobres, marginals i de problemàtica de diversa índole recorrien a la beneficència en busca d'ajut i suport per a la supervivència. Al segle XVIII, pobres i bojos van ser tancats. No va ser fins a finals del segle XIX i començaments del segle XX quan les mirades científiques es van fixar en la marginalitat. Aleshores van néixer conceptes com el d'**anomia**, que defineix la incapacitat de l'ésser per assumir i integrar normes (Émil Durkheim, 1897), i la definició de diferents patologies de la personalitat en aquells individus marginals o inadaptats. Aquestes patologies comportaven una sèrie de problemàtiques (alcoholisme i drogues, abandonament infantil, maltractaments, delinqüència...) que impossibilitaven l'adaptació social. Poc a poc, va arribar la llum a la comprensió dels problemes associats a la marginalitat i, en la Segona Guerra Mundial es relacionen neurosis traumàtiques amb les patologies psiquiàtriques amb la pobresa i la marginació.

A mitjans del segle XX, es comença a delimitar el terme família multiproblemàtica, però prenent com a referència aquelles famílies que tenen un baix nivell socioeconòmic. Posteriorment, a partir de les anàlisis de les diferents situacions, es van descriure certes conductes i problemàtiques que freqüentment es donaven en aquestes famílies: l'alcoholisme, les drogodependències, els maltractaments, l'abandonament dels infants, la delinqüència...

1.2.1 El context de desenvolupament i configuració

El context on es desenvolupa la família multiproblemàtica es caracteritza per la manca d'atenció i cura dels pares envers els fills i la pròpia parella. Hi ha una deficiència funcional de les activitats de nutrició, de socialització (tant pel que fa a les pautes, com a la manca d'escolarització), d'expressió... En general hi ha mancança de competències socials, cognitives, etc. que implica greus trastorns d'adaptació així com la presència de comportaments delictius, l'alcoholisme i les toxicomanies.

Si analitzem les característiques podem veure com, socialment, hi ha una privació econòmica i cultural que comporta factors de risc com la misèria i altres conductes o comportaments poc adequats per la manca de competències socials.

Una característica habitual és que no hi hagi un control dels embarassos ja que la dona ho viu com una forma de solució de problemes, per demostrar que encara hi ha un vincle afectiu, com a defensa davant de la violència, per poder relacionar-se amb altres dones... però, en realitat, la situació acaba empitjorant i la dona s'ha d'enfrontar tota sola a la càrrega familiar, la qual l'aboca a la dependència institucional i, en general, a la manca de treball o a fer treballs esporàdics...

Tot aquest conjunt de coses té efectes directes sobre les condicions de vida: la misèria i la precarietat agreugen la desorganització familiar. És freqüent que infants, adults i joves comparteixin el mateix jaç per dormir, que no hi hagi una norma pel que fa als horaris... Les entrades de diners no es poden preveure ni és possible fer una programació coherent de l'economia familiar perquè sovint els diners provenen de subsidis (utilitzen els fills per fer demandes socials i econòmiques) o d'activitats il·legals. Els diners, a més a més, sovint no s'empren amb lògica i, en lloc d'anar a comprar el menjar del mes, es compren una televisió d'últim model.

Tots aquests fets que caracteritzen la família multiproblemàtica es poden agrupar en tres elements bàsics (Cancrini 1997, pàg. 48-49):

- Presenta dos o més comportaments anormals de manera constant i suficientment greus com perquè sigui necessària una intervenció.
- Els adults tenen un dèficit seriós d'habilitats funcionals i expressives. Les primeres comporten mancances en la subsistència i les segones comporten problemàtiques afectives i culturals.
- Dependència crònica de la xarxa de serveis socials.

Aquests elements caracteritzen un estil propi de fer i relacionar-se, que afecten o poden afectar diferents membres de la família. Aquests estils es veuen afectats per diferents problemàtiques que poden donar-se a la vegada, alternar-se o rellevar-se. L'alcoholisme, la prostitució, el maltractament, l'abús, delinqüència, el fracàs escolar, etc. acostumen a ser habituals. Això fa que conformin una sèrie d'identitats familiars que caracteritzen les diferents modalitats de famílies:

- **Famílies aïllades:** la soledat és el tret que les defineix, no tenen cap suport de la família extensa.
- **Famílies excloses:** han quedat fora del context parental, institucional i social, situació que es dona en les classes mitjanes-altes.
- **Famílies suborganitzades:** hi ha una desestructuració important en els papers o rols familiars sobretot en els parentals (per exemple, els fills fan de pares, s'encarreguen de l'organització de la compra, de la cura dels germans petits...).
- **Famílies asocials:** el desviament social és el que les defineix (delinqüència, prostitució, baralles...).
- **Famílies desorganitzades:** les relacions interpersonals, les diferents formes de comunicació interpersonals són precàries i limitades, falta d'intercanvi d'informació, manca d'expressivitat emotiva, limitació de l'experiència cognitiva...

Les configuracions de les famílies problemàtiques són quatre:

- **Pare perifèric:** es caracteritza per mantenir una relació familiar esporàdica i per tant, té un paper secundari en la família, en especial des d'un punt de vista afectiu i econòmic. En general, té un nivell d'instrucció i de competències baix. És freqüent que estigui a l'atur, o bé faci feines precàries, o que pertanyen a la subocupació, la qual cosa comporta que hagi de fer feines que el mantenen molt temps fora de casa.

Les famílies de pare perifèric

Els esdeveniments estressants (atur, conflictes familiars o de parella) duen la persona del pare a abandonar la seva posició familiar i és habitual trobar que beu quan té un problema en lloc d'enfrontar-lo i buscar-hi una solució (alcoholisme, toxicomanies). De cara als fills, la figura paterna, tant des del punt de vista afectiu com en qualitat de figura de referència per a l'infant, és precària.

A més, els fills veuen com un fet normal la manca de relació, de cooperació mútua a la parella i accepten que el paper masculí no té res a veure amb la família. El model masculí no existeix en els nois i solen associar la masculinitat a la violència. Sovint aquests fills acaben essent traficants, líders de bandes, etc.

- **Parella inestable.** Els matrimonis de curta durada formats per parelles molt joves defineixen aquesta tipologia. A causa de la pròpia joventut, no han pogut tenir prou recursos econòmics ni d'habitatge per poder tirar la família endavant. A més, es barregen sovint problemes d'inadaptació escolar, conductes problemàtiques, toxicomanies, en un o bé en els dos membres de la parella, i amb els fills, mantenen una relació confusa i conflictiva. Aquests infants sovint passen a la família extensa (normalment els avis) o bé acaben en centres d'acollida.
- **Dona sola.** Aquest tipus es defineix per dones de classe social i cultural modesta que prenen la decisió de criar tot soles els fills que han tingut de

parelles anteriors amb les quals no han pogut generar cap relació estable. En aquests casos la cura dels fills sol ser precària atès que sobreviu de l'economia submergida o de l'exercici de la prostitució. Tot aquest conjunt l'aboca a ser una demandant de serveis socials, els quals donen suport a la mare i en especial als fills. En primer lloc, s'intenta que sobrevisquin en condicions amb la mare, però si no és possible s'opta per l'acolliment dels infants mentre la mare es reorganitza la vida.

- **Família petrificada.** Un fet traumàtic o imprevist (mort dels pare o de la mare, o d'un fill, un accident que deixa un fill discapacitat, viure un atemptat...) modifica dràsticament el funcionament del sistema familiar. Aquest fet els bloqueja i els impedeix afrontar la situació i elaborar el propi procés de dol. Es donen comportaments repetitius i circulars, es modifiquen els rols familiars i dona com a resultat una incapacitat funcional.

1.2.2 Infants i famílies multiproblemàtiques

Els infants que es desenvolupen en una família multiproblemàtica viuen situacions complexes i sovint marcades per la precarietat, el caos i la violència. Per tant el seu procés de socialització estarà marcat per una sèrie de trets propis:

- No hi ha regles establertes que puguin interioritzar-se.
- Els pares no segueixen un patró previsible en els comportaments dels fills. Aquestes són arbitràries i aleatòries.
- El control consisteix en la inhibició de la conducta de l'infant.

En conseqüència, l'infant associa que el comportament està relacionat amb el poder i no té clar quines són les normes per comportar-se atesa la manca d'instruccions. En aquest cas es tracta d'infants que no esperen ser escoltats i que es comuniquen per mitjà de pseudodiàlegs. Infants que tenen comportaments no verbals i paralingüístics elevats (crits, plors...), i les relacions entre iguals o entre germans es caracteritzen per les amenaces i les comparacions. Són infants que conceben el món com un lloc perillós.

Aquests infants sovint necessiten suport psicoterapèutic, però com a educadors o educadores infantils haureu de saber portar les situacions comunicatives i emocionals que puguin donar-se a l'aula:

- Davant les situacions d'hostilitat, tristesa, ansietat... heu de poder calmar les emocions que segur interferiran en el funcionament diari.
- Facilitar espais cognitius que estimulin noves idees, nous conceptes i percepcions.
- Posar límits a les accions impulsives amb normes clares.

- Reforçar els comportaments positius.

Valoració, afecte, cura, tendresa seran les dosis diàries que heu d'aplicar sense oblidar, però, que els infants aprenen en el sí de la família normes i valors, que són els que donen sentit a la seva vida, i en aquest cas el centre serà un puntal, ateses les mancances i les característiques de les famílies multiproblemàtiques.

1.2.3 El maltractament: anàlisi de causes i factors

Tot i viure en el primer món i gaudir d'una societat de consum, que pot ser l'enveja dels milers de persones que passen cada dia la frontera des dels països pobres als països benestants, aquest fet només és un miratge ja que es pot comprovar com aquí també hi ha el que es denomina un "quart món" o bosses de pobresa i d'exclusió social.

La mateixa societat és la que genera aquestes bosses de pobresa i marginació en demanar, cada vegada més, una major adaptabilitat als constants canvis que genera el mercat de treball. Si un no és competitiu o no es té una bona formació, o unes bones condicions físiques i de salut, és difícil la promoció laboral i és probable que s'entri en una situació de precarietat laboral crònica.

En les societats benestants, aquest quart món el formen persones o grups familiars que, per la seva situació personal o social, tenen un difícil accés als canals de formació, de treball, d'habitatge o a qualsevol altre aspecte que pugui fer-los millorar les seves condicions de vida, i no poden sortir-se de la situació de marginació i d'exclusió en què es troben per sí mateixos, malgrat el fet de viure en aquesta societat benestant.

L'aparició de las bosses de pobresa i marginació fa créixer la importància de la intervenció preventiva en les situacions de risc d'exclusió social, principalment en col·lectius que són tan vulnerables com els infants.

Es tracta de trencar el cercle viciós de les dinàmiques familiars que van generant situacions de marginalitat. Dinàmiques que poden passar d'una generació a l'altra si no s'intervé. Per poder fer aquesta intervenció preventiva cal conèixer abans quins són els contextos que generen un potencial risc d'exclusió dels menors i quins són els factors en què es pot incidir, des de la xarxa familiar o veïnal, les institucions socials d'ajuda formal (escola, serveis socials o altres) o les organitzacions d'ajuda informal (centres d'esplai, associacions de veïns, etc.).

El coneixement dels factors de risc que poden comprometre el desenvolupament integral dels menors serveix als diferents professionals per detectar els problemes en la seva fase inicial i intervenir en la família i/o en l'entorn, i modificar aquestes condicions de marginalitat.

Es tracta d'evitar que les situacions es facin cròniques i acabin arrossegant l'infant a l'exclusió social. Per fer-ho possible, es imprescindible la sensibilització de tots els recursos de la xarxa social i educativa respecte als infants en situació de risc i la

recerca de mitjans que afavoreixin una millor integració en la comunitat tant dels pares com dels infants.

Per evitar la cronificació de la marginalitat cal integrar els infants en les xarxes de socialització normalitzades com poden ser l'escola, els esplais o altres recursos de l'educació no formal i, alhora, ajudar els pares a millorar les seves responsabilitats i funcions en l'exercici de l'atenció a les necessitats dels infants, des de les físiques fins a les emocionals o les educatives.

1.2.4 Detecció de situacions de maltractament

Quan es parla de marginació i es fa en referència als menors ens estem referint a l'infant que, per raons del context on es desenvolupa, pateix carències greus en diferents aspectes que l'impedeixen desenvolupar-se íntegrament com a persona.

Les causes de la marginació social no són, en general, úniques, sinó que depenen de múltiples factors que s'interrelacionen entre si i configuren una situació multiproblemàtica, en el si de les famílies. Aquests factors de risc són els que, com a educadors, ens cal conèixer per poder intervenir de manera preventiva i contribuir a evitar les conseqüències que puguin tenir en el desenvolupament de l'infant.

En aquest sentit, és interessant i útil conèixer l'informe que realitza l'Institut d'Infància i Món Urbà (CIIMU) *Infància, famílies i canvi social a Catalunya*, que, el 2004, va dedicar el segon capítol a la infància en **situació de risc social**.

Les situacions de risc social:

“són aquelles situacions en les quals un determinat factor de risc, o la concurrència de diferents factors, donen lloc a situacions que impedeixen oferir una atenció adequada a una nena o un nen, i que poden afectar el seu desenvolupament personal i social.”

Infància, famílies i canvi social a Catalunya (2004, pàg. 225.)

L'informe analitza els problemes que presentaven les persones que van ser ateses pels serveis socials d'atenció primària (SSAP), i destacava entre les causes més freqüents i en aquest ordre d'atenció les següents:

- La precarietat econòmica
- La salut
- Les causes socials
- Els problemes personals i laborals
- L'habitatge

- Les causes jurídiques i legals
- Les escolars

Precarietat econòmica. Moltes vegades la precarietat econòmica és deguda a la falta de recursos personals i a la poca capacitat laboral i formativa de les persones que fan la demanda als SSAP. Segurament, si busqueu més, trobareu que les persones ateses sovint han de recórrer a activitats il·legals, a l'economia submergida o a les institucions socials de la zona per a la supervivència diària.

Problemes de salut. La manca de salut és un condicionant important a l'hora d'afrontar les dificultats de la vida i, de vegades, encara que no sigui la causa directa de la marginació, va accentuant les desigualtats fins a l'exclusió total, principalment quan hi ha problemes de salut mental, per la gran estigmatització social que encara envolta aquest tipus de malalties. El grans problemes de salut es poden agrupar en:

- La manca d'autonomia funcional
- Les malalties orgàniques cròniques
- Els trastorns mentals
- La demència

Els motius socials. Els motius socials són la tercera causa més atesa pels serveis socials i, per tant, les que afecten més directament els infants. Si atenem l'estudi elaborat pel CIIMU, aquestes causes corresponen a:

- Absència permanent de membres familiars
- Desatenció infantil
- Maltractament
- Abús sexual
- Explotació infantil

Altres tipologies que poden tenir també una incidència important en infants i adolescents són:

- Conjuntura temporal problemàtica
- Desestructuració
- Aïllament social
- No tenir la llar en condicions

Els principals indicadors de risc social, que els autors d'aquest estudi detecten en les memòries dels equips d'atenció a la infància i a l'adolescència (EAIA) són referits a la infància:

- Negligència o abandonament
- Maltractament psíquic o emocional
- Maltractament físic
- Submissió sexual

Amb relació als indicadors que afecten els progenitors, figuren els següents:

- Incapacitat educativa dels pares
- Drogodependència
- Conductes inadequades
- Insuficiència de recursos materials
- Absència d'una llar
- Malaltia mental
- Orfanat
- Abandonament

Problemes personals i laborals. Avui dia, el mercat laboral exigeix una gran qualificació. Si un no té una bona formació, o disponibilitat per entrar en un mercat altament competitiu, està condemnat a fer treballs precaris o a engrossir les llistes de l'atur. La precarietat laboral continuada augmenta les condicions de pobresa i d'exclusió social. En aquesta situació, les dones quedarien en la pitjor situació, o bé aquelles persones que tenen un handicap com pot ser el consum de drogues, el fet d'haver estat a la presó, patir una malaltia crònica o psíquica entre d'altres.

Precarietat en els habitatges. La precarietat en els habitatges també és una causa de demanda d'ajuda. Moltes vegades els habitatges no estan en condicions per viure-hi. Poden ser antics, sovint amb uns lloguers molt desproporcionats, en condicions de contractació poc clares, de rellogats, etc. Condicions totes que dificulten l'organització i la neteja.

Les causes jurídiques i legals. Les problemàtiques de la drogoaddicció, del tràfic de drogues, de delinqüència, de prostitució... són presents en un gran nombre d'estructures familiars desorganitzades i la seva incidència en la intervenció dels serveis socials és representativa tant de la marginació com de l'exclusió que pateixen moltes famílies, ja que representen la primera causa de dificultats a l'hora d'incorporar-se a una ocupació reglada.

Les causes escolars. Les causes escolars d'intervenció dels serveis socials a les quals es refereix l'informe del CIIMU són:

- Manca d'escolarització obligatòria
- Absentisme escolar

- Fracàs escolar
- Retard
- Altres problemes d'escolarització

Causes que poden abocar a l'exclusió del sistema escolar i en conseqüència també a la marginació.

L'absentisme escolar. Com es desprèn de les dades de l'estudi del CIIMU, les causes objecte d'atenció social i que poden portar a la marginació i l'exclusió sovint estan interrelacionades entre sí com una teranyina, i van de les dificultats personals a les familiars i aquelles que en pateixen les conseqüències més greus són els més vulnerables, els infants. La nostra societat està organitzada sobre la família. Aquesta té l'encàrrec de vetllar pels fills, alimentar-los, educar-los i procurar-los una formació integral.

"No hem d'oblidar que l'exclusió formativa pot provocar altres tipus d'exclusions i que pot dificultar a les persones poder sortir dels processos de marginació en els quals es troben immersos. La manca de preparació comporta haver de desenvolupar tasques laborals poc reconegudes i amb poca regulació laboral. A més, les empreses d'inserció 'no reben ajudes adequades' i generen treball en precari i amb poques possibilitats de poder reunir, en poc temps, els requisits de formació i de competències personals que requereix el mercat laboral. S'entra així en un cercle del qual és difícil sortir-ne: treball en precari, sous baixos, necessitat de fer més d'una feina, dobles jornades i desajust d'aquestes jornades amb els horaris escolars, pocs recursos econòmics per molts esforços personals, dificultats per poder tenir un habitatge en aquestes condicions, cansament, poca alimentació, estrès personal i familiar, dificultats relacionals..."

Infància, famílies i canvi social a Catalunya (2004, pàg. 232).

La família ofereix a l'infant: afecte, aspecte que contribueix al desenvolupament de l'afectivitat i per tant a l'equilibri de la seva personalitat; seguretat i protecció, i això vol dir la capacitat de fer front als problemes, i models de relació (amb les altres persones, amb les institucions...)

Tot això constitueix la base de la seva personalitat. Si el que rep és deficient, la seva identitat futura (personalitat) se'n ressentirà i pot esdevenir un adult conflictiu i, per tant, és possible que acabi sent marginat.

La separació d'una font personalitzada i estable d'afecte provoca problemes en el procés de maduració i de personalitat de l'infant. Les situacions de carència o manca d'estímul afectius provoquen alteracions importants en l'àrea social (vivències, construcció de l'individu respecte als altres).

La pedagoga M. Carmen Comelles, al seu article sobre famílies multiproblemàtiques, es refereix a les característiques més comunes de l'entorn social en què es desenvolupen aquest tipus de famílies i assenjala una sèrie d'indicadors de risc significatius i que tenen a veure amb els valors socials i personals que es transmeten en aquests contextos familiars:

- **Cultura de la immediatesa:** És que és important és guanyar diners, sense massa esforç i d'una manera ràpida. El que és important és sobreviure.

- **Privació i carència.** No satisfacció de les necessitats psicològiques, educatives, socials o culturals. Descoratjament.
- **Inconstància.** Desorganització de la vida quotidiana.
- **No intimitat.** Dificultat per a la diferenciació i individualització dels membres. No s'elaboren sentiments de propietat.
- **Dificultats per planificar** el futur a mitjà o llarg termini.
- **Passivitat.** Absència de projecte familiar: manca estimulació i motivació per millorar, no expectatives.
- **Context actuant i no pensant:** Satisfacció ràpida dels desitjos, impulsivitat interior, compartiment basat en l'acció i no en la reflexió:
- **Model d'identificació extern,** pobre, i amb l'autoestima i l'autoconcepte baix.
- **Context perillós:** constant alerta, defensa, increment de la tensió personal, contínuament llegint les possibles situacions de perill.
- **Desconfiança del món extern i de la gent:** disminució de la seguretat interna i externa, el món és amenaçant.
- **Funcionament adultista.** Funcionament i interès dels adults com a prioritaris, en detriment dels interessos dels infants.
- **Potencien actituds submisses,** que perpetuen la dificultat d'autonomia, o bé actituds superficials en funció del benefici que proporcionen.
- **Maca d'adults de referència** com a figura d'afecció.
- **Relativisme normatiu.** O bé no hi ha regles fixes, o bé no coincideixen amb les socials: confusió en la manera adequada de comportament, entre allò bo i allò dolent, entre el que és lícit i el que és il·lícit, o el que és legal o il·legal: patrons socials desorganitzats.
- **Desesperança i desil·lusió.** Actituds reactives o depressives.
- **Desconfiança envers a que ve de fora** i tot el que és diferent. En no haver intercanvi amb altres sistemes externs, no es poden reavaluar les actituds, els comportaments i les creences, i es dificulta l'adaptació en altres medis: no hi ha un aprenentatge interactiu, i es desconeixen els codis de comunicació i socials, més enllà del seu propi context i la família, reducció del camp de participació i d'acció social: inseguretat personal en l'actuació.
- **Baixa autoestima personal.** Absència o manca de confiança en les pròpies capacitats i possibilitats personals. Els sentiments negatius produeixen accions negatives.

Encara podeu complementar l'observació de situacions de risc pel desenvolupament integral dels infants, amb l'instrument del programa de millora del sistema d'atenció social a la infància del Ministeri espanyol de Afers Socials que es basa en la taxonomia de necessitats bàsiques (veure la taula 1.2).

TAULA 1.2. Taxonomia de necessitats bàsiques

Tipus de necessitat	Característiques
Necessitats fisicoBiològiques	<p>Alimentació: desnutrició</p> <p>Temperatura: fred a la vivenda, humitat, manca de vestit i calçat</p> <p>Higiene: brutícia, paràsits</p> <p>Son: lloc inadequat per dormir, sorolls ambientals</p> <p>Activitat física, exercici i joc: immobilitat corporal, absència de joc i d'espai</p> <p>Protecció de riscos reals: accidents domèstics, càstigs físics, agressions...</p> <p>Salut: manca de control, provocació de símptomes, no vacunació...</p>
Necessitats cognitives	<p>Estimulació sensorial: manca d'estimul·lació lingüística</p> <p>Exploració física i social: no tenir recolçament en l'exploració, entorn pobre...</p> <p>Comprensió de la realitat física i social: no escoltar, no respondre, mentir, visió pesimista</p>
Necessitats emocionals i socials	<p>Seguretat emocional: rebuig, ausència, no respondre</p> <p>Xarxa de relacions socials: aïllament social, impossibilitat de contactar amics</p> <p>Participació i autonomia progressiva: dependència</p> <p>Curiositat, imitació i contacte sexual: castigar manifestacions infantils, abusos sexuals</p> <p>Protecció de riscos imaginaris: violència verbal, amenaces, pèrdua de control</p> <p>Interacció lúdica: no accesibilitat, ausència d'iguals</p>

Font: <http://edusocialinfancia.blogspot.com.es/>

L'escola és un lloc privilegiat per a l'observació i la detecció de situacions de negligència i l'abandó de l'infant per les famílies, ja que els símptomes (absentisme, manca d'higiene, vestimenta inadequada o fam) no passen inadvertits als educadors.

Algunes dades del document marc del *Programa de prevenció dels maltractaments infantils a l'escola*, de l'Associació Catalana per a la Infància Maltractada (ACIM), us poden ajudar. Cal conèixer algunes dades com aquestes:

- Les víctimes pateixen generalment més d'una forma de maltractament.
- Els pares biològics (pare i/o mare) són els maltractadors més habituals.
- Els maltractaments extrafamiliars sovint són per abús sexual.
- La causa més important dels maltractaments és la incapacitat educativa, seguida de les drogodependències.
- Sovint les víctimes són la mare i els fills.

Tot i això, és important assenyalar la importància del treball en xarxa, coordinat i organitzat, de tots els agents socials que, des dels diferents serveis de la comunitat, intervenen en la família i en els infants de manera preventiva, tan bon punt es detecten els problemes per estalviar, així, les conseqüències més dures d'aquestes situacions als més vulnerables, els infants.

Les actuacions preventives específiques...

...poden ser les campanyes de sensibilització de l'opinió pública en contra dels càstigs físics, amb la seva corresponent legislació, les actuacions per prevenir els embarassos no volguts en adolescents, etc.

La primera mesura de protecció als menors és la prevenció, tal com ja ho hem assenyalat. La prevenció és el conjunt de mesures i instruments que tendeixen a suprimir o reduir els factors que produeixen inadaptació social i, per tant, aquelles conductes que en són característiques.

Cal diferenciar entre dos tipus de prevenció:

- La **prevenció general i social** que té per funció combatre les causes de la marginació social des d'una perspectiva global, dintre d'una política de creació i reforç; de mecanismes de socialització que existeixen dins la societat. Aquesta prevenció implica polítiques socials per combatre l'atur, per a la garantir uns ingressos mínims, per la creació d'habitatges socials, etc. Pel que fa als infants, es tracta d'influir en les condicions de vida i les actituds de les persones adultes per evitar que es produeixin actes d'abús o de negligència cap als menors.
- La **prevenció amb caràcter específic i concret** que és l'orientada a descobrir les situacions personals en les quals la inadaptació, la marginació i la delinqüència poden ser un fet.

2. Recursos d'intervenció

El Departament de Benestar Social de la Generalitat de Catalunya posa a l'abast una sèrie de suports i recursos familiars : “té com a objectiu el desenvolupament coordinat, integral i integrat, i la potenciació i l'impuls efectiu de les polítiques de protecció a les persones, les famílies i els nuclis de convivència”

Per portar-lo a terme disposen de programes, els serveis, les prestacions, els ajuts, la legislació, el suport a les associacions i les entitats tot relacionat amb la difusió dels recursos en l'àmbit del suport a les famílies. La informació que podem trobar és la d'acolliment i les adopcions, les famílies nombroses, i altres recursos per donar suport a les famílies

2.1 Suport a les famílies

Hi ha diferents propostes de suport de les que destacarem les prestacions econòmiques, gestió del temps, la de formació de pares i mares i el lleure familiar:

- **Gestió del temps.** El programa Minuts Menuts, dona un servei a la família de guarda dels infants de 0 a 3 anys fora de l'horari escolar, dins d'un espai lúdic (ludoteca) amb la finalitat de conciliar el temps personal i familiar. El temps que es pot deixar a l'infant és màxim 3 hores seguides dos dies a la setmana i s'ha d'abonar la quantitat d'1 euro per hora d'estada.
- **Prestacions econòmiques.** Hi ha una sèrie de prestacions econòmiques amb la finalitat de donar suport a les famílies: la prestació econòmica de caràcter universals per infant a càrrec: tenen dret a aquesta prestació totes les famílies amb fills menors de 3 anys i fins a 6 les famílies monoparentals. També hi ha ajut per a l'adopció, la tutela i l'acolliment múltiple. Altres aspectes són els suports econòmics per a famílies nombroses.
- **Formació pares i mares.** Hi ha dos programes *Créixer amb tu* i *Aprendre amb tu*:
 - **Créixer amb tu:** Aquest programa està adreçat a mares i pares amb infants menors de 3 anys i consisteix en un cicle de formació on es tracten els temes més rellevants d'aquesta etapa del desenvolupament (l'evolució de l'infant, atencions bàsiques, interacció i comunicació). Està estructurat en sis tallers xerrades.
 - **Aprendre amb tu:** Aquest programa s'adreça a famílies amb infants de 3 a 16 anys, i proporciona informacions i recursos sobre temes d'actualitat que preocupen a les famílies, a través de persones expertes.

Els temes són diversos, drogues, trastorns d'alimentació, sexualitat, relacions familiars...

- **Lleure familiar.** Es posa a disposició una guia de lleure per a famílies on es recullen una sèrie d'activitats per gaudir en família a Catalunya amb informació detallada. També es va iniciar el projecte *Vacances en família* que, adreçat a famílies amb fills menors de 6 anys, ofereix a través dels albergs de Catalunya i a uns preus econòmics, un punt de trobada familiar amb activitats.

2.2 Participació de les famílies en els Consell Escolar i l'AMPA

La implicació i participació de les famílies en el centre educatiu suposa un compromís de les mares i pares amb el centre en situacions puntuals o de manera més continuada en benefici de l'acció educativa i el desenvolupament dels seus fills. Hi ha diverses formes i nivells de participació: associacions de pares i mares, consell de participació...

La LLEI 12/2009, del 10 de juliol, d'educació en el seu preàmbul estableix la concreta *“les llibertats, els drets i els deures de les famílies en el procés educatiu, amb el reconeixement del paper fonamental de les famílies, i en potència la participació en la vida escolar. Aposta per la formació de les famílies i per llur vinculació amb els centres per mitjà de la carta de compromís educatiu.”*

també estableix la relació entre centres i família definint la *Comunitat educativa i Comunitat escolar* en el seu article 19:

1. La comunitat educativa és integrada per totes les persones i les institucions que intervenen en el procés educatiu. En formen part els alumnes, les famílies, el professorat, els professionals d'atenció educativa i el personal d'administració i serveis, l'Administració educativa, els ens locals i els agents territorials i socials i les associacions que els representen, i també els col·legis professionals de l'àmbit educatiu, l'associacionisme educatiu, les entitats esportives escolars i els professionals, empreses i entitats de lleure i de serveis educatius.
2. La comunitat educativa del centre, o comunitat escolar, és integrada pels alumnes, mares, pares o tutors, personal docent, altres professional d'atenció educativa que intervénen en el procés d'ensenyament en el centre, personal d'administració i serveis del centre, i la representació municipal i, en els centres privats, els representants de llur titularitat.
3. En els centres sostinguts amb fons públics, els membres de la comunitat escolar estan representats en el consell escolar del centre.
4. Els centres privats no sostinguts amb fons públics poden definir, en llurs normes d'organització i funcionament, òrgans per mitjà dels quals es canalitzi la participació de la comunitat escolar.

La participació institucional de les famílies en el centre educatiu tenen un caràcter més formalitzat, i es pot traduir en:

Les associacions de mares i pares. Una de les formes més arrelades de participació en els centres educatius formals són les associacions de mares i pares (AMPA), que es formen per iniciativa de les famílies (encara que a vegades amb l'impuls de l'equip docent) i que fan una contribució "impagable" en el funcionament del centre.

A aquestes associacions pertanyen la majoria de les famílies del centre, encara que sol ser un petit grup de mares i pares (la junta de l'AMPA) els encarregats de desenvolupar la majoria de les seves funcions. Realitzen tasques de suport al centre en temes organitzatius, de dinamització del centre, etc. i motiven la resta de famílies a col·laborar en les activitats de l'escola.

Com reflecteix l'article 26 de la Llei 12/2009 d'Educació sobre les *Associacions de mares i pares d'alumnes*:

1. Les mares i els pares dels alumnes matriculats en un centre poden constituir associacions, que es regeixen per les lleis reguladores del dret a l'educació, per les normes reguladores del dret d'associació, per les disposicions establertes per aquesta llei i les normes de desplegament i pels estatuts de l'associació.
2. Les associacions de mares i pares d'alumnes tenen per finalitat essencial facilitar la participació de les mares i els pares en les activitats del centre, a més de ser establertes per la normativa vigent i les que determinin els estatuts de les anomenades associacions.
3. El Govern ha d'establir el procediment per a la participació de les associacions de mares i pares d'alumnes més representatives en els òrgans col·legiats dels centres públics i dels centres privats sostinguts amb els fons públics. En el cas dels centres privats no sostinguts amb fons públics, aquesta regulació correspon a les normes d'organització i funcionament de cada centre.
4. Les associacions, federacions i confederacions de mares i pares d'alumnes que tenen la seu a Catalunya hi desenvolupen majoritàriament l'activitat, si estan inscrites en el registre corresponent, poden ésser declarades d'utilitat pública.
5. El Govern ha de potenciar i facilitar la representació institucional de les federacions i confederacions d'associacions de mares i pares d'alumnes.

El Consell Escolar. Amb l'aprovació del Decret 282/2006, es regula la participació de la comunitat educativa en els centres educatius.

La LEC Llei 12/2009 del 10 de juliol d'educació, conjuntament amb el Decret 102/2010 de 3 d'agost, d'autonomia dels centres educatius redefineix el Consell Escolar en els articles 148 (centres públics), 152 (centres privats i concertats) i 27 respectivament:

A les reunions de l'AMPA mares i pares debaten les seves idees i inquietuds

El nomenament...

...dels representants del sector dels pares i de les mares dels infants és per dos anys.

La creació del consell de participació...

...equipara la participació de la comunitat educativa de les llars d'infants a la resta de centres que imparteixen altres etapes educatives

Article 27 *Consell Escolar*

1. El consell escolar és l'òrgan col·legiat de participació de la comunitat escolar en el govern del centre.
2. Corresponen al consell escolar les facultats establertes, respectivament per a centres públics i privats concertats, als articles 148 i 152 de la Llei d'Educació.
3. El centre determina la composició del consell escolar en les normes d'organització i funcionament, d'acord amb el projecte educatiu i respectant la legislació vigent. El reglament del consell escolar, un cop aprovat per aquest, s'integra en les normes d'organització i funcionament del centre.
4. Els i les representants de l'alumnat s'escullen a partir del primer curs d'educació secundària obligatòria.
5. En els centres específics d'educació especial i en els que tinguin unitats d'educació especial també és membre el consell escolar un o una representant del personal d'atenció educativa. La representació d'aquest personal no té la consideració de representació del professorat als efectes de determinar la composició del consell escolar.
6. En els centres que imparteixen cicles formatius de dues o més famílies professionals, o que en almenys el 25% de l'alumnat està cursant ensenyaments de formació professional o d'arts plàstiques i disseny, ensenyaments de grau mitjà de música o de dansa o ensenyaments artístics superiors, es pot incorporar a les sessions del consell escolar una persona proposada per les institucions empresarial o laborals presents en l'àmbit d'acció del centre, d'acord amb les seves normes d'organització i funcionament, amb veu i sense vot.
7. Un cop constituït, el consell escolar del centre ha de designar una persona que impulsi mesures educatives de foment de la igualtat real i efectiva entre homes i dones.

LLEI 12/2009, del 10 de juliol, d'educació.

Article 148 (centres públics)

El Consell Escolar

1. El consell escolar és l'òrgan de participació de la comunitat escolar en el govern del centre. Correspon al Departament establir mesures perquè aquesta participació sigui efectiva, i també determinar el nombre i el procediment d'elecció dels membres del consell.
2. El departament ha d'adaptar l'estructura i la composició del consell escolar a les característiques dels centres educatius únics a que es refereix l'article 72.3, i d'altres centres de característiques singulars, per a garantir l'eficàcia en l'exercici de les funcions que li corresponen.

3. Corresponen al consell escolar les funcions següents:

- Aprovar el projecte educatiu i les modificacions corresponents per una majoria de tres cinquenes parts dels membres.
- Aprovar la programació general anual del centre i avaluar-ne el desenvolupament i els resultats.
- Aprovar les propostes d'acords de corresponsabilitat, convenis i altres acords de col.laboració del centre amb entitats o institucions.
- Aprovar les normes d'organització i funcionament i les modificacions corresponents.
- Aprovar la carta de compromís educatiu.
- Aprovar el pressupost del centre i el rendiment en comptes.
- Intervenir en el procediment d'admissió d'alumnes.
- Participar en el procediment de selecció i en la proposta de cessament del director/ora.
- Intervenir en la resolució dels conflictes i, si s'escau, revisar les sancions als alumnes.
- Aprovar les directrius per a la programació d'activitats escolars complementàries i d'activitats extraescolars i, avaluar-ne el desenvolupament.
- Participar en les anàlisis i les avaluacions del funcionament general del centre i conèixer l'evolució del rendiment escolar.
- Aprovar els criteris de col.laboració amb els altres centres i amb l'entorn.
- Qualsevol altre que li sigui atribuïda per les normes legals o complementàries.

4. El consell escolar ha d'aprovar les seves normes de funcionament en allò que aquestes normes no estableixin, s'apliquen les normes reguladores dels òrgans col·legiats de l'Administració de la Generalitat.

5. El consell escolar actua normalment en ple. Es poden constituir comissions específiques d'estudi i d'informació, a les quals, en tot cas, s'ha d'incorporar un professor/ora, i un alumne/a o un/a representant de les mares i els pares. Els centres de titularitat pública han de comptar amb una comissió econòmica, amb les excepcions que estableixi el Departament.

Article 152 (privats i concertats).

El consell escolar

1. El consell escolar és l'òrgan de participació de la comunitat escolar en el govern del centre.

2. Corresponen al consell escolar les funcions següents:

- Intervenir en la designació i el cessament del director/ora del centre i en la selecció i l'acomiadament dels docents, en els termes establerts per la legislació orgànica en aquesta matèria.
- Participar en el procés d'admissió d'alumnes i garantir el compliment de les normes que el regulen.
- Aprovar, a proposta del titular o la titular del centre, la sol·licitud d'autorització de percepcions, o la comunicació de l'establiment de percepcions, segons que s'escaigui, per les activitats complementàries, les activitats extraescolars i els serveis escolars establerts legalment i no coberts pels contractes programa, si se n'han subscrit.
- Aprovar, a proposta del titular o la titular del centre, el pressupost del centre i el retiment de comptes, referit tant a les assignacions de recursos públics com a les quantitats percebudes a que fa referència el tercer punt abans esmentat.
- Conèixer la resolució de conflictes escolars i vetllar perquè s'ajusti a la normativa vigent. A instància de mares, pares o tutors, el consell escolar pot revisar les decisions relatives a conductes dels alumnes que perjudiquin greument la convivència en el centre i proposar, si s'escau, les mesures pertinents.
- Aprovar a proposta del titular o la titular del centre, les decisions pertinents sobre l'estructura organitzativa i les normes d'organització i funcionament del centre.
- Participar en l'aplicació de la línia pedagògica general del centre, aprovar la carta de compromís educatiu, a proposta del titular o la titular del centre, i elaborar directrius per a programar i desenvolupar les activitats complementàries, les activitats extraescolars i els serveis escolars.
- Aprovar, a proposta del titular o la titular del centre, la programació general anual del centre i participar en la supervisió i l'avaluació del desenvolupament d'aquesta programació, en l'àmbit docent i en l'àmbit administratiu, i dels resultats que se n'obtenen.
- Aprovar els criteris de col·laboració amb altres centres i amb l'entorn del centre, i, a proposta del titular o la titular del centre, aprovar els acords de corresponsabilitat i de subscripció de contractes programa i avaluar-ne l'aplicació.

2.3 Models i projectes d'intervenció amb les famílies

Entre els models i els projectes d'intervenció amb les famílies trobem les comunitats d'aprenentatge, els plans educatius d'entorn així com altres tipus de participació.

2.3.1 Les comunitats d'aprenentatge

Les comunitats d'aprenentatge són un dels models d'intervenció amb les famílies, i es defineixen com un projecte de transformació social i cultural d'un centre educatiu i del seu entorn per tal d'aconseguir una societat de la informació accessible a totes les persones, basada en l'**aprenentatge dialògic**, mitjançant una educació participativa de la comunitat, que es concreta en tots els seus espais, inclosa l'aula.

Aprenentatge dialògic

Es tracta d'un diàleg en que les diferents persones poden aportar els seus propis arguments, les seves pretensions i consensuar les idees des del pla de la igualtat per entendre's enraonant tot partint de les respectives pretensions de validesa.

L'objectiu d'aquestes comunitats és afavorir l'aprenentatge dels infants en la societat de la informació i evitar-ne l'exclusió. La principal característica és que pretén la participació de tota la comunitat educativa, des de la igualtat. Aquest pla d'igualtat s'aconsegueix amb la posada en comú de les destreses, recursos, interessos i experiències per realitzar un projecte de treball adreçat als interessos i necessitats de l'alumnat i els recursos de l'escola.

La iniciativa de les comunitats d'aprenentatge vol superar processos de desigualtat, que van més enllà dels aspectes econòmics i culturals. Pretén donar respostes a les noves dinàmiques de la societat global en contacte amb l'escola des de la localitat.

Les comunitats d'aprenentatge constitueixen, tal com diu Ramón Flecha,

“una alternativa educativa que promou la superació de les desigualtats socials mitjançant una pràctica educativa solidària, participativa i basada en un diàleg igualitari (...) L'alumnat ja no necessita que se li transmetin uns coneixements inaccessibles, sinó recursos per a gestionar, seleccionar i analitzar críticament els enormes volums d'informació.”

R. Flecha (1998), *Comunitats d'aprenentatge: una alternativa educativa* (pág. 1).

Per dur la comunitat d'aprenentatge a la pràctica són necessàries tres estratègies: l'aprenentatge dialògic, l'educació participativa de la comunitat en tots els àmbits i obrir el centre escolar a la comunitat. D'altra banda, per a la seva implementació cal crear grups interactius. S'ha d'estructurar l'aula en grups heterogenis (en gènere, cultura i nivell d'aprenentatge) de 4-5 alumnes per realitzar activitats tutoritzades de màxim 20 minuts. Com a màxim es realitzen 4 activitats diferents en una hora. Cal dir que el tutor no té perquè ser el docent, també poden ser voluntaris (per exemple pares i mares, avis,) i en una activitat podrien entrar quatre de diferents.

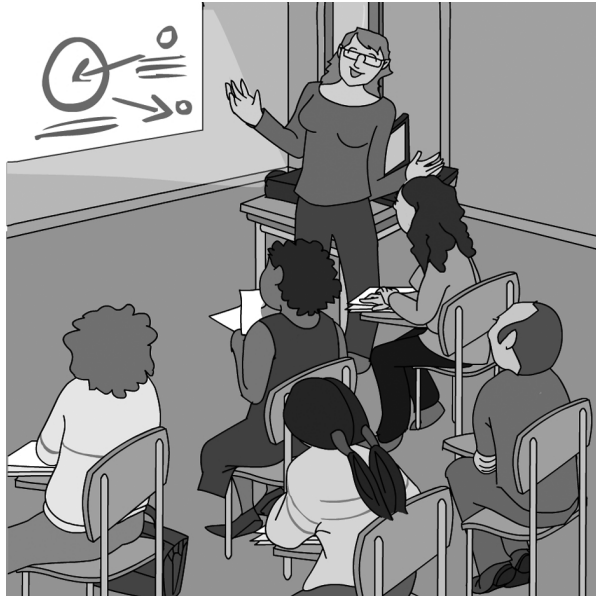
Pel que fa a l'actuació comunitària es poden organitzar activitats a l'exterior i obrir d'aquesta manera l'escola a la comunitat. Hi ha hagut centres educatius que, constituïts en el que s'anomena “Escola de Pares i Mares”, han organitzat cursos d'alfabetització, tallers d'informàtica, fins i tot hi han preparat l'examen teòric del

Els tallers poden ser una forma de col·laboració i participació social

carnet de conduir... D'aquesta manera es fomenta la solidaritat i la participació social (figura 2.1).

FIGURA 2.1. Escola de pares i mares

2.3.2 Plans educatius d'entorn

Els plans educatius d'entorn són una proposta educativa que vol donar una resposta integrada a les necessitats a la societat actual a través d'instruments concrets, de manera coordinada i amb una dinamització de l'acció educativa en els àmbits que pertanyen als infants i joves.

Estan dirigits a tota la comunitat educativa (alumnat, família, professorat...) posant especial atenció als sectors socials més desafavorits de manera que sigui:

- **Integral:** per abastar tots els aspectes de la persona. No ha d'instruir i ensinistrar tan sols en unes habilitats intel·lectuals determinades sinó que ha de facilitar també competències socials i proporcionar capacitats per adaptar-se i conviure en una societat canviant.
- **Contínua:** per comprendre tot l'espai-temps vital. El temps de formació ja no es pot entendre avui parcel·lat, unes hores al dia (escola) i una època de la vida (infància i joventut), ha d'abastar tota la vida.
- **Arrelada:** per tenir uns referents compartits. La incertesa que caracteritza el nostre temps fa que esdevinguin indispensables uns referents identitaris compartits que vinculin les persones a projectes de futur i que donin un sentit al treball i a la convivència.
- **Cohesionadora:** per promoure la integració social. L'arribada de nous ciutadans i ciutadanes al nostre país planteja nous reptes que requereixen una sèrie d'accions innovadores per promoure la cohesió social mitjançant

Podeu consultar la pàgina del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya a la secció "Més informació" del web del mòdul.

l'educació intercultural i l'ús normalitzat de la llengua catalana en un marc multilingüe.

- **Inclusiva:** ha d'incloure tothom, i per fer-ho possible ha de garantir la igualtat d'oportunitats i evitar qualsevol tipus de marginació i exclusió.
- **En xarxa:** perquè tothom sigui corresponsable, cal primer teixir entre tots una xarxa educativa molt ben cohesionada i això requereix un treball ben articulat, coordinat i coherent de tots els organismes que treballen en l'atenció i l'educació dels membres més joves de la societat catalana.

2.3.3 Altres tipus de participació

Hi ha altres maneres menys institucionalitzades o més informals de participació de les famílies al centre. Encara que n'hi ha algunes, com la col·laboració durant el període d'adaptació, que són de tal transcendència per a l'infant, que necessiten ser planificades i integrades en la programació didàctica de l'equip d'educadors.

El grau de col·laboració dels pares i les mares depèn de molts factors: horaris laborals, disponibilitat, capacitat, etc. Però sempre és enriquidora en molts aspectes: millora la coordinació família-centre, suposa sovint un suport adreçat als educadors, ajuda en el procés d'aprenentatge dels infants, etc. Les maneres més habituals d'implicació dels pares i mares en el centre educatiu formal o no formal són les següents:

- **Tasques de suport.** En alguns centres els pares fan tasques de suport a l'educador (col·laborar a l'hora del berenar, ajudar en l'estona del pati...) per tal de dinamitzar la marxa del grup. Hem de tenir en compte que a aquestes edats qualsevol activitat amb els infants té un component educatiu.

Exemple de tasques de suport

Per tant, cal analitzar amb els pares els continguts que es treballen a través d'aquestes activitats quotidianes, així com l'actitud i les estratègies que són més adients. Per exemple, si una mare vol col·laborar a l'hora de posar els abrics als infants i ho vol fer de forma ràpida per acabar aviat, l'han d'informar que el vestit és una activitat important en què s'ha d'animar els infants a tenir un comportament autònom, que s'ha de potenciar la coordinació motriu, que es pot aprofitar per introduir de forma natural vocabulari referit a la roba, etc.

És important que el pare o la mare que col·labora amb l'educador entengui el vessant educatiu que té qualsevol activitat que es fa amb els infants

- **Col·laboració en tallers.** Altres experiències d'implicació dels pares és la impartició de tallers com poden ser jocs de taula, jocs de pati, cuina, etc. en els quals un o diversos pares atenen els infants en petit grup i els ensenyen habilitats específiques. Heu de tenir en compte que no n'hi ha prou de conèixer algun tema, per exemple saber cuinar, per ser capaç d'ensenyar-ho als infants. En aquest punt, hi ha d'intervenir l'educadora i, si cal, informar els pares de l'adequació de les activitats a la competència de l'infant, aspectes metodològics, etc.

Les activitats extraescolars estrenyen les relacions entre els companys

La preparació dels tallers

Els tallers s'han de preparar acuradament entre l'educador i els pares per tal que no es plantegin activitats massa allunyades de les possibilitats dels infants. També és important que els pares comprenguin que en aquestes edats és més important el procés que el producte final. Així, per exemple, una mare pot preocupar-se molt perquè els pannellets quedin perfectes i oblidar-se que, des del punt de vista educatiu, el que és fonamental és el procés d'aprenentatge i la participació dels infants.

- **El període d'adaptació.** Si bé no ens endinsarem en aquest aspecte, convé, però, esmentar-lo, ja que és un dels moments més importants de cooperació entre el centre i la família per la repercussió que té en el benestar de l'infant en la seva adaptació al centre.
- **Presentació d'activitats i professions.** Sobretot al cicle de parvulari o als centres no formals, es pot demanar als pares i mares que passin per l'aula a explicar en què consisteix la seva feina, eines que utilitzen, etc. Ens hem d'assegurar que les explicacions s'ajustin al nivell de comprensió dels infants, i és per tant necessari tenir una trobada prèvia amb el pare, per preparar la seva intervenció. Aquest tipus de col·laboració connecta el món extraescolar i escolar, i se'n pot derivar un benefici addicional com una visita del grup d'infants al centre de treball. És convenient planificar aquestes intervencions i procurar evitar que la presència dels pares a l'aula no es deixi a la disponibilitat o improvisació. S'ha de buscar algun moment educativament rellevant, com per exemple si estem treballant un centre d'interès que tingui relació amb la professió, per invitar la mare o pare i d'aquesta manera trobar sentit pedagògic a l'exposició.
- **Les activitats extraescolars.** Una de les activitats en què més acostumen a col·laborar els pares és en les sortides fora del centre com poden ser les excursions o les visites. En aquestes circumstàncies s'ha de comptar amb un nombre suficient d'adults per motius de seguretat i perquè l'esdeveniment transcorri en un clima relaxat i es pugui treure el màxim profit de l'experiència. També heu de recordar aquí la necessitat de fer una trobada prèvia entre els educadors i els pares per tal d'aclarir qüestions com la responsabilitat de cada adult, la coordinació entre ells, els continguts que es treballaran, etc.
- **Les festes.** Són moments que tenen un caràcter especial en aquestes edats. Durant les festes, infants, pares, mares i educadors tenen l'oportunitat de participar en un clima distès. Gairebé tots els centres d'educació infantil, formals i no formals, tenen establertes les seves festes, que poden ser les tradicionals (Nadal, Carnestoltes,...), la de fi de curs, de benvinguda als nous alumnes, aniversaris..., o d'altres pròpies del centre com, per exemple, les festes de la diversitat.

La preparació de les festes

En la seva preparació solen participar-hi tots els membres de la comunitat educativa i per als infants són també activitats d'ensenyament/aprenentatge, que arriben fins i tot a formar part de la programació didàctica.

Les festes s'han de preparar acuradament, plantejant-se qüestions com quines activitats es faran amb els infants, què faran els adults, quins són els espais més adequats, quina serà la funció de cadascú...

Amb els infants de zero a tres anys hem de vigilar alguns detalls relacionats amb les festes. En aquestes edats no es comprenen els motius de les festes i a vegades es poden espantar amb la presència de desconeguts o es poden sentir desconcertats amb el canvi de rutina. Per tant, s'ha de valorar quin serà el seu grau de participació, quant temps estaran apartats del seu ritme habitual, etc.

La implementació d'activitats i estratègies de col·laboració amb les famílies

Montserrat Sorribas Pareja, Estrella Izquierdo Hernández, Virginia Romero Rosales i J. Montserrat Boyero Martin

Intervenció amb famílies i atenció als infants en risc social

Índex

Introducció	5
Resultats d'aprenentatge	7
1 Implementació de programes i activitats d'intervenció amb famílies	9
1.1 La comunicació amb les famílies: aspectes generals	9
1.1.1 La comunicació amb les famílies	12
1.1.2 Raons que justifiquen la col·laboració família-centre	15
1.1.3 Elaboració i realització d'entrevistes	16
1.1.4 Organització de reunions amb les famílies	21
1.1.5 Materials pel treball amb les famílies	24
2 La intervenció amb les famílies	31
2.1 Problemes freqüents en les relacions amb les famílies	31
2.1.1 Dificultats per part de les famílies	31
2.1.2 Dificultats per part dels educadors	32
2.2 Programes de prevenció	34
2.2.1 Programes orientats a pares i mares i fills	35
2.2.2 L'atenció especialitzada a famílies	38
2.2.3 Atenció als infants de mares que compleixen penes privatives de llibertat	42
2.2.4 Suport a famílies monoparentals	43
2.2.5 Paper i actituds de l'educador o l'educadora infantil en la intervenció amb famílies	45
2.2.6 Funcions i actuacions de l'educador o l'educadora infantil	45
2.2.7 Les qualitats humanes de l'educador o l'educadora infantil	47
2.2.8 Relació de l'educador o l'educadora infantil davant la família	47
2.2.9 Relació de l'educador o l'educadora infantil amb altres professionals	48
2.3 L'avaluació	49
2.3.1 Evolució, concepte i estat actual de l'avaluació socioeducativa	51
2.3.2 Avaluació inicial: l'anàlisi de necessitats i els seus mètodes i les seves tècniques de mesura	52
2.3.3 L'avaluació del procés: avaluació formativa i final	54

Introducció

No només és la família la que porta a terme l'educació dels infants. Actualment aquesta tasca és duta a terme també per aquelles institucions o serveis educatius que estan adreçats a la infància.

Per això és fonamental que hi hagi una col·laboració i una coordinació entre la família i les diferents institucions que poden intervenir.

En l'apartat "Implementació de programes i activitats d'intervenció amb famílies" es fa esment de com dur a terme aquesta comunicació i col·laboració en els centres educatius tenint en compte que una de les seves funcions determinades per llei és la de crear un clima d'enteniment i comunicació. Així, es tractarà no només quines actituds s'han de posar en joc en la transmissió de la informació, sinó també quines són les dades que es necessiten per portar a terme una intervenció educativa de qualitat i quins són els procediments per recollir aquesta informació: les entrevistes, les reunions i els mètodes que s'han d'emprar en la comunicació.

També cal valorar els problemes que poden sorgir en la relació amb les famílies, ja que no sempre aquestes relacions són fàcils. Les dificultats poden sorgir per part de les mateixes famílies i dels professionals.

Una vegada establerta una comunicació fluïda i respectuosa, el disseny dels programes de prevenció que s'han d'implementar seran més fàcils i més adequats, ja que s'haurà tingut en compte l'entorn més proper dels infants a la vegada que es dona suport a les famílies en l'educació dels fills.

En l'apartat "La intervenció amb les famílies" es descriuen els programes orientats a pares, mares i fills, l'atenció especialitzada a famílies, els programes d'atenció als infants de mares que compleixen penes privatives de llibertat, i els programes de suport a les famílies monoparentals.

Dins dels programes orientats a pares i mares i fills, es descriuen l'espai familiar on no solament es porta a terme la intervenció amb els infants, sinó també amb les famílies, i els espais de trobada on diferents famílies comparteixen l'experiència de ser pares.

Com a atenció especialitzada a les famílies podem considerar els centres maternoinfantils, que són serveis residencials dirigits a atendre dones embarassades en situació de risc o exclusió social, serveis adreçats a dones víctimes de la violència de gènere i als seus fills, on trobem les cases d'acollida per a dones maltractades i els pisos amb suport.

En els programes d'atenció als infants de mares que compleixen penes privatives de llibertat, despleguem el departament de mares, les unitats dependents de la presó o pisos tutelats i en els programes de suport a les famílies monoparentals s'explicita la mediació familiar, els punts de trobada familiar i la teràpia familiar.

En la intervenció educativa no només intervé la família, sinó també l'educador o l'educadora infantil. I aquest professional té delimitades una sèrie de competències tant en l'àmbit formal com no formal. Dins de l'àmbit educatiu no formal la seva funció estarà determinada per la consecució d'una sèrie d'objectius que tenen com a fita dinamitzar els processos d'ensenyament-aprenentatge i que posen en joc una sèrie de qualitats, però també l'aplicació de l'ètica en la seva intervenció.

També cal, però, valorar si aquesta intervenció ha assolit les fites que s'havien proposat. El procés d'anàlisi i valoració dels resultats serà l'avaluació entesa no com un vessant punitiu, sinó com una oportunitat de millora per satisfer més bé les necessitats i/o demandes que presenta l'infant i/o la seva família.

Resultats d'aprenentatge

En finalitzar aquesta unitat l'alumne/a:

1. Implementa activitats i estratègies que afavoreixen la col·laboració de la família en el procés socio-educatiu dels infants relacionant-los amb les característiques i necessitats de les mateixes i els objectius de la intervenció.
 - Identifica els canals de participació de les famílies en la institució.
 - Identifica les necessitats educatives i/o de participació de la família.
 - Prepara guions per a reunions i entrevistes amb famílies.
 - Realitza reunions i entrevistes seguint objectiu i guions establerts.
 - Manté una actitud receptiva a les iniciatives i propostes de participació de les famílies.
 - Organitza els recursos, espais i temps d'acord als objectius de l'activitat.
 - Respon davant situacions imprevistes.
 - Manté una actitud positiva en la relació amb les famílies.
 - Valora la importància de les habilitats socials de la persona educadora en les relacions amb la família.
 - Adapta la comunicació a les característiques de les famílies.
 - Comprèn la necessitat de la confidencialitat de la informació.
2. Avalua el procés i el resultat de les intervencions amb famílies identificant les variables rellevants en el procés i justificant la seva elecció.
 - Selecciona els indicadors d'avaluació.
 - Dissenya o selecciona instruments adequats per a obtenir informació sobre: la situació familiar, les necessitats educatives de la família, les possibilitats i desitjos familiars de participació.
 - Aplica correctament els instruments d'avaluació.
 - Recull i interpreta correctament les dades.
 - Identifica les desviacions respecte al previst en la intervenció.
 - Proposa mesures de correcció en situacions problemàtiques.
 - Valora la necessitat de la participació de la família en l'avaluació de la intervenció.
 - Valora la importància de mantenir una actitud permanent de millora en l'eficàcia i qualitat del servei.

1. Implementació de programes i activitats d'intervenció amb famílies

L'educació dels més petits és cada cop més una tasca compartida entre la família i alguna institució o servei educatiu adreçat a la primera infància. Perquè aquesta tasca esdevingui òptima pel desenvolupament de l'infant, és imprescindible la coordinació i col·laboració entre la família i els educadors infantils.

La relació que s'ha de construir entre família i centre educatiu té com a fita millorar la qualitat dels aprenentatges infantils. Cadascuna de les entitats participa activament en l'educació dels infants i una relació de tipus col·laboratiu es fa imprescindible.

Aquesta col·laboració no acostuma a sorgir espontàniament, sinó que és necessària la implicació de l'equip docent mitjançant una acurada planificació que la faci efectiva. La relació família-centre no està exempta de dificultats; més d'una vegada, els diferents punt de vista i fins i tot els malentesos poden crear conflictes que l'educador ha de saber gestionar de tal manera que reverteixin en la millora de la intervenció educativa.

Una primera qüestió que cal plantejar és si ambdues institucions, família i centre, tenen la mateixa responsabilitat en l'educació dels infants. En aquest sentit, els educadors infantils han de tenir clar que, tret d'alguna excepció com, per exemple, les institucions residencials, el principal paper en l'educació dels menors recau en la família.

1.1 La comunicació amb les famílies: aspectes generals

La Llei orgànica d'educació (LOE, 2006) diu, pel que fa a l'etapa d'educació infantil:

“Amb l'objectiu de respectar la responsabilitat fonamental de les mares i pares o tutors i tutores en aquesta etapa, els centres d'educació infantil cooperaran estretament amb ells”.

Llei Orgànica d'Educació (2006), capítol I, article 12.

La cooperació entre els centres d'educació i els pares també s'explicita al Decret 101/2010, de 3 d'agost. *d'ordenació dels ensenyaments del primer cicle de l'educació infantil*, a l'article 3 estableix la *Relació entre centres i família*:

1. Els pares, mares o persones tutores i els centres han de cooperar estretament en l'educació dels infants, per tal de garantir la coherència educativa entre la família i el centre, que són el primer referent afectiu dels infants i tenen la responsabilitat primera en llur educació.

2. El centre ha d'establir els mecanismes de participació i col·laboració necessaris que permetin compartir amb les famílies els criteris d'intervenció i responsabilitat educativa, per afavorir la participació en el procés educatiu dels seus fills/es, i formular una carta de compromís educatiu amb les famílies.
3. Per facilitar informació a les famílies sobre el seguiment i l'evolució educativa de l'alumnat, cada centre ha d'establir, a començament de curs, el calendari de reunions i entrevistes. S'han de garantir, com a mínim, una entrevista individual a l'inici de l'escolaritat, una altra al llarg de cada curs i una reunió col·lectiva a l'inici de cadascun dels cursos del cicle, així com aquells mecanismes de relació periòdica que permetin informar sobre les activitats, les rutines i els hàbits quotidians dels infants tant al centre com a casa.
4. Les famílies han de contribuir a l'educació dels seus fills/es assistint a les convocatòries de reunions o entrevistes que faci el centre. Igualment s'han de fer responsables del seguiment de les orientacions educatives del centre en aspectes com hàbits d'higiene i salut, assistència al centre i compliment dels horaris, i de conèixer les normes de funcionament dels centre i col·laborar en la seva aplicació.

Les principals novetats de la llei d'educació són a la Carta de compromís educatiu i el suport formatiu a les famílies tal i com resa en el seu articulat, veiem:

Article 20 *Carta de compromís educatiu*

1. Els centres, en el marc que s'estableix el títol I i d'acord amb llurs projectes educatius, han de formular una carta de compromís educatiu, en la qual han d'expressar els objectius necessaris per a assolir un entorn de convivència i respecte pel desenvolupament de les activitats educatives. En la formulació de la carta participen la comunitat escolar i, particularment, els professionals de l'educació i les famílies.
2. Per mitjà de la carta de compromís educatiu s'ha de potenciar la participació de les famílies en l'educació dels fills. Les famílies s'han d'avenir a compartir els principis que inspiren la carta. El Departament ha d'impulsar les orientacions que determinin els continguts per a l'elaboració de la carta, que han de respectar els drets i les llibertats de les famílies recollits a les lleis.

Article 27 *Suport formatiu a les famílies*

1. El Govern ha d'impulsar programes de formació que afavoreixin la implicació de les famílies i en l'educació dels fills.
2. El Govern ha de promoure l'intercanvi d'experiències sobre les estratègies amb que les famílies eduquen llurs fills. Aquests programes s'han de promoure tant des de l'àmbit de l'escola i les associacions de mares i pares d'alumnes com des dels ens locals i altres àmbits i institucions socials.

El decret 101/2010 del primer cicle de l'educació infantil en l'article 3 estableix la *Relació entre centres i família*:

1. Els pares, mares o persones tutores i els centres han de cooperar estretament en l'educació dels infants, per tal de garantir la coherència educativa entre la família i el centre, que són el primer referent afectiu dels infants i tenen la responsabilitat primera en llur educació.
2. El centre ha d'establir els mecanismes de participació i col·laboració necessaris que permetin compartir amb les famílies els criteris d'intervenció i responsabilitat educativa, per afavorir la participació en el procés educatiu dels seus fills/es, i formular una carta de compromís educatiu amb les famílies.
3. Per facilitar informació a les famílies sobre el seguiment i l'evolució educativa de l'alumnat, cada centre ha d'establir, al començament de curs, el calendari de reunions i entrevistes. S'han de garantir, com a mínim, una entrevista individual a l'inici d'escolaritat, una altra al llarg de cada curs i una reunió col·lectiva a l'inici de cadascun dels cursos del cicle, així com aquells mecanismes de relació periòdica que permetin informar sobre les activitats, les rutines i els hàbits quotidians dels infants tant al centre com a casa.
4. Les famílies han de contribuir a l'educació dels seus fills/es assistint a les convocatòries de reunions o entrevistes que faci el centre. Igualment s'han de ser responsables del seguiment de les orientacions educatives del centre en aspectes com hàbits d'higiene i salut, assistència al centre i compliment dels horaris, i de conèixer les normes de funcionament dels centres i col·laborar en la seva aplicació.

Els centres educatius **no han de ser un substitut de la família**, sinó el seu complement educatiu. La **funció** dels centres és primordialment **educativa**, en el sentit més ampli del terme, però en cap cas no han de suplantar les funcions educatives que corresponen a la família.

Família i centre educatiu tenen un objectiu comú: afavorir el ple desenvolupament de l'infant.

És evident que les relacions entre els progenitors i els educadors són una condició indispensable per a la coherència i eficàcia de tot el procés educatiu. El fet que les persones que exerceixen una influència sobre l'infant actuïn fonamentalment d'acord, comportarà que l'infant gaudeixi de la seguretat i l'estabilitat afectiva necessària per a una adequada formació.

A l'educació infantil, més que en qualsevol altra etapa educativa, és habitual que famílies i educadors es comuniquin sovint. Però, per què és tan important i gairebé imprescindible aquesta comunicació? En primer lloc, és prou coneguda la importància de l'ambient en el desenvolupament de l'infant; així, es considera que en tots dos contextos –família i centre– els infants assumeixen uns *rols*, estableixen

relacions i a poc a poc van incorporant elements de la cultura en què el centre està inserit.

A vegades, hi ha diferències poc significatives entre el que passa a casa i el que s'esdevé a l'escola (ritmes d'alimentació i de son, estil educatiu...), però en d'altres casos, els infants poden trobar petites divergències i, fins i tot, obertes discrepàncies. Per tant, és necessari que hi hagi una relació constructiva i estable entre els dos àmbits, i aquests han de ser capaços d'establir criteris educatius comuns i de llimar aquestes discrepàncies que poden entorpir el desenvolupament de l'infant, a fi que l'infant trobi una continuïtat entre la tasca educativa que duu a terme la seva família i l'escola.

1.1.1 La comunicació amb les famílies

Una de les funcions del centre educatiu és crear un clima adequat d'enteniment amb les famílies, és a dir, un ambient que afavoreixi que ambdós es considerin mútuament com a col·laboradors i no com a competidors. Per tant, el centre ha d'informar els pares i ser informat per ells sobre l'infant, i també ha d'establir canals de comunicació adients perquè es puguin conèixer i comprendre.

La llei 12/2009, del 10 de juliol, d'educació en l'article 79 Criteris d'organització pedagògica en l'educació bàsica apartat 4 diu:

En les etapes que integren l'educació bàsica, en l'organització dels centres s'han d'establir els mecanismes necessaris per a garantir, sota la responsabilitat de la direcció, i per mitjà de les actuacions de tutoria necessàries, la comunicació entre el centre educatiu i les famílies a propòsit del progrés personal de llurs fills.

D'altra banda cal tenir presents els aspectes sobre la llengua que es defineixen a la mateixa llei en l'Article 1 *Principis generals apartat 3*. El català, com a llengua pròpia de Catalunya, s'ha d'utilitzar normalment com a llengua vehicular i d'aprenentatge. Les activitats internes i externes de la comunitat educativa, tant les orals com les escrites i les comunicacions amb les famílies, han de ser normalment en català. Els nens i les nenes tenen el dret a rebre l'ensenyament en català i a no ser separats en els centres ni en grups ni classes diferents per raó de la seva llengua habitual. En tot cas es respectaran els drets lingüístics individuals de l'alumne/a, d'acord amb la legislació vigent.

Totes les referències que fa aquesta Llei al català com a llengua pròpia de l'ensenyament a Catalunya s'estenen a l'occità per als centres educatius d'Aran.

Consideracions prèvies

Quan heu de decidir quins canals de comunicació feu servir amb les famílies, us heu de plantejar algunes qüestions que tenen a veure amb quina informació voleu transmetre i rebre, com fer-ho, on i quan es farà l'intercanvi d'informació.

Respecte a la primera qüestió sobre quin serà **el contingut de la informació**, potser és de totes la més important i cal tenir en compte alguns aspectes com, per exemple, que qualsevol qüestió que plantegem als pares sobre el seu fill o la vida familiar no té un caràcter neutre per a ells. Una pregunta aparentment senzilla, com és “a quina edat va començar a menjar sol?”, pot fer que una mare es qüestionï el seu paper com a tal (“ho vaig fer bé?, ho vaig fer massa aviat?”).

Cal ser molt **curós** a no envair innecessàriament l'àmbit privat, com pot passar quan en algunes entrevistes o qüestionaris es fan preguntes del tipus “va ser el seu fill desitjat?”. Són qüestions que pertanyen a l'àmbit privat i que tenen poca o gens d'importància en el treball educatiu amb l'infant.

S'ha de recollir la informació que sigui rellevant per a l'activitat educativa de l'infant al centre. En alguna entrevista els pares poden estar molta estona relatant aspectes importants de la seva família o de l'infant (per exemple: com va anar l'embaràs), però que no ho són per a la tasca educativa amb l'alumne. El mateix s'ha de tenir en compte quan les educadores els han de donar informació.

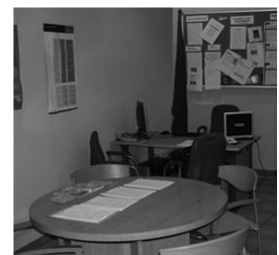
Heu de tenir present per què necessiteu les **dades** que demaneu a la família. Us heu de preguntar com pot influir en l'acció educativa i en quin sentit. D'aquesta manera us podreu centrar en els aspectes més propers de l'espai que el centre i la família comparteixen i ajustar en conformitat la vostra intervenció educativa sobre l'infant.

També s'ha de saber **diferenciar** entre les informacions més generals que afecten al grup i al centre, i les més individuals que se centren en un infant concret. Hi ha pares molt interessats pel seu fill i molt poc en aspectes metodològics o organitzatius del centre. Tant els pares com els educadors han d'entendre que hi ha diferents nivells de comunicació i diàleg, alguns de més generals que tenen a veure amb la marxa del grup, per exemple, i d'altres que són més específics a l'infant concret.

L'educador o educadora infantil ha de fer un ús responsable de la informació que transmeten els pares, per tal de garantir el principi de confidencialitat.

Respecte a com hem de **transmetre la informació** heu de tenir en compte algunes consideracions:

- Heu d'utilitzar un llenguatge adient, que les mares i pares puguin entendre. Ni massa tècnic ni massa col·loquial, però sí adequat als interlocutors que teniu davant. Penseu que cada professió té una terminologia que, utilitzada fora del seu àmbit, pot generar barreres en la comunicació. Així, per explicar als pares que els seus fills construiran un aprenentatge funcional, és preferible dir-los que el que aprendran al centre ho podran aplicar en situacions fora de l'escola, i millor si ho il·lustreu, per exemple, comentant que l'aprenentatge dels colors els pot servir per actuar de manera convenient davant el codi dels semàfors.
- La utilització d'un llenguatge massa expert per part dels educadors pot crear distància entre ells i els pares.

El panell informatiu conté informació molt diversa

- Els educadors han de mostrar una actitud receptiva envers el que els pares volen transmetre'ls. Els pares han de veure'ls com interlocutors amb qui compartir preocupacions, buscar solucions als problemes que vagin sorgint... Això permetrà posar en marxa els recursos per millorar el procés educatiu i el desenvolupament dels infants en les condicions més òptimes.
- També cal tenir cura dels **aspectes no verbals**. El que és important no és només el que es diu, sinó també els gestos, l'atenció que demostreu tenir, evitar les presses... Heu de situar-vos a una distància professional que permeti una interacció cordial, agradable i eficaç. El to de la conversa no ha de ser tan distant que suposi un tracte fred i impersonal, ni tan proper, que creï la falsa impressió que es vol establir una relació d'amistat amb els pares, tot confonent els nivells personal i professional.
- En darrer lloc, també és important quan i en quin lloc es transmetrà o intercanviarà la informació. Als pares els ha de quedar clar on i a quina hora es realitzarà una reunió o una entrevista, i l'equip docent haurà de decidir quins canals es fa servir per rebre i donar la informació, com per exemple panells informatius, bústia de suggeriments.... Pel que fa al nombre mínim d'entrevistes, informes i reunions que ha de mantenir l'equip docent, està regulat a l'Ordre de 13 d'octubre de 1994 per la qual es determinen els documents i requisits formals del procés d'avaluació a l'educació infantil.

Article 8 *Seguiment del desenvolupament de l'infant*

1. El seguiment del desenvolupament de l'infant, basat en l'observació constant i sistemàtica, ha de possibilitar el coneixement de les condicions inicials individuals a cada infant, dels progressos que ha efectuat en el seu desenvolupament i del grau d'assoliment dels objectius establerts. També ha de permetre conèixer i analitzar la pertinència dels recursos emprats per tal de facilitar el procés d'ensenyament i aprenentatge.
2. L'equip educatiu de cycle decideix sobre els aspectes de l'observació i la documentació pedagògica que s'han d'incloure en la programació. Així mateix, elaborar els diferents instruments de registre per a les observacions dels progressos de l'alumnat i la comunicació amb les famílies.
3. L'observació i la documentació pedagògica són les eines fonamentals per al seguiment del desenvolupament de l'infant. L'observació permet disposar d'informació sobre els comportaments i les actuacions dels infants mitjançant instruments diferents i la documentació permet fer visibles els processos dels infants, la relació que mantenen amb les altres persones i la seva activitat.
4. A l'inici del cycle, el centre educatiu ha d'obrir un arxiu personal per a cada infant amb el nom i cognoms i les dades del centre, del qual formen part els documents oficials d'avaluació, la fitxa de dades bàsiques, el resum d'escolarització i l'informe global individualitzat de final de cycle elaborat pels centres que ha de reflectir el procés educatiu seguit de l'infant. Aquest document s'ha de trametre als mestres, tutors/es de l'infant del cycle següent,

així com aquells altres instruments d'observació i documentació pedagògica establerts per l'equip educatiu de cicle. La fitxa de dades bàsiques i el resum d'escolarització s'han d'ajustar en el seu contingut als models que estableix la normativa vigent per al segon cicle de l'educació infantil, i que figuren en l'annex 2 d'aquest Decret.

5. Pel que fa a l'obtenció de les dades personals de l'alumnat i la seva cessió, cal ajustar-se al que disposa la legislació vigent en matèria de protecció de dades.
6. L'Inspecció d'Ensenyament ha de supervisar el procediment de seguiment del desenvolupament de l'infant a cada centre, vetllar per la seva adequada integració en el procés educatiu de l'infant i la seva correcció formal, així com les mesures que contribueixin a millorar-lo.

Els diferents mètodes de comunicació amb les famílies, els classifiquem en dos apartats: els individuals, com poden ser l'entrevista o els informes, i els col·lectius com les reunions.

1.1.2 Raons que justifiquen la col·laboració família-centre

Atès que pares, mares i docents són les figures adultes més significatives per a un infant, especialment a les primeres edats, resulta evident la necessitat que hi hagi entre ells certa coherència i coordinació respecte al rol que té cadascú en el procés de formació dels infants.

Si considerem la vida d'un nen o una nena com un conjunt de realitats interconnectades, com més gran és la intersecció entre l'esfera familiar i l'escolar, més gran és la coherència en els missatges que rep i, per tant, es produeix un clima que afavoreix l'aprenentatge en el sentit més ampli del terme.

Segons algunes investigacions, el fet que els pares i mares s'involucrin en el procés educatiu dels seus fills i filles, i no parlem només de l'educació infantil, influeix positivament en el seu rendiment escolar. Aquests beneficis es tradueixen en el fet que l'alumne millora les seves actituds i conductes a l'escola, s'hi adapta amb més facilitat, millora la seva disposició cap a l'aprenentatge i obté millors resultats acadèmics.

Els pares que participen més activament en l'educació dels seus fills tenen una millor opinió de l'escola i els docents

Si partim de la base que la família i les educadores i educadors són conscients de la seva funció educativa, tenim un punt de partida que ens permet trobar raons que justifiquen aquesta col·laboració:

- Atès que pares i mares són els principals agents socialitzadors, l'educador necessita conèixer com és l'ambient on es desenvolupa l'infant. Aquesta informació la pot obtenir mitjançant entrevistes, contactes informals, etc. I

amb aquestes dades l'educadora pot ajustar la seva intervenció educativa a les necessitats individuals dels infants.

- L'educador o l'educadora ha de fer arribar a les mares i pares els coneixements que va obtenint del seu fill a través de l'observació, produccions... Això permet a la família conèixer la seva filla o fill en un ambient diferent del de casa seva i completar la idea que en tenen.
- L'equip educatiu ha de fer partícip els pares de les seves propostes i projectes educatius. Hem de tenir en compte que per assolir alguns objectius és necessària la col·laboració de la família (adaptació al centre, control d'esfínters...).

1.1.3 Elaboració i realització d'entrevistes

Quan uns pares decideixen inscriure el seu fill en un centre educatiu, sigui perquè treballen o sigui perquè volen que l'infant es relacioni amb altres, aprengui coses noves... fan una primera visita al centre. En aquest contacte inicial és convenient mostrar-los les aules, les dependències, el pati, etc. També es pot realitzar una entrevista prèvia i lliurar als pares alguna informació escrita (un tríptic per exemple) amb els objectius del centre, organització, recursos espacials, horaris, etc. Fet això, se'ls pot lliurar un qüestionari perquè l'emplenin a casa i acordar un dia per realitzar la primera entrevista.

Els qüestionaris

Aporten informació sistemàtica sobre l'infant i són molt útils sobretot a l'inici de l'estada al centre quan encara no se'l coneix. A més, permeten unificar la informació que es demana a totes les famílies. Presenten l'inconvenient que la informació és massa concisa, ja que no es pot saber els comentaris dels pares mentre l'emplenen. També es pot utilitzar el qüestionari durant una entrevista.

Exemple de qüestionari

Dades generals: nom, adreça, telèfons de contacte, noms dels pares, professions, germans, temps lliure...

Història personal de l'infant: embaràs, malalties, vacunes, dades del desenvolupament (llenguatge, motricitat...)

Hàbits: control d'esfínters, alimentació, repòs, higiene, vestit...

Estil de joc: preferències, joguines, temps que hi dedica...

Personalitat: és mogut, tranquil, pors que té, relació amb els altres...

Els qüestionaris s'acostumen a presentar dividits en apartats corresponents als diferents àmbits de la vida de l'infant, i poden ser més o menys oberts. Els qüestionaris que presenten preguntes **tancades** que es contesten amb un sí o un no

(“Menja sol?”), amb una puntuació... són més còmodes d'utilitzar per l'educador, però deixen poc marge als pares per expressar característiques dels seus fills.

Els qüestionaris que fan preguntes **massa obertes** (“Com es relaciona amb els adults?”) tenen l'inconvenient que cada família expressa aspectes molts diferents, amb la qual cosa es perd un dels objectius dels qüestionaris: tenir una informació homogènia de tots els infants.

El qüestionari adreçat als pares pot **combinar preguntes tancades i preguntes obertes**. El contingut del qüestionari s'ha de referir a dades sobre l'evolució de l'infant, hàbits, història clínica, història educativa, personalitat, l'entorn familiar, relació amb els altres, preferències, jocs... És important que l'elaboració dels qüestionaris sigui una tasca conjunta de l'equip educatiu, ja que facilita tenir una informació uniforme de tots els infants d'un centre i és una ocasió per practicar el treball en equip.

Els qüestionaris emplenats s'han de guardar per poder ser utilitzats quan sigui necessari, per exemple quan un infant canvia de grup o per constatar l'evolució en alguna àrea del desenvolupament després d'un període de temps. Els qüestionaris s'acostumen a presentar dividits en apartats corresponents a diferents àmbits de la vida de l'infant.

L'entrevista

L'entrevista es pot definir com una conversa estructurada entre dues o més persones (la mare i/o el pare i l'educador) amb la finalitat de recollir o donar informació, orientar, aconsellar o ajudar. En aquest sentit l'entrevista és un instrument indispensable en l'intercanvi d'informació entre pares i educadors.

A través de l'entrevista, la família i el/la tutor/a de l'infant tenen l'oportunitat d'establir una relació de confiança i mútua col·laboració. L'entrevista és una trobada que s'utilitza sobretot per parlar de qüestions educatives relacionades amb l'infant, encara que també es pot utilitzar per donar orientacions als pares sobre temes familiars, d'ocupació del lleure, etc. L'entrevista pot ser sol·licitada per l'educador/a o pels pares i s'ha de respectar el principi de confidencialitat en relació als temes tractats.

Els educadors tenen opinions diverses sobre el que suposa mantenir una entrevista amb els pares. Alguns consideren que es tracta d'una estona agradable, mentre que a d'altres els suposa una gran tensió i un esforç personal. Aquesta variabilitat en la manera d'afrontar les entrevistes té a veure amb les característiques personals (extraversió, habilitats interpersonals...), però sobretot amb l'entrenament i l'experiència. Al començament, molts educadors prefereixen disposar de guions detallats i situacions molt estructurades, però a mesura que passa el temps, l'entrevista esdevé una activitat habitual i una situació molt més relaxada.

Hi ha una gran varietat de temes que es poden tractar amb els pares durant una entrevista com per exemple:

L'entrevista amb els pares ha de tenir caràcter de conversa

- Informacions relacionades amb tots els aspectes de la vida de l'infant al centre: comportament, adaptació a les rutines, rendiment, dificultats, relació amb els companys i amb els adults...
- Característiques de l'entorn familiar: relacions entre els membres, condicions materials, expectatives dels pares, hàbits familiars, com utilitza l'infant el temps de lleure...
- Informacions sobre el centre educatiu: organització de festes, projecte educatiu, metodologia de treball, etc.

El **contingut** de les entrevistes amb els pares es poden classificar en dos tipus:

- Intercanvi d'informacions sobre la vida de l'infant tant al centre com fora d'ell.
- Plantejament d'algun problema que s'hagi presentat per tal de buscar una solució.

Segons el moment en què es realitzen, hi ha tres tipus d'entrevistes:

- L'**entrevista inicial** és pràcticament imprescindible al començament del procés d'escolarització quan la família i els educadors es desconeixen. S'utilitzen per recollir informació sobre l'infant: dades evolutives, característiques actuals, hàbits, jocs, preferències, entorn familiar... També pot servir per completar dades recollides al qüestionari com, per exemple, si l'infant dorm amb xumet. D'altra banda, l'educadora haurà de proporcionar informació sobre el funcionament del centre: horaris, festes escolars, informes...
- L'**entrevista puntual** és la que es fa al llarg del curs. Les entrevistes puntuals, les poden sol·licitar tant els pares com els educadors i tenen com a finalitat intercanviar informació sobre aspectes de l'evolució de l'infant o tractar algun problema de certa importància que hagi pogut sorgir.
- L'**entrevista final** es pot concertar al final del curs o del cicle a fi d'intercanviar o transmetre dades rellevants, observades i avaluades durant un període de temps.

Respecte al **nombre** d'entrevistes durant el curs, s'han de fer com a mínim dues, una d'inicial, al començament del curs, i una altra de seguiment cap al tercer trimestre. També es poden realitzar totes les entrevistes que es considerin oportunes, tant si les sol·liciten els pares com si les convoquen els educadors.

La preparació de l'entrevista

Quan s'ha de fixar l'hora d'una entrevista, cal tenir en compte les condicions laborals dels pares i mares i la proximitat entre el centre i el domicili entre d'altres qüestions.

L'èxit d'una entrevista depèn molt de la manera en que hagi estat preparada. En primer lloc, s'ha de concertar amb certa anticipació, s'ha de fixar amb claredat la data i l'hora, i assegurar-se que els pares estan assabentats. La data i l'hora es poden comunicar verbalment als pares, encara que a vegades és millor donar-los una nota escrita en que es faci palès l'objectiu de l'entrevista, com, per exemple, tractar alguna situació problemàtica, comentar la marxa del curs...

També és important l'**espai físic** on es desenvoluparà l'entrevista. S'ha de buscar un lloc acollidor, confortable i sense interferències. Sovint es fan a la mateixa aula de l'infant, la qual cosa és convenient sobretot a l'entrevista inicial, quan interessa que els pares i l'infant, si els acompanya, coneguin l'espai i els materials on es desenvoluparà la tasca educativa. Però altres vegades, com per exemple per tractar una qüestió conflictiva, és preferible optar per un espai més "adult" com pot ser el despatx o la sala de reunions.

La preparació de l'entrevista ha d'incloure l'ordenament dels elements ambientals: local, mobiliari, temperatura, il·luminació, etc.

Un altre aspecte que s'ha de decidir és la **presència o no de l'infant a l'entrevista**. Hi ha molts educadors que consideren imprescindible la seva assistència a les entrevistes inicials; per tant, s'ha de comptar amb ell, ja que esdevindrà el centre d'atenció. Però en altres ocasions no és convenient que l'infant sigui present, fet que facilitarà que s pugui tractar alguns temes més a fons i que els adults parlin amb més llibertat.

L'educador ha de tenir clar l'**objectiu de l'entrevista i els temes** i ha de procurar que els pares els coneguin. L'entrevista comença sempre abans de fer-la i **no és aconsellable improvisar**. És convenient que abans l'educador estudiï amb deteniment les dades que posseeix de l'infant i la seva família, i prepari la informació que ha de donar. Per això és necessari redactar un guió dels temes a tractar per tal de no oblidar cap qüestió important.

Per fer una bona preparació de l'entrevista heu de tenir en compte aquests punts:

- Identificar l'objectiu de l'entrevista.
- Preparar un guió o estructura de preguntes.
- Preparar l'ambient físic.
- Assegurar-se que no hi haurà interferències.
- Garantir la intimitat i la confidencialitat de l'entrevista.
- Reunir el màxim de dades de l'infant, els seus pares, o d'altres circumstàncies de les quals es pugui parlar.

Fases de l'entrevista

Pel que fa a l'entrevista es poden diferenciar tres fases, l'inici, el desenvolupament i la finalització:

- **Fase inicial:** aquesta fase és el moment adien de fer les salutacions i intercanviar alguns mots sobre algun tema trivial que permeti trencar el glaç. La finalitat és establir un clima afectuós i cordial que faciliti la comunicació entre l'educadora i els pares.
- **Desenvolupament:** es pot començar exposant breument l'objectiu de l'entrevista mencionant els punts que es tractaran i a continuació entrar directament en el contingut o, si ha estat sol·licitada pels pares, convidar-los a expressar o descriure el motiu o els problema que els ha dut a demanar-la. Durant l'entrevista, sempre és convenient fer algun comentari positiu sobre l'infant com pot ser, per exemple, explicar alguna anècdota o mostrar-los algun treball, la qual cosa ajudarà a crear un clima de confiança respecte a la competència dels pares com a educadors i a disposar-los favorablement a continuar escoltant altres aspectes sobre el seu fill.
- **Finalització:** no és convenient allargar l'entrevista més temps del prèviament fixat. Quan està a punt d'acabar, convé fer un resum del que s'ha tractat remarcant els aspectes més importants i les mesures o acords adoptats. També s'han d'aclarir possibles dubtes i deixar els pares amb la sensació que se'ls ha escoltat i tractat bé. Un comiat cordial, en el qual s'agraeix els pares la seva col·laboració i les aportacions que han fet, ajuda a cloure bé l'entrevista.

En l'entrevista amb pares no es tracta només "d'entrevistar" o fer preguntes, sinó més aviat de conversar i comunicar-se amb ells. L'actitud dels educadors ha de ser d'interès i d'escoltar amb atenció allò que els pares els volen comunicar. En el decurs de l'entrevista, al mateix temps que es dialoga, es poden anar formulant una sèrie de preguntes concretes que facin participar els pares, encara que s'ha d'evitar fer un "interrogatori" o adoptar un paper d'expert. S'ha de deixar temps perquè els pares puguin intervenir i expressar les seves opinions, inquietuds i fer l'aportació de dades o reflexions que considerin adients sobre el tema.

A vegades, els pares no estan d'acord en algun aspecte i poden intentar que l'educador prengui postura a favor d'algú. En aquest cas s'ha de mantenir una actitud neutral i animar-los a buscar una solució entre tots dos. Quan acudeix sol el pare o la mare i intenta culpabilitzar l'altre, s'ha d'evitar donar-li la raó i procurar que vinguin tots dos, encara que això pot ser difícil sobretot en els casos de separacions.

És molt important prendre notes del desenvolupament de l'entrevista. Les anotacions es poden fer durant l'entrevista o quan ha acabat, però ha de quedar constància dels aspectes més rellevants. Les notes són molt important de cara a futures entrevistes per veure si ha quedat algun tema pendent, si s'han complert els compromisos, etc.

Plantilla per fer el registre d'una entrevista

En el registre d'una entrevista hi ha de figurar el nom de l'infant, la data i el lloc on es celebra, les persones que hi són presents, el motiu de l'entrevista així com el temps tractats i el desenvolupament de la reunió. En darrer lloc s'ha de deixar constància de les conclusions i els acords als quals s'ha arribat, juntament amb les observacions que com educadors vulgueu consignar.

La taula 1.1 recull coses que cal procurar fer i d'altres que s'han d'evitar en una entrevista.

TAULA 1.1. Aspectes a tenir en compte en les entrevistes

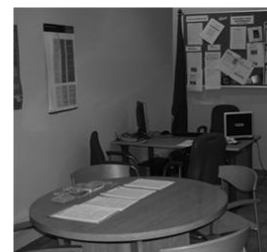
Cal procurar	Cal evitar
Mantenir una actitud oberta perquè els pares puguin expressar el que vulguin.	Parlar massa.
Saber quina informació donarem i quina demanarem.	Fer un interrogatori.
Tenir a mà la informació necessària.	Adoptar un to de superioritat o qualsevol actitud que sembli un judici de la realitat familiar o una intromissió en la vida privada.
Comunicar amb antelació la data.	Evitar convertir-se en un "aliat" dels pares contra l'infant o d'un cònjuge contra l'altre.
Ser clars i sincers mostrant interès pel que els pares diuen.	Aparentar pressa.
Aconseguir que els pares quedin satisfets i es mostrin disposats a col·laborar.	

1.1.4 Organització de reunions amb les famílies

En la relació amb les famílies hi ha alguns aspectes que fan necessària la comunicació amb tot el grup de pares i mares o i d'altres que requereixen en grup petit a fi d'agilitzar la comunicació i facilitar l'intercanvi d'informació i la coneixença mútua entre d'altres coses. Les reunions amb els pares que es treballaran a continuació, són una eina imprescindible per facilitar aquesta relació.

Una de les tasques de l'equip educatiu consisteix a convocar periòdicament reunions de pares.

Les reunions són trobades entre els educadors i el grup de pares i mares que s'organitzen per facilitar una bona comunicació interpersonal i per transmetre o intercanviar informació de caràcter general (metodologia, organització del centre...).

En una reunió general es pot explicar la línia educativa del centre

Hi ha una sèrie de qüestions pràctiques que heu de tenir en compte quan organitzeu una reunió:

- Les reunions s'han de convocar en horaris que facilitin l'assistència dels pares i mares. Els horaris s'han d'adequar a les seves possibilitats reals i s'han de buscar de manera que puguin assistir-hi tots els pares o la majoria.
- Se'ls ha de lliurar amb antelació un full de convocatòria que ha d'incloure el títol de la reunió, la data, el lloc, l'ordre del dia, etc. En aquest full, pot ser convenient formular algunes preguntes o algun text breu perquè els pares reflexionin i vinguin a la reunió amb certa preparació.
- S'ha de preveure algun servei d'atenció als infants. Si aquests són presents a la reunió distreuen els adults i es converteixen en el centre de l'atenció.

- S'ha d'organitzar l'espai físic on es desenvoluparà. Així, el lloc de la reunió ha d'estar lliure de sorolls, ser adient al nombre de participants, tenir cura que tots puguin veure el possible material audiovisual de suport (projeccions, diapositives...). També és important la disposició de les cadires; per exemple, si es disposen en cercle o en ferradura (en forma de U) inviten més a la participació que la disposició tradicional en files.

És molt important preparar bé la reunió, tant els continguts que han de ser tractats com el seu desenvolupament: qui i en quin ordre parlarà?, quan intervindran els pares? Heu de tenir cura d'adaptar el nombre d'assistents als objectius de la reunió. Si la reunió és de tot el centre i té com a objectiu transmetre una informació de caire general, és millor fer que sigui curta, i en acabat, fer que els tutors i els pares tinguin reunions per aules a fi de tractar temes més concrets relatius al seu grup d'infants.

No s'ha de confondre l'espontaneïtat amb la improvisació i s'ha de tenir clar qui, com i quan intervindrà perquè d'aquesta manera s'afavorirà que pares, mares i educadores intervinguin d'acord amb els objectius de la trobada.

Les reunions es poden classificar segons diferents criteris. Si es pren com a criteri el nombre de pares i mares assistents, les reunions aleshores poden ser: reunions generals i reunions per grups.

Reunions generals

Les reunions generals són les que es fan amb tots el pares del centre. En ser nombrós el nombre d'assistents no s'afavoreix la participació i són més adequades per transmetre informació.

Alguns dels temes que es poden abordar en les reunions generals són:

- **La presentació de l'equip del centre:** segons les dimensions del centre, alguns pares pot ser que no coneguin la composició de l'equip educatiu. Amb aquesta presentació, encara que després no recordin tots els professionals, es queden amb una primera impressió de qui és qui en l'equip docent, les funcions que té, si hi ha professionals de suport, etc.
- **L'explicació del projecte del centre:** els pares han de conèixer les línies generals del projecte educatiu i del projecte curricular, els objectius que es plantegen, la línia metodològica... De la mateixa manera que a l'entrevista, s'ha de fer servir un llenguatge que els pares puguin entendre. Conceptes com continguts o aprenentatge significatiu s'han d'explicar amb paraules que siguin assequibles als pares i posar-los exemples.
- **L'organització del centre i normativa:** és convenient explicar al començament del curs les qüestions organitzatives i les normes que més afecten les famílies. Encara que aquesta informació s'hagi lliurat per escrit, no està

Les reunions generals...

...tenen el caràcter de transmetre informació als pares com la presentació de l'equip educatiu, i l'explicació del projecte educatiu, l'organització general del centre i la normativa.

de més fer un recordatori dels aspectes fonamentals, com per exemple el període d'adaptació, els horaris, les festes escolars, etc.

- **El respecte a les normes**, s'ha de tenir cura a l'hora d'explicar-les, evitant el to imperatiu i justificant-ne la necessitat en benefici de tots. Les normes han de ser clares i s'ha de veure fàcilment la seva necessitat. No es pot exigir als pares, per exemple, que portin un informe del metge cada vegada que l'infant no assisteix a classe.

Cal tenir en compte que una part de la informació es transmet de manera no verbal. Així, el fet que tots els membres de l'equip educatiu s'asseguin junts dóna una idea de cohesió, més que si estan distribuïts per la sala. Encara que hi hagin d'intervenir tots els membres de l'equip, és necessari que un d'ells s'encarregui de coordinar la reunió, controlant el temps, el compliment dels objectius, les intervencions dels pares, etc.

Les reunions per grups

Les reunions en grups més reduïts com ara els pares dels infants d'un mateix grup, o d'infants nous, permeten una participació més directa i donen la possibilitat d'aclarir els dubtes més concretes que els pares puguin tenir.

En aquestes reunions és on més interès demostren els pares, ja que es tracten temes molt propers als seus fills. Alguns dels temes que més interessin les mares i pares són:

- Característiques evolutives segons l'edat: desenvolupament motor, autonomia, llenguatge...
- Com actuar en moments importants: el període d'adaptació al centre, canvis en l'alimentació...
- La línia metodològica: importància del joc, organització del temps, utilització dels materials...
- L'actitud de l'adult a l'educació de l'infant: com posar límits a la conducta dels infants.

A vegades no és convenient fer una divisió molt compartimentada dels temes, sinó anar connectant els uns amb d'altres, per exemple amb la descripció d'una jornada al centre i, com sempre, l'exposició dels temes s'ha de fer amb un llenguatge comprensible i aportar exemples amb generositat.

Atès que sovint no és possible tractar tots els temes en una sola reunió, per això, encara que la normativa legal fixi una reunió anual per curs, és convenient fer-ne diverses i distribuir entre elles els diferents temes.

En aquestes trobades, és fonamental deixar una bona estona perquè els pares puguin intervenir-hi: fer preguntes, comentaris sobre els temes que els preocupen,

Un cop acabada la reunió...

...és convenient recollir sempre per escrit el que hi ha estat tractat i, si es creu convenient, redactar-ne una acta.

Sempre és convenient...

...reservar un breu espai de temps abans de la reunió per una primera presa de contacte i fer les salutacions i presentacions, i trencar així el glaç, cosa que permetrà que els pares es trobin còmodes des de l'inici i afavorirà el diàleg i la participació.

Les reunions del grup d'una classe amb les famílies són orientadores i profitoses

etc. I és pràcticament inevitable que plantegin preguntes concretes sobre el seu fill. Si s'ha de donar resposta a aquesta mena de preguntes tan concretes, heu de procurar, però, no fer-ho a la reunió de grup i, si ho considereu necessari, podeu concertar amb ells una entrevista.

Respecte al nombre de reunions que s'han de realitzar durant el curs, no hi ha un xifra ideal: hi ha centres que en fan dues, una al començament del curs i una altra cap al final; d'altres en fan una cada trimestre... És una qüestió que ha de decidir l'equip educatiu, o segons els casos, la mateixa educadora, però en tot cas convé tenir present que no és convenient convocar reunions amb molta freqüència, llevat que el grau de compromís i l'interès dels pares sigui molt alt.

En els centres educatius no formals, també serà l'equip d'educadors qui ha de decidir el nombre de reunions segons les seves característiques i els serveis que ofereixen; per exemple, en els coneguts com a "espais familiars" les reunions amb els pares, mares, avis... formen part de l'activitat diària.

Sempre s'ha de tenir cura de que les reunions es desenvolupin en un clima de cordialitat, que es pot crear de moltes maneres, amb una actitud receptiva, el somriure o alguna anècdota curiosa... També pot passar alguna vegada que les intervencions dels pares no siguin del tot adequades o que siguin expressades amb un to agressiu. En aquestes situacions és important mantenir la calma, sense contestar-les amb el mateix to i exposar els vostres propis arguments per tal d'evitar l'enfrontament personal.

I, en darrer lloc, quan la reunió ha finalitzat (sempre amb una cloenda cordial), heu de fer-ne una avaluació i registrar per escrit una síntesi del que s'hi ha tractat, les impressions. Aquest registre serà molt útil de cara a properes reunions així com en la relació diària amb les mares i pares.

1.1.5 Materials pel treball amb les famílies

La tasca educativa no és completa si no hi ha comunicació entre totes dues institucions. Quan la comunicació no funciona, el procés educatiu se'n veu afectat i es fa més difícil. Hi ha diferents tècniques i mètodes per comunicar-se, de manera individual i col·lectiva, amb les famílies i que van des dels contactes informals que es mantenen a diari, fins als informes, tot passant per les entrevistes, reunions, etc. Tota aquesta informació ha d'estar recollida i registrada.

Les entrades i les sortides

Les entrades i les sortides són moments molt importants en l'intercanvi d'informació entre l'adult que acompanya l'infant (mare, pare, avis...) i l'educador o educadora. Aquests contactes informals serveixen per comentar esdeveniments que permeten comprendre la situació de l'infant aquell dia –si ha passat mala nit segurament estarà més irritable–, així mateix, si els pares saben el que ha fet l'infant a l'escola tenen l'oportunitat de conversar amb el seu fill sobre això a casa.

Heu de tenir en compte que aquests contactes són útils per intercanviar certa mena d'informació: algun fet anecdòtic, un breu resum del que s'ha fet durant la jornada..., però no és el moment adequat per transmetre informacions de caràcter més rellevant o complex (inici del control d'esfínters, metodologia de l'educadora), que necessiten un espai i un temps més adients (entrevistes, reunions...). Tampoc és convenient tractar en aquests moments temes conflictius o possibles discrepàncies entre els pares i l'educador. És important saber ajornar aquests assumptes per poder parlar-ne en condicions més idònies.

També heu de tenir cura dels comentaris que es fan quan l'infant és present, sobretot si són de caràcter pejoratiu o hi ha alguna cosa que preocupa els pares (mal comportament, problemes de desenvolupament), amb freqüència els infants tenen més capacitat de comprensió del que els adults pensem, i poden interpretar certs comentaris o algunes expressions inadequadament i agreujar la problemàtica.

Els **objectius** de les trobades diàries amb els pares són:

- Intercanviar informació concreta sobre fets que ajuden a comprendre l'infant.
- Mantenir un contacte diari que afavoreixi un clima d'empatia i con-fiança entre pares i educadors.
- Informar els pares sobre dades puntuals perquè puguin adonar-se que el seu fill rep un tracte personalitzat, i es puguin fer una idea de la realitat del seu fill en el centre.

L'agenda

Consisteix en un quadern que va i torna cada dia de casa a l'escola i viceversa ("la llibreta viatgera"), on pares i educadors escriuen el que creuen convenient. És una eina molt útil per intercanviar informació escrita de l'infant, sobretot en el cas dels més petits.

A l'agenda, els educadors hi escriuen diàriament aspectes sobre la vida quotidiana de l'infant tal com es desenvolupa al centre: com ha menjat, quant ha dormit, deposicions... També s'hi poden incloure anècdotes ("Avui hem celebrat l'aniversari del Marc...") o alguna dada evolutiva rellevant ("S'ha mantingut una estona dret sense ajuda"). Per la seva banda, els pares poden anotar informacions que creguin convenient que l'educadora conegui o també relatar fets o anècdotes que consideren importants. D'aquesta manera, l'educador pot tenir un motiu de conversa amb l'infant. L'agenda és una eina que pot complementar els intercanvis verbals que es fan a l'entrada i a la sortida.

Quan no hi ha disponibilitat de temps per escriure a l'agenda de cada infant, es pot optar per un full imprès que reculli els aspectes quotidians de l'infant: alimentació, migdiada... Una altra opció és un quadre general diari per a tots els infants de l'aula que es penja al tauler d'anuncis.

Els informes individuals

Els informes de cada infant es lliuren als pares amb una certa periodicitat (cada trimestre, final de curs) i tenen el caire d'una avaluació dels progressos assolits per l'infant. En referir-se a diferents àrees del desenvolupament (llenguatge, motricitat...), impliquen un seguiment de l'evolució de cada infant en el centre.

Com totes les avaluacions que es fan per escrit, els informes individuals presenten l'inconvenient que poden **etiquetar** l'infant. Aquest risc és especialment perillós a l'escola infantil. En aquestes edats, sobretot els més petits, els infants canvien molt en poc temps. L'informe de fet reflecteix l'estat de l'infant en un moment ben determinat i, per aquesta raó, en un parell de mesos pot quedar desfasat en alguns aspectes.

Hi ha diverses maneres de reduir aquest risc. S'ha d'intentar fer les descripcions de la conducta sense entrar en valoracions, això implica evitar les qualificacions del tipus **alt**, **mitjà** o **baix**. També és necessari redactar la informació en positiu, evitant sempre les valoracions negatives. És diferent expressar "es comunica amb frases curtes" que dir "porta cert retard en l'expressió verbal". D'altra banda, és convenient reflectir els avenços d'un infant respecte a ell mateix i no en comparació amb la resta dels seus companys. En aquest sentit, s'ha de fer major èmfasi en els progressos i no en el que encara ha d'assolir, i en tot cas es pot indicar el tipus d'ajuda que li cal per avançar, dient, per exemple, "és convenient que a l'estiu es relacioni amb altres infants".

A més, els infants no tan sols canvien amb el temps, sinó que el seu comportament és diferent segons el context (a l'escola, amb els amics...). Per això s'han d'evitar les afirmacions categòriques sobre la seva personalitat. Així, en comptes d'afirmar "és un infant reservat", és preferible dir "a l'escola es mostra reservat amb els adults".

Els diferents models d'informes

Establir quin és el model d'informe més adient és un tema obert de debat que s'ha decidit l'equip educatiu. Potser la diversitat d'informes és tan gran com el nombre de centres educatius, encara que poden adoptar tres estructures bàsiques –oberts, semioberts i tancats–, encara que dins d'aquestes tres hi ha també molta diversitat.

- Els **informes oberts**, es van descrivint les conductes de l'infant, són més il·lustratius i individualitzats, però presenten l'inconvenient de la gran inversió de temps que ha de dedicar l'educador.
- Els **informes tancats** es troben a l'altre extrem. El seu format és molt estructurat i s'emplenen molt fàcilment, ja que l'educador només ha de marcar en una llista d'indicadors el nivell de consecució dels objectius: "Sí/No", "Adquirit / En progrés", "Sempre / Sovint / A vegades / Mai". Presenten l'inconvenient que poden derivar en els butlletins de notes de l'ensenyament obligatori, i el risc que s'havia apuntat abans d'**etiquetar l'infant** a unes edats en què canvia molt. Tot i això, si els indicadors així

com la modalitat d'avaluar-los s'han seleccionat de manera acurada, els informes tancats són més pràctics per a l'educador i compleixen l'objectiu d'informar de manera adient als pares. La taula 1.2 recull un exemple del que és un informe de tipus tancat.

TAULA 1.2. Exemple d'informe tancat

Adaptació: comportament i actitud	Sempre	Sovint	De vegades	Mai
És sociable i col·laborador				
Mostra sentiments de rivalitat				

Els informes semioberts

Una opció intermèdia són els **informes semioberts** que mantenen la valoració qualitativa i es redueix el temps de redacció. Per exemple, en alguns models s'enumeren els indicadors i es contesten de manera oberta. Per avaluar, per exemple, quina relació té amb els companys, es triaran dues situacions "en un grup petit" i "en un grup gran" i com a valoració positiva es pot indicar: "desinhibida" i "participativa".

La selecció d'indicadors o ítems

Aquesta és potser la qüestió que comporta una major dificultat quan s'ha d'elaborar un informe, ja que heu de decidir quins són els aspectes més rellevants de la vida de l'infant sobre els quals informareu les famílies.

Indicadors en primera persona. Una opció més lúdica és redactar els indicadors en primera persona, com si fos l'infant qui diu als pares el que fa i quines són les seves capacitats. Exemples d'aquest tipus serien: "Les accions en què demostró més interès són...", "Per explorar i descobrir nous objectes utilitzo accions com..."

Una primera qüestió és decidir les categories en què incloureu els indicadors. Aquí es pot optar per les àrees de desenvolupament i els diferents àmbits de la vida de l'infant (motricitat, llenguatge, joc, hàbits, adaptació...) o bé determinar els apartats a partir de les àrees del currículum de l'educació infantil, i a partir d'aquestes establir diferents subapartats. Per exemple, àrea I, "descoberta d'un mateix", i dins d'aquesta "hàbits", "motricitat", etc.

També heu de plantejar-vos la manera de redactar els indicadors. Per exemple, no és recomanable que siguin massa concrets ("és mostra agressiu", ni massa oberts com "progressa en el llenguatge". El millor és trobar un punt intermedi, que sigui avaluable i estigui connectat amb la pràctica educativa.

Sempre s'han de deixar alguns apartats d'observacions, sobretot en els informes tancats. També és convenient oferir als pares la possibilitat d'expressar la seva opinió o fer algun comentari, deixant-los un full en blanc o amb preguntes breus ("Quines responsabilitats li donen a casa?"), que us el tornara més endavant.

Les notes informatives

Les notes amb informacions concretes es lliuren periòdicament als pares per comunicar-los diferents esdeveniments com poden ser una sortida i la sol·licitud d'autorització, la convocatòria d'alguna reunió, la celebració d'una festa... Totes aquestes informacions s'han de lliurar als pares en el moment oportú, per exemple, després d'una reunió dedicada a tractar els hàbits d'higiene, se'ls pot donar un full sobre com i quan iniciar el control d'esfínters.

És imprescindible quan l'infant ingressa al centre donar als pares per escrit aspectes organitzatius (calendari del centre, canals de relació amb les famílies, etc.) i un extracte de la normativa (aspectes d'higiene, què cal fer quan l'infant es posa malalt...), així com tot el que té a veure amb la roba més adequada, bolquers... És important tenir cura de la redacció d'aquests textos per evitar el risc d'un to massa impositiu. Cada norma s'ha d'acompanyar d'una breu explicació de per què és necessari respectar-la.

Els taulers d'anuncis

El tauler d'anuncis és un sistema de comunicació molt útil per a les famílies que van cada dia al centre. El tauler pot consistir en una vitrina amb vidre, en un suro o senzillament en notes penjades a la porta de l'aula. Es pot col·locar un tauler a l'entrada i reservar-lo a informacions de tot el centre i col·locar-ne d'altres a cada aula o a l'entrada de cada una amb informació específica de cada grup.

Per mitjà dels taulers es pot transmetre diferent tipus d'informació com, per exemple, el menú del dia, les incidències diàries, les convocatòries de reunions, les festes o altres informacions de caire general (notícies breus, convocatòries d'altres institucions...).

És important que els llocs on es trobin els taulers o les notes informatives siguin fàcilment localitzables i accessibles per als pares, i també que la informació no sigui massa extensa o complexa.

Activitats excepcionals

Un dels problemes dels taulers és que no sempre es llegeixen. Per facilitar-ne la lectura s'han de tenir en compte algunes consideracions:

- La informació ha d'estar actualitzada. Moltes vegades els taulers estan plens d'informació obsoleta, convocatòries endarrerides, etc. que no animen a acostar-s'hi. Per tant, la informació s'ha de renovar contínuament.
- S'ha de seleccionar la informació que es posarà. A vegades als taulers es penja de tot (qualsevol circular, propaganda que arriba al centre, etc.) i és decebedor trobar-se davant d'un tauler ple de papers.

Quan les famílies...

...han de ser convocades a alguna activitat excepcional, com, per exemple, la festa de Nadal, es pot confeccionar una pancarta o un mural amb motius que cridin l'atenció (colors vius, collage...).

- Les informacions s'han d'exposar de manera atractiva per tal que els pares trobin un al·licient a llegir-les, i ha d'estar expressades en un llenguatge assequible. En aquest sentit, es poden utilitzar colors, lletres grans, algun dibuix, etc.

El correu electrònic

A la primera dècada del segle XXI, gairebé tot centre educatiu disposa de la seva pàgina web. És un mitjà cada cop més utilitzat d'intercanviar informació entre els educadors i les famílies. És una alternativa a la comunicació escrita i presenta molts avantatges com ara la rapidesa, la comoditat, l'economia o la fiabilitat.

2. La intervenció amb les famílies

Cada cop més sovint, els infants s'eduquen en dos contextos diferents (família i centre educatiu) i, de vegades, en algun tercer com pot ser un centre d'atenció al lleure o d'activitats extraescolars. Per tant, l'educació dels infants és una tasca compartida entre els pares, mares i els professionals que els atenen als centres educatius formals, no formals, assistencials o qualsevol altre tipus de servei que puguin oferir els educadors i educadores infantils.

2.1 Problemes freqüents en les relacions amb les famílies

Atès que pares i mares són els principals agents socialitzadors, l'educador ha de fer arribar els coneixements que va obtenint del seu fill, i l'equip educatiu els ha de fer partícip els pares de les seves propostes i projectes educatius. Tothom hauria d'estar d'acord que les relacions família i el centre educatiu han de ser fluides i s'han de desenvolupar en un clima cordial i de mutu enteniment. Però això no passa sempre. La relació amb els pares, si bé és molt necessària, de vegades resulta difícil. Tot seguit analitzarem quines poden ser les causes d'aquestes dificultats.

2.1.1 Dificultats per part de les famílies

Una de les dificultats ve donada pel fet de tenir una ideologia diferent sobre com s'ha d'educar. Que la perspectiva educadora d'una família i la d'una escola siguin més o menys properes, depèn, en part, del la mesura en què els progenitors han tingut la llibertat de buscar i triar el lloc que els sembla més adient per a l'educació dels seus fills, però també depèn, en una altra part, de si una escola o un centre educatiu no formal es capaç d'obrir-se cap a fora i d'explicar la seva línia educativa.

Així, hi ha pares que no entenen aspectes del procés educatiu de la infància, per exemple, que la vida quotidiana pot ser realment educativa pels seus fills i poden crear tensió amb les educadores si els veuen sortir del centre amb taques, amb la cara pintada o no troben bé que surtin al pati l'hivern.

Una altra font de dificultats prové del poc interès dels pares pel que succeeix a l'escola: els pares i mares que només apareixen pel centre per deixar i recollir el fill o la filla no estan interessats en el seu funcionament i es mostren indiferents a les orientacions que reben de l'equip educatiu, dificulten la comunicació imprescindible que ha d'existir entre la família i el centre. Hi ha vegades en què l'actitud distant d'alguns pares i mares és degut a la timidesa, un fet que els educadors han d'entendre a l'hora que han de trobar canals de comunicació que motivin els pares a participar més activament en els assumptes de l'escola.

Un altre focus de dificultat són els sentiments de culpa que provoca el fet de desprendre's del seu fill: avui dia és molt freqüent que els pares portin els fills a una escola bressol més per necessitat o exigències de la feina que amb un convenciment del benefici educatiu que se'n pot derivar. Aquesta situació la poden viure amb inseguretat, ja que no saben si fan el que és correcte, i amb culpabilitat (encara que sigui de forma inconscient) per no complir el paper tradicional d'una "mare" que es queda a casa ocupant-se del seu fill. Quan l'infant presenta, a més, alguna dificultat, sovint pensen en veu alta que tot això "no passaria si pogués estar més temps amb ell".

Viure l'escola amb angoixa?

Aquesta mena de sentiments de culpa i de no estar fent el que és el correcte poden fer viure l'escola amb angoixa. A vegades els pares poden sentir por de perdre l'afecte del seu fill. Temen que l'infant s'ho passi millor al centre educatiu que a casa, però alhora necessiten que el nen estigui bé perquè se l'estimen.

Aquesta actitud ambivalent dificulta la relació amb l'educadora i els fa viure penosament el moment en què han de deixar el seu fill o filla al centre, tal com es pot observar en aquelles mares i pares que allarguen el comiat fins que el seu fill no comença a plorar, o d'altres que, si l'educador no està atent, se'n van sense acomiadar-se quan la seva filla no els veu.

Una altra font de dificultats és la desconfiança respecte de la professionalitat dels educadors i les educadores: és normal que els pares sentin angoixa quan han de deixar els seus fills a càrrec d'altres persones, que tinguin por que no estiguin prou ben atesos o que dubtin de la competència dels educadors. Aquests sentiments poden provocar hostilitat i reaccions molestes. Hem de comprendre que és l'angoixa la que els mou a tenir aquest comportament i, en conseqüència, hem procurar mantenir una actitud relaxada i tranquil·la que ajudarà molt a resoldre els conflictes quotidians.

2.1.2 Dificultats per part dels educadors

Entre les dificultats que sorgeixen en les relacions amb famílies i són pròpies dels educadors està la dificultat per acceptar i valorar la funció educativa dels pares: aquest és potser l'entrebanc més gran que pot interferir en una bona relació família-centre, considerar que els pares no estan educant correctament el seu fill. Més d'una vegada s'ha sentit algun educador, un dilluns o després d'unes vacances: "No sé que li han fet a aquest nen, que me l'han tornat espatllat". En el fons està dient: "Jo ho faig bé i els pares malament".

Els educadors heu de ser conscients que hi ha moltes maneres diferents d'educar i estimular bé un infant. Les vostres idees sobre l'infant i la seva educació, les vostres actituds educatives, les vostres estratègies per aconseguir resultats no són les úniques possibles. A més, els infants probablement es beneficien en certa mesura de la discrepància: si bé no ha de ser tan profunda perquè produeixi desajustos o incompatibilitats en l'infant, ha de ser, però, suficient per estimular-lo a adaptar-se a les característiques i exigències de cada context.

Els pares i mares tenen dret a tanta autonomia com a pares com la que els educadors reclamen per a si mateixos. Això significa que la col·laboració amb

els pares no s'ha d'identificar amb el desig de canviar el seu comportament o el seu estil de relació amb el seu fill. Aquest ha de ser l'objectiu, en canvi, quan detecteu aspectes que poden perjudicar els infants, la seva educació o el seu desenvolupament, com podrien ser per exemple la manca d'higiene, els problemes de nutrició, i una excessiva sobreprotecció entre d'altres.

Però en principi, els educadors poden aprendre tant dels pares, com els pares dels educadors. Hi ha vegades en què les educadores poden veure la necessitat de cridar l'atenció sobre algun aspecte puntual o una pràctica educativa que consideren poc adequada. En aquest cas, han d'adoptar una actitud empàtica, posant-se al lloc dels pares, partir de la seva realitat i esbrinar els seus senti-ments a fi de comprendre'ls i orientar-los (potser no han portat bolquers o no han marcat la roba per circumstàncies justificades). I s'ha d'intentar plantejar la situació als pares de manera que el seu sentiment de competència no es vegi amenaçat.

Heu de tenir en compte que la conducta de les persones és difícil de canviar, es necessiten bones raons, tenir alternatives en què confiar i sentir la seguretat que els canvis es poden realitzar. No es pot esperar, doncs, que els pares canviïn un comportament en un obrir i tancar d'ulls. Cal temps, persistència, persuasió i confiança en que el canvi és possible i que val la pena.

L'educador ha d'evitar la competició amb els pares, com passa quan se'ls recorda constantment que hi ha coses que s'han aconseguit a l'escola (per exemple, que mengi sol) i a casa no. Aquest tipus de comportament pot derivar fàcilment en una escalada de retrets i desqualificacions per ambdues parts.

Una font importants de dificultats que l'educador pot tenir en la seva relació amb les famílies es la falta de confiança en la seva pròpia capacitat: pot ser que alguns educadors, degut a la seva joventut o a altres raons, no se sentin preparats per relacionar-se adequadament amb els pares, o pensin que no són capaços de mantenir una relació positiva amb ells. És possible que es trobin insegurs o examinats pel que puguin dir i evitin tractar segons quins temes.

La professionalitat comença realment quan acaba la formació teòrica, i serà a través de l'experiència com l'educador adquirirà la seguretat necessària per desenvolupar les seves funcions.

La falta de motivació per col·laborar amb les famílies és també una font de dificultats, ja que l'educador pot també pensar que la seva feina és treballar amb infants i, per tant, no doni gaire importància a la relació amb els pares, que, aleshores, es limita a intercanvis d'informació poc significatius.

Cal recordar que una de les funcions de l'educador és, precisament, implicar la família i fer-la participar en el procés educatiu dels seus fills. La qualitat de la relació família-centre influirà positivament en el fet que l'infant es trobi a gust a l'escola. Per tant, el coneixement mutu i el diàleg ha de ser constant; és necessari que tant pares com educadors expliquin els progressos, les dificultats, etc. del fill/alumne, tant a casa com a l'escola. Cadascú des del seu *rol*, i en un clima càlid de comprensió, respecte i confiança.

Un escull important a les relacions dels educadors amb les famílies consisteix en esperar la mateixa col·laboració de totes les famílies: no es pot esperar que tots els pares i mares participin de manera igual i amb la mateixa intensitat. La falta de col·laboració dels pares pot desanimar l'equip educatiu i bloquejar la necessària coordinació amb les famílies.

De vegades, els pares no s'impliquen a causa de la manca de canals adients d'informació, participació i comunicació. Per aquesta raó, l'equip educatiu ha de prendre la iniciativa i crear diferents camins d'informació i comunicació, amb l'objectiu d'integrar la família en el procés educatiu i assolir una relació harmoniosa i cooperativa.

També heu de pensar en les diferències que hi ha entre les persones. En tant que hi haurà pares que consideraran còmode i agradable mantenir contactes freqüents, implicar-se en les activitats, organitzar festes..., altres s'estimaran més una conversa tranquil·la, o una reunió en un petit grup.

Hi ha moltes maneres d'organitzar la participació dels pares i es poden utilitzar moltes estratègies, com reunions, respectant el nivell en què es vulguin implicar. El que és important és que hi hagi participació, i que el fet de prendre part respongui a una planificació que la pugui garantir i desenvolupar.

2.2 Programes de prevenció

Els canvis esdevinguts les darreres dècades a la societat catalana, com els darrers avenços tecnològics, els canvis en les tendències demogràfiques –produïts en gran part pel fenomen creixent de la immigració–, els canvis en les estructures familiars i el desconcert entre el nou paper que desenvolupen els homes i les dones a la societat actual han fet que les mancances, en el sistema de valors, en les actituds i en els comportaments de molts dels infants, sigui un dels principals problemes amb què s'enfronten.

De vegades, els pares i les mares es veuen superats en les seves possibilitats quan es tracta d'educar, criar i fer-se càrrec dels fills en un món sotmès a canvis tan vertiginosos. El problema esdevé encara més greu en el moment en què des de les famílies també han de sorgir les respostes a les noves demandes i necessitats dels infants.

Si tothom està d'acord en que el primer agent de socialització de l'infant són els pares i les mares, i es constant que a tots dos els manquen certs recursos en les diferents tasques que duen a terme amb els infants, cal ser conscients que si es vol millorar la situació dels infants i la situació de la societat, haurem de treballar conjuntament tots els agents socialitzadors implicats, col·laborant-hi i donant-nos mútuament suport.

Tots els programes de prevenció que ha de portar a terme l'educador infantil s'han de dissenyar tenint en compte l'entorn més proper dels infants (el seu barri, la població on viuen...) i han de tenir com a finalitat donar suport a les famílies en la criança, la cura i l'educació dels infants.

És important conèixer aquells nous serveis que contribueixen a donar suport a la tasca educativa que tenen encomanada pares i mares d'infants menors de tres anys. Són serveis que van sorgir a partir de projectes creats en el si dels ens locals més propers als ciutadans, és a dir, els ajuntaments i, més en concret, en els sí de les àrees de serveis socials dels ajuntaments, amb el suport d'altres administracions públiques com, per exemple, el Departament d'Ensenyament. En aquest grup de serveis es troben els **espais-familiars** i els **espais de trobada**.

Molts dels projectes que treballen en aquesta línia de treball amb les famílies van sorgir com a conseqüència de les situacions de risc que patien alguns infants, amb la intenció d'evitar-les des del treball amb les famílies. Però en l'actualitat, encara que es continua treballant amb col·lectius de risc, la tendència és que aquests dos serveis –un espai de trobada i un espai familiar– s'apropin a ciutadans de tota mena. Es busca que pares i mares d'un nucli de població coincident puguin trobar un espai on compartir les seves experiències amb els seus “veïns” i “veïnes”, amb suport professional.

2.2.1 Programes orientats a pares i mares i fills

Hi ha un grapat de programes i serveis orientats a treballar conjuntament amb les famílies i els infants. Es tracta de programes que pretenen col·laborar en la tasca que duen a terme les famílies d'educar els seus fills, ja que la inclusió de la família en qualsevol programa adreçat a la infància és imprescindible per garantir-ne l'èxit.

La pedagoga Montserrat Jubete parla de dues tipologies de models d'intervenció amb infants, orientats a les famílies:

- Els programes que confien en la competència de les famílies a l'hora de prendre cura i encarregar-se de l'educació dels seus fills, i entenen que la família té prou competència i, que totes les pràctiques que duen a terme per aconseguir-ho, en principi, són acceptables.
- Els programes que desconfien de certes pràctiques de les famílies i entenen que les pràctiques coincidents amb les de les famílies de la cultura dominant són les més idònies per procurar una bona educació als infants.

Entre el primer grup de programes destaquen els **espais familiars** i els **espais de trobada**, que són aquells dos tipus de programes que analitzarem amb més detall. I entre el segon grup de programes hi ha algunes **escoles de pares**.

Els **objectius generals** que des d'aquests programes es dissenyen pretenen:

- Donar suport als pares i les mares en l'exercici de les seves funcions parentals, i potenciar una relació amb els infants que faciliti el creixement de tots dos i garanteixi la protecció, l'educació i estabilitat emocional dels infants.
- Crear un espai pels pares i les mares on es trobin a gust i experimentin la seva participació en el projecte global de l'entitat, i afavorir el diàleg sobre els temes que els preocupen i els interessin amb relació als seus infants.
- Possibilitar l'ampliació de les relacions familiars amb l'entorn social, al mateix temps que es reforcen els sistemes d'ajut mutu i afavorint la integració de les famílies amb més dificultats socials.
- Afavorir el coneixement mutu i la convivència de famílies estrangeres i de famílies autòctones.

Tant en els **espais familiars** com en els **espais de trobada** hi ha confiança, pels professionals que hi intervenen, en la competència dels pares i mares com a primers educadors dels infants. Tots els agents que intervenen en l'educació dels infants gaudeixen del mateix protagonisme, i gràcies a l'intercanvi social es genera l'aprenentatge

Espai familiar

L'espai familiar és un servei educatiu adreçat a infants entre 12 i 36 mesos –tot afavorint la seva socialització– i també a les famílies posant al seu abast l'experiència d'educar els infants amb d'altres famílies i rebre assessorament professional.

L'infant i la persona que l'acompanya assisteixen entre un i tres dies a la setmana, segons el programa del centre al qual són adscrits, i formen part d'un grup fix de deu a quinze parelles aproximadament.

Malgrat que l'infant pot acudir i romandre al centre acompanyat d'un familiar o d'un adult de referència, que tant pot ser el pare, com la mare, l'avi, l'àvia, o qualsevol altre parent o un cangur, principalment es tracta d'un lloc de trobada i relació per a grups de pares acompanyats dels seus infants. Està pensat com un espai on es juga i es relacionen petits i grans i, on, a més a més, es poden compartir les experiències en la cura i l'educació dels infants.

La **intervenció en l'espai familiar** està estructurada tant des del punt de vista de l'**atenció a l'infant**, com a les seves **famílies**, com a tots dos alhora, ja que és on els infants poden desenvolupar les seves capacitats a partir de diferents propostes de joc, materials i joguines adequades a les seves necessitats, i, relacionar-se amb altres infants i adults compartint espais, materials i activitats fora de l'ambient familiar.

D'altra banda, les famílies poden compartir jocs amb els infants de forma individualitzada, amb el seu fill o filla i compartint les seves descobertes, i de forma comuna amb tots els altres infants i els seus progenitors.

Els pares poden també observar com juga i es relaciona el seu fill o filla fora de l'ambient familiar, en un espai que ha estat dissenyat intencionadament amb la finalitat educativa. Resulta molt profitós compartir l'experiència d'educar l'infant amb altres famílies amb infants d'edats similars, i rebre suport dels professionals en l'educació del fill.

En tot aquest treball, els educadors atenen tant els infants com les seves famílies, i dinamitzen les activitats i els grups de debat organitzats pensant en els pares i les mares. També potencien les competències i habilitats familiars per tal d'incrementar la confiança de les famílies en la tasca d'educar els infants a partir de la programació d'activitats de jocs per als infants amb famílies o sense, així com durant els espais de temps dedicats a les reunions amb les famílies en què poden detectar situacions, explicar experiències i abordar temes importants.

Els professionals que intervenen en els espais familiars necessiten coneixements teòrics sobre el desenvolupament integral dels infants i sobre la manera d'arribar a les famílies. Per aconseguir arribar a les famílies cal tenir coneixements sobre **dinàmiques de grup**, i també dominar determinades habilitats socials com: **l'empatia, la sensibilitat i el respecte vers les individualitats**.

Les **intervencions** que realitzen els professionals, ja sigui en la intervenció directa amb els infants, amb els progenitors o amb tots dos alhora, estan estretament relacionades amb les seves funcions, que són:

- Acollir infants i adults.
- Observar-los.
- Escoltar-los.
- Informar-los.
- Realitzar funcions de contenció en casos excepcionals.
- Coordinació, col·laboració i cooperació amb altres professionals d'atenció a la infància –des de la educació, la sanitat o els serveis socials– que treballen al mateix territori.

El contingut de cada programa...

...es dissenya prenent com a base les necessitats i els interessos de les famílies que participen, gràcies a la coordinació entre els professionals i els serveis que intervenen.

Espais de trobada

Els **espais de trobada** són espais on els pares i les mares, juntament amb els seus fills menors d'un any, poden compartir l'experiència de ser pares i mares amb altres persones que es troben en la mateixa situació. Hi ha professionals encarregats de donar-los suport i ajut en aquesta nova experiència que afronten, molts cops per primera vegada.

A molts municipis de Catalunya s'estan posant en pràctica aquest tipus de projectes adreçats a famílies que tenen fills menors d'un any.

Ja tenim un fill

Un dels primers projectes desenvolupat per un ajuntament català va ser el programa que es coordina des de l'àrea d'educació de l'Ajuntament de Barcelona: Ja tenim un fill. Malgrat que aquest és un programa que s'adreça a pares i mares, són principalment les mares les qui participen amb els seus nadons.

A les trobades es tracten temes de la vida quotidiana dels nadons. Normalment són els pares els interessats a promouen el tema a tractar a partir de les experiències que manifesten i els dubtes i problemes que plantegen.

Alguns dels temes que acostumen a ser tractats en aquestes trobades són els referits al bany, el son, l'alletament, el massatge, les primeres joguines o el desenvolupament cognitiu i motor, entre d'altres.

Ara bé, per tal d'afrontar aquests temes es desenvolupen una sèrie **d'activitats**, com són:

- **Trobades** setmanals, quinzenals o mensuals (xerrades) amb un terapeuta familiar, que facilita el diàleg i l'intercanvi d'idees dels progenitors respecte a les seves experiències familiars, com a pares i mares. Les famílies intercanvien les seves vivències i experiències i es donen suport les unes a les altres en la criança del seu fill o filla.
- **Xerrades** periòdiques amb intervenció d'especialistes de diferents temes de la infància (pediatria, psicologia, infermeria, estimulació precoç, etc.)
- **Sessions de videofòrums**, amb l'objectiu de trobar fonts de diàleg a partir de pel·lícules en què es presentin situacions properes al fet de ser pares o mares, o al món dels infants.
- **Sessions participatives amb l'infant**, com poden ser activitats de relaxació o massatge infantil.

2.2.2 L'atenció especialitzada a famílies

Pel que fa a l'atenció especialitzada cal esmentar els **centres maternoinfantils** d'atenció a dones embarassades amb greus problemàtiques socials.

El centre maternoinfantil és un servei residencial que es dedica a atendre dones embarassades en situació de risc o d'exclusió social. Acull les dones durant l'embaràs i, un cop ha nascut el nadó, ofereix suport a tots dos.

Des d'aquest servei es dona atenció a aquelles mares que demanen suport, orientació i ajut per fer front a la situació en què viuen, afectada sovint per greus problemes de diversa índole que no els permeten assegurar el benestar dels seus infants, ni tan sols abans de néixer el nadó.

El servei està format per dos tipus de recursos, clarament diferenciats pel moment en què neix l'infant. Un d'aquests tipus de recursos acull les dones embarassades fins al moment del part. Quan ha donat a llum, les dones juntament amb els seus fills poden passar al segon tipus dels recursos, del qual podran gaudir fins que l'infant arribi a l'edat de tres anys.

Els principals objectius plantejats pels serveis adreçats a dones embarassades amb greus problemàtiques socials són:

- Cobrir programes assistencials per a aquestes dones mentre estan embarassades i, un cop ha nascut el nadó, cobrir les necessitats de tots dos.
- Facilitar la integració social de la dona i el fill.
- Procurar la inserció sociolaboral de la dona, a partir de programes de formació, si escau.
- Facilitar l'assessorament legal i administratiu a les dones que atenen.
- Vetllar per aquells infants que les mares no volen o no poden fer-se càrrec.

Serveis adreçats a dones víctimes de la violència de gènere i als seus fills

Aquests serveis van adreçats a dones que han estat víctimes d'agressions greus en el propi nucli familiar, és a dir, dones víctimes de la violència de gènere –segons la terminologia que es fa servir actualment–, i també van adreçats als seus fills o filles que formaven part de la llar en el moment en què es patien les agressions.

Des de l'any 2004, amb l'aprovació de la Llei 1/2004, de 28 de desembre, de mesures de protecció integral contra la violència de gènere, els serveis existents són centres d'urgències, cases d'acollida, pisos amb suport, prestacions econòmiques i programes de suport psicològic i formació laboral per a les dones.

El personal que pot intervenir en tots aquests serveis va des d'experts en temes sanitaris fins a educadors socials, psicòlegs, treballadors familiars i socials. Les funcions que realitzen aquests professionals van adreçades principalment a treballar amb les dones i els infants per tal d'ajudar-los a superar les seqüeles produïdes per les experiències viscudes. A la taula 2.1 es mostren algunes d'aquestes funcions segons que es treballen amb tots dos implicats o directament amb la mare:

TAULA 2.1. Treballs amb dones que han patit violència de gènere

Treball amb mares i infants	Treball directe amb les mares
Acolliment i convivència	Suport personal, familiar i social
Allotjament	Assistència jurídica
Descans i lleure	Inserció sociolaboral

Des de tots els serveis adreçats a dones víctimes d'agressions, es treballa de manera coordinada amb altres professionals implicats en la tasca que es duu a terme amb les dones i els infants; com és el cas dels diferents cossos policials, els jutges, els col·legis d'advocats o els serveis sanitaris.

Molts cops són els cossos policials o la fiscalia del Jutjat on les dones denuncien els maltractaments, que fan de pont entre les dones i els serveis socials d'atenció primària per tal que puguin accedir a un d'aquests recursos.

Entre els serveis, de caràcter residencial, d'atenció a dones víctimes de la violència de gènere amb incidència directa en als seus infants, s'han de destacar les **cases d'acollida** i els **pisos amb suport**.

Casa d'acollida per a dones maltractades

La casa d'acollida és un servei residencial que supleix de manera temporal la llar familiar. S'adreça a aquelles dones, amb els seus fills menors d'edat, que han patit qualsevol tipus d'agressió greu a l'entorn familiar.

La finalitat principal del servei té un doble vessant, per una banda tracta d'acollir les dones i que així puguin superar la situació d'angoixa provocada per les experiències viscudes; per l'altra, intentar donar als infants models d'educació alternatius a aquells que han viscut en la pròpia família, per tal que no reproduïxin les experiències viscudes.

A la casa d'acollida es treballa perquè les dones i els seus infants puguin millorar el seu estat físic i psíquic, mentre la dona es forma i busca un lloc de treball que li garanteixi una autonomia econòmica. Tot això es treballa al mateix temps que s'intenta que la dona recuperi la confiança en ella mateixa com a dona i com a mare, ja que d'aquesta manera podrà accedir a un lloc de treball digne, i a un habitatge, i gaudir d'una autonomia econòmica i assegurar així el benestar dels seus infants.

L'atenció als infants a la casa d'acollida es fa directament amb ells, amb la intervenció de personal especialitzat, així com de manera indirecta a través de l'ajut i la formació que reben les mares. Ara bé, a la casa d'acollida són les mateixes mares les principals encarregades de l'atenció dels nens i les nenes. Encara que algunes cases d'acollida disposen d'una llar d'infants pròpia, tant les mares com els fills utilitzen els recursos de l'ajuntament de la localitat on es troben les cases d'acollida.

Les dones no poden accedir directament a aquest servei sinó que ho fan mitjançant els serveis socials d'atenció primària o els serveis socials especialitzats en dones. La decisió final sobre l'entrada o no de la dona amb els infants a la casa d'acollida és responsabilitat conjunta dels tècnics dels serveis socials i dels tècnics que formen part de l'equip que intervé a la casa d'acollida, ja que no es pot oblidar que són recursos públics oferts des del Departament de Benestar però gestionats per entitats privades.

Moltes de les dones que ingressen juntament amb els seus infants en una casa d'acollida han passat prèviament per un altre recurs, pel **centre d'urgències**. El centre d'urgències atén les dones i els seus infants que han de sortir ràpidament del propi domicili, de manera puntual, durant un període de temps molt breu amb la finalitat d'oferir-los una llar provisional mentre es decideix el retorn de la dona i els infants a la pròpia llar o se'ls busca allotjament a una casa d'acollida.

Les estances a les cases d'acollida poden durar fins a sis mesos, o encara més segons el procés evolutiu de cada nucli familiar format per les dones i els seus infants. Un cop passat aquest període, pot ser que l'equip de professionals que intervenen a la casa d'acollida valori que tant la mare com els infants estan preparats per a la seva reinserció a la societat o que el procés encara no hagi finalitzat i sigui convenient la utilització d'un altre recurs intermedi com és el cas dels **pisos amb suport**.

Pisos amb suport per a dones maltractades

Els **pisos amb suport** són habitatges que ofereixen la substitució de la llar, amb caràcter temporal, a dones i infants, amb l'objectiu de facilitar la integració sociolaboral de les dones que han sofert agressions en el seu entorn familiar i que han passat prèviament per una casa d'acollida

Els destinataris dels pisos amb suport són dones amb fills menors d'edat. Els pisos amb suport estan vinculats a una casa d'acollida, raó per la qual acostumen a estar situats a prop de la casa d'acollida. La finalitat és que si la dona necessita ajut dels professionals que l'han estat acompanyant en tot el procés de reinserció abans de l'arribada al pis amb suport, pugui actuar ràpidament i desplaçar-se amb facilitat.

Si bé és un servei que es gestiona des dels serveis socials especialitzats en dones, l'única via d'accés a un **pis amb suport** és fer-ho a través d'una casa d'acollida de dones maltractades, ja que aquest és un recurs pont entre la casa d'acollida per a dones maltractades i la reinserció completa a la societat de la dona i els seus infants, per tal de facilitar a tots dos una integració social de manera esglaonada.

Ara bé, les dones que poden accedir al servei són només aquelles que l'equip de professionals de la casa d'acollida determina segons el procés evolutiu que han portat a terme durant la seva estada a la casa d'acollida, per tal que, abans de reincorporar-se plenament a la societat, passin per una situació intermèdia.

Les instal·lacions de què disposa el pis amb suport són les pròpies d'un habitatge qualsevol. Com que els nuclis familiars residents són diversos, és a dir, com que

resideixen diverses mares en companyia dels seus infants que comparteixen una mateixa llar, es fa necessària una organització interna per tal que la casa sigui els més agradable possible.

Els objectius que es plantegen els professionals que intervenen en el pis amb suport estan en consonància amb els objectius dels programes que es porten a terme a les cases d'acollida per tal de continuar amb el pla de treball que s'ha iniciat allà amb la dona i els seus infants:

- Oferir allotjament.
- Acollir temporalment les dones i els infants.
- Facilitar la integració sociolaboral de les dones.

2.2.3 Atenció als infants de mares que compleixen penes privatives de llibertat

Quan una dona, que és mare d'un fill o una filla menor de tres anys, decideix fer-se càrrec de la criança, atenció i educació del seu infant, malgrat la seva situació de privació de llibertat, mare i infant disposen de dos serveis gestionats pel Departament de Justícia: el **departament de mares** i les **unitats dependents** o **pisos tutelats**.

El Departament de mares

L'espai físic on es troba el **departament de mares** és un mòdul totalment separat de la resta d'unitats de compliment de condemna que ofereix la presó de Wad Ras a les recluses. Es tracta d'un mòdul situat en un edifici independent a l'interior del recinte penitenciari per tal de permetre que les dones, així com els infants que hi són, es puguin moure lliurement pels espais habilitats per a aquesta funció.

Els espais del Departament de Mares

Els espais que formen el departament de mares són: els dormitoris que les recluses comparteixen amb els infants; el menjador, que fa també les funcions de sala d'estar; la sala de jocs pels més petits; la cuina; el pati; una llar d'infants pròpia i els despatxos dels professionals que hi intervenen.

A cada dormitori –que no cel·la– hi dorm una o com a màxim dues dones recluses en companyia dels seus respectius infants. El dormitori serveix alhora perquè hi descansin la mare i l'infant i per guardar tot el material necessari per a l'atenció de l'infant, a més a més dels efectes personals de tots dos. És l'espai on la mare i l'infant poden gaudir de més intimitat sense restriccions de cap mena. A més, la mare pot decorar el dormitori com s'estimi més per a l'educació del seu infant, sempre que la companya que comparteix el mateix espai hi estigui d'acord.

Les portes de les estances que formen el mòdul no es tanquen amb clau, a diferència del que passa a la resta del centre penitenciari. L'ambient que es respira a tot el Departament de Mares és acollidor i tranquil comparat amb la cultura de procedència de cadascuna de les mares.

Les dones que hi poden accedir són les que es troben en una d'aquestes situacions:

- Dones que en el moment en què han d'ingressar en un centre penitenciari fan una sol·licitud per tal d'ingressar juntament amb el seu fill o filla menor de tres anys.
- Dones que, un cop són a la presó, sol·liciten que pugui ingressar-hi també el seu fill menor de tres anys amb elles.
- Dones que ingressen embarassades a la presó i demanen que quan neixi el nadó pugui romandre amb elles.
- Dones que es queden embarassades en un contacte cara a cara que ha tingut lloc a la presó o durant un permís de cap de setmana, i, com en el cas anterior, demanen que quan el nadó neixi, pugui romandre amb elles.

Unitats dependents de la presó o pisos tutelats

Les unitats dependents o pisos tutelats són un servei que depèn directament del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya i està adreçat únicament a dones que són mares d'infants menors de tres anys, i als seus infants. Només hi poden accedir aquelles dones que, en el moment de demanar l'ingrés per a elles i els infants menor de tres anys, gaudeixen ja d'un règim obert –el tercer grau– en el compliment de la condemna i poden sortir tots els dies de la presó. Mentre la dona és al pis tutelat continua complint la condemna i depèn orgànicament del centre penitenciari on complia inicialment aquesta condemna.

L'organització dels pisos tutelats és similar a la dels pisos amb suport que es detalla en l'apartat de "Pisos amb suport per a dones maltractades" i són a càrrec de personal especialitzat, com els treballadors familiars i els educadors socials.

Les unitats dependents van sorgir en el moment en què dones que havien passat d'un règim ordinari de compliment de condemna a un règim obert havien de tornar al règim ordinari, és a dir, havien de tornar al centre penitenciari en quedar-se embarassades i voler fer-se càrrec de l'atenció del seu nadó. En aquell moment es va fer palesa la necessitat de trobar algun recurs que permetés a les dones continuar gaudint de la part de llibertat que havien consolidat i a la vegada fer-se càrrec de la criança i l'educació del seu nadó. És en aquest moment quan van sorgir aquestes unitats dependents o pisos tutelats que, sense permetre a la dona tornar al seu nucli familiar anterior a l'estada a la presó, li permetia complir les funcions de mare amb el nadó que acabava de parir en un règim de semilibertat.

2.2.4 Suport a famílies monoparentals

Els programes de suport a famílies monoparentals tenen com a finalitat donar suport psicològic i prendre cura dels menors durant el període no lectiu. Cal recordar que una família és monoparental quan està formada per un pare o una

mare amb fills menors de 18 anys, i sovint es troben en una situació d'estrès per haver d'assumir en solitari totes les responsabilitats familiars.

Mediació familiar

La **mediació familiar**, tal com es va enunciar en el Fòrum Europeu de Mediació Familiar, és: “un procés voluntari i confidencial de maneig de conflictes, a través del qual es promou la capacitat de resolució i l'autonomia de les persones en conflicte. Té com a finalitat donar resposta a les necessitats de cadascun per mitjà d'un procés de reflexió i de presa de decisions que es veu facilitat per la cocreació d'un espai compartit d'escolta, respecte, confiança i compromís. El mediador relacional sistemàtic és, des de la imparcialitat, un promotor de la reflexió i de la capacitat de les persones per arribar a acords que siguin satisfactoris per a tothom”.

La cooperació de les parts i assolir el consens són dos dels principals instruments del mètode de mediació familiar, que té com a objectius establir una nova relació entre les parts que es troben en conflicte, fer que, a través d'un nou marc comunicatiu, n'augmenti el respecte i la confiança mútua, i, finalment, gràcies a les correccions de les percepcions i de les informacions errònies o falses que hi hagués entre els implicats, produir una transformació del conflicte.

Punts de trobada familiar

Els punts de trobada familiar són espais neutrals que s'han habilitat amb la finalitat de mantenir la relació entre l'infant i els seus pares. Aquests punts són necessaris quan hi ha una situació de divorci o separació, situacions de conflicte o incompliment dels exercicis dels drets de visites.

Un dels **objectius** d'aquests espais és que l'infant –menors de 16 anys– pugui continuar tenint relació amb els seus progenitors, pugui mantenir el lligam familiar i afavorir les relacions i la comunicació dels dos progenitors perquè finalment es puguin veure amb normalitat i deixar de necessitar aquest servei.

Els punts de trobada familiar estan formats per un **equip multidisciplinari** per donar suport i eines que afavoreixin i millorin les relacions entre els progenitors i els infants. Per fer ús dels punts de trobada hi ha d'haver una derivació de professionals (feta per jutges i els equips psicosocials, entre d'altres) o l'expressió de la necessitat per part dels propis progenitors a través d'un acord privat.

Teràpia familiar

La teràpia familiar és un mètode psicoterapèutic mitjançant el qual es poden tractar les situacions familiars no resoltes que requereixen assessorament, intervenció i/o tractament per poder resoldre la situació de crisi i els conflictes del moment.

La problemàtica pot ser molt diversa, i els casos que poden necessitar una teràpia familiar van des d'una separació o els conflictes derivats de l'adolescència, com

els trastorns de l'alimentació, fins a les addiccions, els maltractaments o l'impacte d'una situació tràgica (una mort, un accident...).

2.2.5 Paper i actituds de l'educador o l'educadora infantil en la intervenció amb famílies

Treballar amb els pares en aquestes edats és una feina prou important i fins i tot aclaparadora per portar-la en solitud. A vegades els educadors es queixen: "Hem d'entendre els infants, hem d'entendre els pares, i a nosaltres, qui ens entén?". Aquesta és una de les moltes raons de la necessitat del treball en equip. Cal que l'equip educatiu "entengui" l'educadora, l'ajudi a analitzar i objectivar les seves dificultats, compartint-les. Un bon treball d'equip ajuda a mantenir unes bones relacions entre pares i educadors.

Cal tenir present que tot allò que té a veure d'una manera o altra amb les famílies ha de ser objecte de reflexió i d'una presa de decisions per part de l'equip docent i han de ser recollides en els diferents documents d'organització i de planificació, com el projecte educatiu i el projecte curricular.

2.2.6 Funcions i actuacions de l'educador o l'educadora infantil

Una vegada analitzats els continguts i les competències que delimiten la professió de l'educador infantil, així com el clima organitzatiu que ha de gaudir aquest professional per a dur a la pràctica una tasca educativa de qualitat, cal esmentar les actuacions i les funcions pròpies i diferencials que han d'exercir aquests professionals dins d'un àmbit no formal.

Els educadors infantils basen les seves actuacions en el fet que la tasca educativa es realitza a partir del contacte directe amb els infants, i que aquests infants esdevenen part activa i protagonista de la seva educació. A l'hora de planificar i concretar els projectes d'intervenció socioeducativa, aquestes actuacions s'encaminaran a assolir els objectius que estableixen les seves competències professionals: preparar, desenvolupar i avaluar projectes educatius no formals. En canvi, a l'hora de dinamitzar els processos d'ensenyament-aprenentatge, aquestes actuacions s'adreçaran a assolir els objectius següents:

- Obtenir un coneixement profund de quines són les necessitats dels seus educands utilitzant tècniques d'observació adequades.
- Crear per a l'infant un ambient afectuós i saludable on es pugui gaudir de la relació afectiva que el professional hi estableixi i de situacions lúdiques i educatives amb la resta dels companys.
- Planificar i promoure moments de reflexió i diàleg, marcant ritmes de desenvolupament personal i social diferenciats i establint vies de treball tant individual com de grup.

- Realitzar una tasca de socialització amb els infants, en la qual el professional ha d'orientar el seu treball a la facilitació o la integració social dels subjectes i a la seva immersió en la xarxa social i institucional.
- Promoure activitats constructives i variades com ara vacances, sortides, celebracions d'aniversari, fetes Nadal i festes multiculturals que facilitin la integració del nen i la nena en el grup de convivència.
- Procurar afavorir l'esperit investigador i creatiu dels nens i les nenes, i promoure activitats constructives que n'afavoreixin l'autonomia.
- Complementar la seva tasca educativa amb l'entorn familiar dels nens i nenes. Serà necessari que els professionals aconseguixin per part de la família una actitud positiva de cooperació i implicació en la tasca socioeducativa que rep el seu fill.

De vegades, els menors poden requerir processos educatius especialitzats, poden ser infants les circumstàncies dels quals els han dut a adquirir un procés de socialització inadequat i un baix nivell d'integració social, fruit de les influències de l'entorn on han viscut. En aquest cas, l'educador o l'educadora ha d'omplir aquests buits i ajudar-los a utilitzar tots els recursos (educatius, de reforç, oci, lleure...) que la societat els pugui oferir.

També hi ha infants les circumstàncies sociofamiliars dels quals obliguen a viure en una institució o centre de forma més o menys permanent allunyats d'un àmbit familiar normalitzat. En aquest cas, l'educador o l'educadora ha de convertir-se en un referent adult estable i catalitzador de totes les demandes d'aquests menors, tant explícites com implícites, ja que es tracta d'establir un clima afectiu amb l'infant que l'apropi a gaudir d'una vida plenament normalitzada dintre d'aquesta institució.

Totes aquestes actuacions educatives queden globalitzades i definides mitjançant l'exercici de tres funcions bàsiques: educativa, assistencial i normativa que estudiarem seguidament:

- **Funció educativa.** El professional ha d'exercir la seva tasca dintre d'una ideologia educativa on l'infant sigui un agent actiu dels seus propis aprenentatges i assolir els objectius educatius els permetin un desenvolupament global de les seves capacitats personals i socials.
- **Funció normativa.** El professional és l'encarregat de transmetre les pautes culturals i de comportament que l'infant ha d'assimilar per a una correcta integració social.
- **Funció assistencial.** El professional, a part del vessant educatiu i socialitzador ha de proporcionar al menor un marc afectiu adequat i assegurar la cura i la satisfacció de les seves necessitats bàsiques:
 - Alimentació
 - Higiene
 - Descans
 - Roba

2.2.7 Les qualitats humanes de l'educador o l'educadora infantil

Les qualitats humanes adquireixen una importància cabdal en aquells professionals que realitzen el seu treball amb persones, en el vostre cas, més difícil encara, amb nens i nenes. És necessari, així doncs, reprendre aquest concepte per establir-ne el significat dintre del perfil professional de l'educador o l'educadora infantil.

Les qualitats humanes en un àmbit socioeducatiu adquireixen, a vegades, un paper més rellevant que els mateixos coneixements teòrics i pràctics, és a dir, en certes situacions educatives les qualitats personals poden esdevenir molt més importants que les condicions intel·lectuals.

En la taula 2.2 es recullen algunes de les moltes qualitats humanes que han d'impregnar qualsevol tasca educativa.

TAULA 2.2. Qualitats humanes dels professionals de l'educació

Qualitat humana	Descripció
Mística, vocació i servei	L'educador o l'educadora ha de mantenir en tot moment una gran ètica professional amb l'aplicació escrupolosa del codi deontològic establert pels educadors socials, a més, el nen i la nena han de ser-ne la preocupació central, la dignitat dels quals ha de transcendir tota consideració econòmica o material.
Habilitat per a motivar	Els educadors o educadores han de treballar com a "catalitzadors" de canvis, han de crear als infants unes certes raons i uns motius que els portin a participar de forma dinàmica en les activitats plantejades.
Do de gent	El tracte amb els infants requereix que el professional reuneixi aquelles condicions psicològiques que habitualment es denomina "do de gent": empatia, amabilitat, simpatia, bon humor, capacitat per escoltar...
Maduresa emocional	Té un paper fonamental ja que aquesta maduresa és l'expressió de la capacitat d'actuar de forma equilibrada, amb esperit serè, sobretot quan es treballa sota pressió, sense massa eufòria en els bons moments, ni esperit depressiu quan les coses surten malament.
Capacitat per vèncer les dificultats	Els educadors o educadores viuen de forma quotidiana situacions en les quals han de parar atenció a diverses tasques a la vegada, i sovint en circumstàncies d'emergència; per tal d'enfrontar-se a aquesta complexitat de situacions, el professional ha de disposar d'una gran fortalesa, tenacitat i empena.

2.2.8 Relació de l'educador o l'educadora infantil davant la família

Tal com heu vist, una de les actuacions que ha d'exercir l'educador o l'educadora durant la concreció de la seva tasca educativa és la de relacionar-se i implicar la família en la tasca d'educar el nen i la nena fora de l'àmbit familiar. La relació del professional amb la família és necessària i imprescindible perquè tots dos comparteixen la cura i l'educació de l'infant, per la qual cosa és convenient que:

- L'educador o l'educadora infantil estableixi una relació amb els progenitors del nen o la nena basada en la tolerància i la mútua acceptació, es respectaran les actuacions dels progenitors encara que de vegades contravinguin les idees o les actuacions dels educadors.
- S'ha de rebre sistemàticament informació del comportament del nen en el context familiar, de la mateixa manera que els professionals donaran

informació als pares del comportament de l'infant en el centre. Aquest traspàs d'informació ha de permetre l'intercanvi de criteris i vies d'actuació convergents.

- En cas que els nens o les nenes pateixin greus handicaps familiars com mancances afectives o algun dèficit en la satisfacció de les seves necessitats bàsiques, l'educador o l'educadora ha d'esdevenir un agent educador de la família i ha d'intentar informar, assessorar i facilitar recursos que apropin els pares a la cura adequada dels seus fills.

2.2.9 Relació de l'educador o l'educadora infantil amb altres professionals

Un dels punts més controvertits i a vegades difícils en la tasca de qualsevol educador infantil és la relació amb la resta de companys d'equip. Es poden distingir dues situacions ben diferenciades:

- El treball amb l'equip tècnic a dins de la institució o el centre.
- El treball amb l'equip tècnic a fora de l'organització, és a dir, amb altres professionals de la xarxa de serveis socials.

Normalment, un equip tècnic d'intervenció socioeducativa inserit en un àmbit d'educació no formal acostuma a estar format per psicòlegs, pedagogs, metges, assistents socials o diplomats de treball social, educadors o educadores infantils i integradors o integradores socials.

Un dels errors més estesos en les organitzacions consisteix a creure que treballar junts és el mateix que treballar en equip. Al contrari, el treball en equip requereix:

Factors negatius en el clima laboral

Alguns dels factors que impedeixen l'efectivitat de l'equip en una organització són:

- La manca de claredat en els objectius a assolir.
- Rigidesa en els procediments.
- Manca de comunicació entre els membres del grup.
- Manca de compromís.
- Lideratge autoritari, no compartit.
- Manca d'habilitats per afrontar-se als problemes.
- Una estructura participativa que permeti a cadascun dels integrants de l'equip tècnic esdevenir una persona activa i responsable tant de la pròpia tasca com del compliment dels objectius de grup, en un clima de coordinació i col·laboració.
- S'han de delimitar les funcions de cadascun dels seus membres, així com la funció de l'equip tècnic per evitar malentesos i encavalcaments de tasques.
- Ha de facilitar que cada professional transmeti de forma adequada la situació i les circumstàncies de cada nen o nena a fi de facilitar un diagnòstic i un projecte d'intervenció conjunt per l'equip multiprofessional.
- Ha de crear la capacitat d'integrar oposicions i afinitats. Es tracta que cada professional mantingui una comunicació assertiva vers la seva tasca educativa, i no patir complexos d'inferioritat davant l'estatus d'altres professionals.

El perquè del treball en grup

La generalització del treball en grup i en equip no obeeix simplement a la pressió d'una moda social, sinó que es fonamenta en la necessitat de trobar formes cada vegades més eficaces de coordinar les activitats dels membres d'una organització.

Els grups i els equips de treball es manifesten com a alternatives més eficaces que els tradicionals sistemes individualistes, atesa la seva major capacitat a l'hora d'assolir la realització dels objectius i de donar resposta a la creixent complexitat dels reptes socials.

A vegades els diferents enfocaments epistemològics poden crear conflictes a l'interior de l'equip multidisciplinari. Aquests conflictes no s'han de viure com a negatius, sinó que, al contrari, a través d'una negociació i una gran tolerància han de servir per complementar i enriquir els coneixements de tots els membres sigui quina sigui la seva titulació o categoria professional. En aquesta segona situació laboral, l'educador o l'educadora infantil ha de conèixer la xarxa de serveis socials i els recursos als quals pot accedir a fi de complementar i facilitar la seva tasca educativa.

Quan un professional no pot resoldre les necessitats dels infants a càrrec seu, la seva tasca consisteix a informar i assessorar vers la derivació dels infants o de la seva família a altres serveis. Perquè aquesta derivació sigui encertada i efectiva, l'educador o l'educadora infantil ha de mantenir de forma sistemàtica contacte, connexió i coordinació amb la xarxa social.

La xarxa social s'ha d'estendre a tothom

La xarxa social és d'una amplitud inestimable, i entre altres professionals, serveis i estaments podeu trobar-vos amb: professionals de la salut, metges i especialistes com psiquiatres, psicòlegs...; els centres escolars poden ser ordinaris i centres d'educació especial; els serveis poden ser de benestar social o serveis del departament de treball, de justícia; podeu trobar-vos amb brigades de menors, els cossos de seguretat, jutges i fiscalia de menors, la família, amics, voluntaris, veïnat i un llarg etcètera.

2.3 L'avaluació

Tota implementació de programes i activitats necessita si més no una metodologia d'intervenció i un procés avaluatiu.

Dins d'aquest context, mentre la definició de metodologia dóna resposta sobre com actuarem i com ens organitzem per a concretar la intervenció que volem portar a terme, intervenció socioeducativa, el procés d'avaluació haurà de respondre **què, quan i com avaluar**.

I ambdós elements han de donar resposta comuna als possibles problemes que puguin presentar la implementació dels programes i/o de les activitats que en formen part.

Encara que el procés d'avaluació forma part del mateix procés metodològic i per tant de l'organització didàctica dels seus elements, la importància i significació de l'avaluació com a element de pes respecte a la qualitat de la intervenció socioeducativa fa necessària una anàlisi més acurada d'aquest concepte.

Així és que ens apropem a l'estudi de la seva epistemologia, la seva evolució, així com a l'estat actual en què es troba el concepte d'avaluació dins de l'àmbit socioeducatiu.

Una matisació abans de continuar

El concepte d'avaluació pot tenir enfocaments diferenciats segons el grau de concreció en què ens situem, és a dir, podem avaluar una política de serveis socials, una institució o centre, o un programa o projecte.

En aquest cas, i per tal de situar-nos en l'àmbit més proper a la vostra professió, ens centrarem en l'avaluació de l'organització metodològica, és a dir, estudiarem l'avaluació de les programacions i/o projectes, així com qualsevol variable implicada en la seva concreció.

Podem parlar des de dues perspectives ben diferenciades:

- **La perspectiva temporal** o el moment en què esporta a terme l'avaluació.
- **La perspectiva d'avaluació** de tots els elements didàctics implicats.

La interrelació de les perspectives d'estudi del procés avaluatiu. Encara que per facilitar l'estudi del procés avaluatiu prenem com a model dues perspectives diferenciades, la perspectiva temporal i la perspectiva d'avaluació de tots els elements implicats, durant la pràctica i la concreció educativa ambdues es relacionen de tal manera que resten íntimament lligades dins del procés avaluatiu.

1) Des d'una perspectiva temporal hem de considerar diferents moments en què pren sentit l'avaluació:

- **Avaluació inicial o avaluació de necessitats**
- **Avaluació durant el procés o avaluació formativa**
- **Avaluació final o anàlisi de resultats**

L'anàlisi d'aquesta perspectiva temporal ens aproparà a una relació de conceptes: la relació entre el moment avaluatiu i les funcions de l'avaluació. Així:

- **L'avaluació inicial**, la seva característica fonamental és la que permet determinar el punt de pertinença del context i de l'infant, aquesta informació ha de facilitar la planificació de la intervenció socioeducativa. La seva funció és diagnòstica, és a dir, d'orientació i descriptiva ja que permet decidir el tipus d'ajuda adequada a les característiques de l'infant.
- **Avaluació formativa**, la seva finalitat és la de conèixer el procés d'intervenció per tal de proporcionar a l'infant l'ajut assistencial o educatiu més adequat a les necessitats de cada moment. La seva funció és reguladora,

és a dir, d'orientació i regulació doncs permet adequar la intervenció socioeducativa de forma sistemàtica al llarg del procés.

- **Avaluació final**, que ha de permetre determinar si s'han aconseguit o no, i fins a quin punt, les intencions educatives previstes. La seva funció és la d'estimació de resultats, és a dir, de revisió i control ja que determina l'èxit, la qualitat, l'efectivitat, etc. de la intervenció.

2) Una altra perspectiva d'estudi del procés d'avaluació és determinar pels diferents agents implicats, és a dir, tots aquells elements que poden delimitar la concreció d'una programació o d'un projecte com l'anàlisi de les necessitats, les intencions educatives, la metodologia, l'organització didàctica i l'avaluació del mateix procés avaluatiu.

2.3.1 Evolució, concepte i estat actual de l'avaluació socioeducativa

Per conèixer millor el valor de l'avaluació en l'actualitat, és bo que veiem quin ha estat el seu decurs al llarg del temps.

Molt a prop sempre de l'avaluació educativa, el concepte d'avaluació ha evolucionat notablement quant al seu caràcter, la seva concepció ideològica, la seva metodologia i la seva utilització.

Els especialistes situen els seus inicis epistemològics cap a final del segle XIX i principi del XX, en aquesta època ens trobem amb una avaluació científica, quantitativa i totalment centrada en l'individu. L'única preocupació dels seus executors era mesurar el rendiment dels alumnes per tal de situar-los respecte a un grup de referència, i, per descomptat, a l'hora de mesurar aquests resultats, no es prenia en consideració cap element extern.

Cap a mitjan segle XX, R. W. Tyler considera per primera vegada l'avaluació com un procés on es planifica i es recull informació, per valorar-la posteriorment en funció d'uns objectius establerts prèviament.

Tanmateix, en aquesta nova visió, l'aspecte qualitatiu encara no ha arribat al concepte d'avaluació i aquesta es limita a la recollida i interpretació de dades quantitatives.

Des de mitjans del segle XX fins als nostres dies, l'evolució dels diferents models avaluatius ha avançat cap a un objectiu comú, la millora qualitativa dels processos educatius.

El desenvolupament de l'aspecte qualitatiu del concepte d'avaluació ha estat possible gràcies a aportacions de diferents autors entre els quals destaquem:

Scriven (1967) i Cronbach (1980), que consideren l'avaluació com un procés per millorar la presa de decisions, les decisions es prenen en una direcció o bé en una altra en funció de si s'assoleixen els objectius o no.

En canvi, Stufflebeam (1987) proposa una definició d'avaluació que intenta sintetitzar els avenços dels diferents models definits fins llavors.

Avaluació

“És el procés d'identificar, obtenir i proporcionar informació útil i descriptiva, sobre el valor i mèrit de les fites, la planificació, la realització i l'impacte d'un objecte determinat, amb la finalitat de servir de guia per a la presa de decisions, solucionar els problemes de responsabilitat i promoure la comprensió dels fenòmens implicats.” D. L. Stufflebeam; A. J. Shunkfiels (1987). Evaluación sistémica (pàg. 130).

L'avenç en el concepte d'avaluació ha estat prou significatiu dintre de l'àmbit escolar, però no així en l'educació no formal, on no està sistematitzat.

Davant aquesta perspectiva, no és difícil constatar que en l'actualitat, encara hi ha una gran dificultat per implantar d'una manera definitiva una cultura d'avaluació en l'àmbit socioeducatiu.

I aquesta dificultat és provocada per una absència de tradició avaluativa tant dels serveis socials, de les institucions o centres com dels diferents professionals, així com per una manca de sistematització i metodologia avaluativa dels programes o projectes socioeducatius.

Tanmateix, en l'actualitat hi ha un cert interès i preocupació cap a l'avaluació i que sorgeix de la necessitat d'assegurar una qualitat en els serveis socials que es desenvolupen, així com per la necessitat de mesurar l'eficàcia de les diferents institucions, programes i projectes socials.

2.3.2 Avaluació inicial: l'anàlisi de necessitats i els seus mètodes i les seves tècniques de mesura

La fase inicial d'una intervenció socioeducativa comença amb una anàlisi de necessitats que ens portarà a situar el nivell del problema i la necessitat, i a analitzar-ho prou per poder distingir amb claredat si s'hi ha d'intervenir o no i la possible solució.

L'anàlisi de necessitats es pot donar en dos àmbits diferenciats segons el nivell de concreció en què ens situem:

- Podem parlar d'una anàlisi de necessitats àmplia referida a un sector de població o al context geogràfic on es fa la intervenció.
- Podem parlar de l'anàlisi de necessitats o diagnòstic inicial la informació de la qual ens indica d'on parteixen els nostres educands i amb quins recursos comptem per dissenyar una intervenció socioeducativa. És sistemàtic de recollida d'informació que comprèn tres fases:

1. **Reconeixement:** aquesta fase de recollida de la informació pretén reunir totes les dades significatives per tal d'emmarcar la problemàtica.

2. Diagnòstic: mitjançant l'elaboració i anàlisi de les dades recollides es pretén conèixer quina és la problemàtica real i la possible solució; en aquesta fase també es pren la decisió d'intervenir-hi o no.
3. Presa de decisions: es tracta d'idear estratègies per solucionar el problema, és la fase que marcarà el disseny i l'elaboració d'una programació o un projecte institucional.

És imprescindible, per portar a terme una anàlisi de necessitats acurada, disposar d'uns mètodes o tècniques de recollida d'informació. Aquests mètodes o tècniques poden ser variats i l'elecció d'un o un altre ve marcada per un ampli ventall de variables com: les possibilitats de la persona que recull la informació, la realitat o el context, les persones a qui se'ls demana la informació, les possibilitats d'accedir a les dades...

Segurament que molt aviat haureu d'utilitzar mètodes i tècniques de recollida d'informació per a les vostres pràctiques o treballs, com per exemple l'observació, els qüestionaris, l'entrevista, els indicadors socials i el grup nominal.

L'anàlisi de necessitats en el context d'un centre residencial d'atenció educativa

Serà bo, per tal d'ampliar els vostres coneixements pràctics, exposar-vos quin procediment se segueix per a una anàlisi de necessitats dintre d'un context socioeducatiu.

Per a aquest fet, us posarem l'exemple d'un protocol d'observació o diagnòstic inicial previ a l'elaboració d'un projecte educatiu individual (PEI) dins l'àmbit d'un centre residencial d'atenció educativa.

Mitjançant aquest protocol d'observació s'acumularà la informació que ajudi a detectar les necessitats del menor per tal de plantejar i consensuar amb l'equip multidisciplinari el projecte educatiu individual esmentat.

La informació requerida per complimentar els ítems d'aquest protocol es recull aproximadament durant el primer mes i mig de l'arribada de l'infant al centre i el mètode més utilitzat és l'observació sistemàtica directa o indirecta:

- Dades personals:
 1. Nom i cognom.
 2. Sexe i data de naixement
 3. Nacionalitat
 4. Situació administrativa
 5. EAIA de procedència
 6. Educador referent
- Arribada:
 1. Informe amb què arriba al centre.

Els indicadors socials...

són mesures estadístiques que proporcionen dades i informació vers una situació social, així com la seva història o el seu desenvolupament

El grup nominal...

és una metodologia que involucra el grup relacional amb la problemàtica per tal d'establir mitjançant unes reflexions i idees compartides la possible intervenció vers la solució del problema

2. Aspecte físic, emocional a l'arribada.
 3. Roba i objectes personals que porta a l'arribada.
 4. Observacions de l'educador vers l'ingrés
- Àmbit sociofamiliar
 1. Breu descripció de la problemàtica sociofamiliar.
 2. Acceptació de l'internament per part de la família
 3. trucades telefòniques, visites, sortides.
 4. Relació de l'infant amb la família
 - Àmbit de desenvolupament emocional/relacional
 1. Personalitat
 2. Desenvolupament físic
 3. Definició de la individualitat
 4. Conducta social
 - Àmbit del desenvolupament intel·lectual i de l'aprenentatge
 1. Desenvolupament motriu
 2. Llenguatge i raonament
 3. Escolarització.
 - Àmbit de la vida quotidiana
 1. Àmbit d'autonomia personal: higiene, alimentació, descans
 2. Àmbit social: oci i temps lliure
 - Desenvolupament i estat físic
 1. Estat general
 2. Malalties que ha patit
 3. Malalties actuals
 4. Calendari de vacunacions
 5. Tractament
 6. Hospitalitzacions

2.3.3 L'avaluació del procés: avaluació formativa i final

Es tracta d'avaluar l'adequació dels components del projecte a les necessitats específiques de la població per a la qual s'ha dissenyat, és a dir, la seva capacitat per a donar resposta a les necessitats detectades a l'infant.

I per tal d'assegurar-nos que aquesta adequació es compleix haurem de considerar els aspectes següents:

1. L'avaluació dels objectius, a mesura que s'avaluin les diferents activitats podrem valorar si es van assolint els objectius i en quin grau, mentre que una avaluació final ens donarà informació vers la concordança existent entre els resultats obtinguts i els objectius previstos.
2. Pel que fa a l'adequació de les activitats, s'ha de valorar si les activitats compleixen o no les seves característiques més significatives com ara: variades, flexibles, constructives, properes als nens i les nenes..., a més s'ha de constatar si el seu disseny ha permès assolir els objectius i els continguts previstos.

Un altre factor a valorar són les actituds o el canvi d'actitud que es pretén de l'infant mitjançant una intervenció socioeducativa.

La detecció del canvi de conducta o d'actituds en els infants:

El primer que destaquem vers aquesta avaluació és que el millor mètode és l'**observació**. I que per recollir les dades d'aquesta observació podem servir-nos de les escales d'estimació: taules on podeu recollir dades de la freqüència i el grau en què es manifesta una conducta o actitud.

La categoria quantitativa o qualitativa de la informació ens delimita el tipus d'escala d'estimació que cal utilitzar, ja que segons les dades aquestes escales poden ser:

1. **Gràfiques:** defineixen una conducta o actitud al llarg d'una línia de valors definits com a categories de freqüència.
2. **Numèriques:** en aquest cas els valors detectats no són categories sinó valors numèrics progressius que marquen la intensitat en què es manifesta la conducta.
3. **Descriptiva:** té una major precisió i recull un ampli ventall de conductes i actituds possibles i el grau qualitatiu en què es mostren.

La informació obtinguda durant el procés d'intervenció socioeducativa té una funció reguladora que ens permet conèixer en qualsevol moment si allò que fem ho fem bé.

1. Quant a l'avaluació de **l'espai i el temps**, la valoració d'aquestes dimensions durant el procés ens permetrà la regulació o la seva adaptació, i la comprovació de si compleixen els criteris mínims d'organització didàctica o no.
2. Pel que fa als **materials**, s'han de valorar les característiques de coherència respecte als projectes, la diversitat de recursos i l'adequació al context i als infants; qualitats indispensables dels materials per a la concreció d'una acció educativa.
3. També es valorarà la **intervenció de l'educador i l'educadora**, aquesta informació ha de permetre conèixer l'adequació de les actuacions, les

funcions i les actituds vers els requeriments dels projectes. Es farà a partir dels mateixos infants, de la resta de companys i des de l'autocrítica i autovaloració del mateix educador o educadora.